

T A R T A L O M

▶	3	GÉCZI JÁNOS	
		K-k között az é, Miféle prédája a sorsnak	versek
▶	6	GYŐREI ZSOLT	
		[Elmúlnak elfeledten], [Ájult délutánok], [Legbelül vacogva]	versek
▶	8	ZALÁN TIBOR	
		Dragéi felezőszonettek: Előtt-idők, Tünékenyebb létformák, Könyv a parton, Delfinek, Kimerültség, Héliopolisz	versek
▶	11	HALMAI TAMÁS	
		Skócia, A lények alkalma, Tengerifű, Textúra	versek
▶	14	TÓTH LÁSZLÓ	
		Lótusz	novella
▶	18	BECSY ANDRÁS	
		Útinform, Mécsesek, A terv	versek
▶	20	VÖRÖS VIKTÓRIA	
		Fészeknyi áldás, Damaszkusz, Homlokon kezem	versek
▶	23	OLÁH ANDRÁS	
		[senkivé lett], [válaszút]	versek
▶	25	LAPIS JÓZSEF	
		Beszédtörödékek a halálról: Rendezettség	vers
▶	37	MEGYERI EDIT TÜNDE	
		Halottunk van!	novella
▶	32	FALUSI MÁRTON	
		Utolsó emlékem hazámról	vers
▶	35	BANNER ZOLTÁN	
		fellelő	vers
▶	36	BENKŐ IMOLA ORSOLYA	
		Rosti, Szublimál	versek
▶	38	DIMÉNY H. ÁRPÁD	
		Szőke, kékszemű, nem túl kedves	vers
▶	40	OBERCZIÁN GÉZA	
		Egyre többször rossz az idő	novella
▶	44	HORVÁTH FLORENCIA	
		Alagsor, elfekvő, 11-es kórterem, 07-es ágy, Hiátus	versek
▶	46	MELIORISZ BÉLA	
		Majd, Én is, Régóta nem	versek
▶	48	LÁRAI ESZTER	
		Tanító néni, Magasugrás, Maszk	versek
▶	50	TOMPA GÁBOR	
		Naplótöredék, Útravaló, Záró végtelen, Ott volnék ahol nem	versek
▶	53	DARVASI LÁSZLÓ	
		Plüss	novella

- ▶ 59 **KIRÁLY ESZTER**
Kelemen és a sebváltó. Autós mese vers, részlet
- ▶ 62 **DIÓSZEGI ÁGNES**
Palibá, Giziné és Tádám, a kismalac mese
- ▶ 68 **MÉSZÖLY ÁGNES**
A nagy folyók völgyében mindenki ráér... –
Schmal Róza: Nagy folyók haragja II. A Varad könyve kritika

MÚHELY

- ▶ 71 **BERTHA ZOLTÁN**
Gond és reménység. – *Tamási Áron eszmevilágáról* tanulmány
- ▶ 82 **FRIED ISTVÁN**
A posztumusz önéletrajz(i töredék) – *Vadrózsa ága.*
Tamási Áron önéletrajza 1966-ból tanulmány

**

- ▶ 90 **NOVOTNY TIHAMÉR**
„Öntözés tavasszal”. – Válogatás a *Műgyűjtők Klubjának gyűjteményeiből*
a VLS 50 éves jubileuma alkalmából – *Aknay János, ef Zámbo István,*
feLugossy László, Wahorn András és Bukta Imre kiállítása tanulmány
- ▶ 100 **FELEDY BALÁZS**
A másik magyar képzőművészetről –
Novotny Tihamér: Értékhalászat recenzió

SZÍNHÁZ

- ▶ 105 **MÁRTON LÁSZLÓ**
Nibelungok – Második rész: Kriemhild bossúja (4. felvonás) dráma

FIGYELŐ

- ▶ 115 **NAGY L. JÁNOS**
A rejtelem sugárzásához – *Simai Mihály: Sugárzó rejtelem* kritika
- ▶ 118 **FEJÉRVÁRI KATALIN**
A falu, és ami azon túl van – *Leczo Bence: A falu összes férfia* kritika
- ▶ 120 **KISS PETRONELLA**
A magyar Lilliput – *Balassa Krisztián: Marionett fenomenál* kritika
- ▶ 123 **DÁVID PÉTER**
Író a kertben – *Ambrus Lajos: Nagy almáskönyv* kritika

K-k között az é

A kövekből emelt kerítés tetején
kék íriszek virágoztak.

Az egyik lépésnél két k között az é-re,
a másikonál, két nyúlánk virágszál között,
az égre láttam.

A saroknál, az utolsó részben
megláttalak, ott voltál, te,
azúrszínben, Ének.

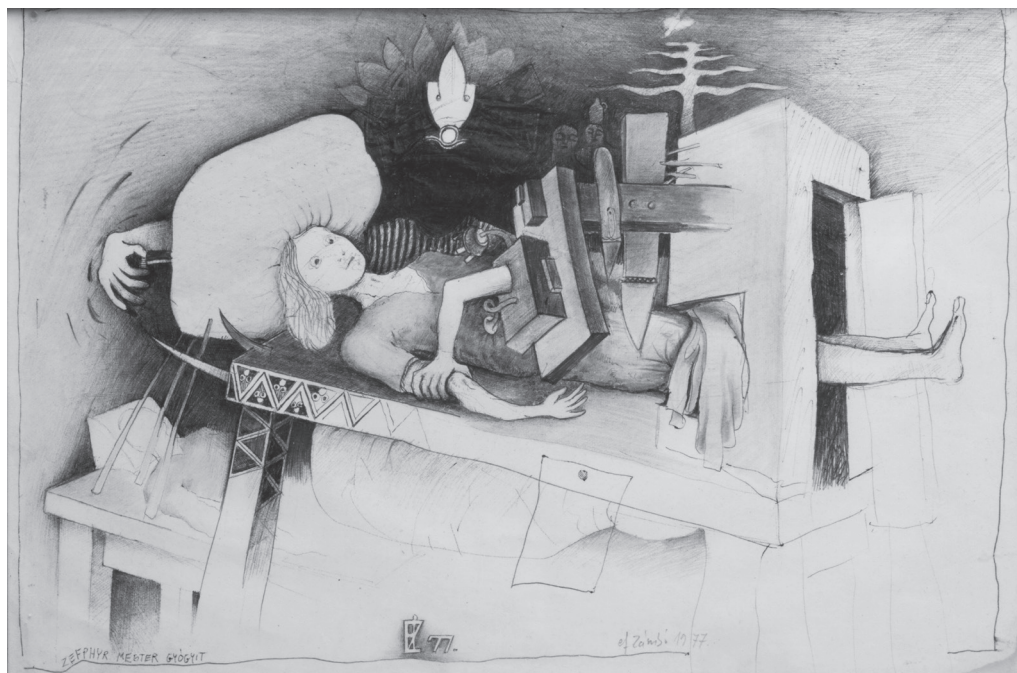
Azt mondtam egykor,
nem leszel soha elfelejthető.
Valami nem stimmel veled,
válaszoltad,
s hogy a magasban alacsonyabb a színhőmérséklet,
és nem csapatban száll a vadmadár.
Az orrod tövén az anyajegy feltja tetszett,
úgy is mondhatnám, szerelmes voltam belé,
mivel azt képviselte,
nincs szépség, amely tökéletes.

18 évre rá, napra pontosan
Firenzében, a Boboli-kertben váltál verssé.
Lettél Ének.
36 évvel azután, most, ismét látlak:
két virág közt, mint k-k között az é,
riadtan, a távolság kék selymében.

Miféle prédája a sorsnak

Amióta érthetőknek találják,
s oly egyenes mondatokat rakok
egymás alá, mint a vadászok
félhosszú belezötöre,
bizony, visszavágyom
az alig érthető verseimhez,
amelyeket éppenhogy érzékelni
lehetett. Elmélkedni
szerettem fölöttük,
mily hatást ébresztenek
a fogalmi tisztátalanságok.

Most pedig, amióta
dögszagúak a soraim,
akármilyen másnak is akarom,
jól látható, miféle
prédája a sorsnak a költő,
a száját hogyan stoppolják be,
hányszor skandálják,
hogymint hazudozó,
pedig egyik sem tartozik
az olvasóra.

ef ZÁMBÓ ISTVÁN

[Elmúlnak elfeledten]

Mert néha jönnek. Néha jönnek.
Beléjük botlom. Rám köszönnek.
Már lépnek is tovább.
Máskor leülnek kint tornácomon.
Az éjszakából
figyelik a szobát.
Hang nélkül hagynak játszanom.
Nehéz csöndjük se vádol.
De vállat vonnak aztán.
Továbbállnak. A padkán
már senki sincs. Se szép,
se csúnya.
Egyszerre elvonulnak.

Az éjt ha futnám,
hiába. A késő fürgeség
utol nem éri együket sem.
Egy perc, és nincs szavuk rám.
Elmúlnak elfeledten

a meg nem írt mesék.

[Ájult délutánok]

Minek rakosgatod? Egyik se véd meg.
Minden, miként a nyűtt férc, foszladoz.
A tó partján a szálkás, régi stég meg
a dinnyeízű, ájult délutánok,
regényekben lappangó, sanda vétkek:
porladnak, mint pincék falán a vályog.
Egy-egy levél, mit lomha posta hoz.
Friss szóдавíz, szőlőfürtösre metszett
üveg pohárból. A fán kevélyre ért meggy.
Egy éjszakán a gyulladt, csúnya zápfog –
kihúzták másnap. Ózláb és pereszke,
piros retkek között lilák, fehérek.
A kútkáván kíváncsi szarka tátog.

Mi csillanót lát, hetyke semmiséget?
Pár elgurult fabatka, drága zálog.
Az égre néznek. Fényük rozsda, kosz.
Nem védenek. Ha fájnak is, sem élnek.
Semerre tartanak. Ne mondd tiédnek.

Farigcsálj, tudván: minden arabeszkek
cifráiban a perc madara reszket.

[Legbelül vacogva]

Mily nyúlbalett ez, félve cikkanó,
a Semmi vézna kérgén!
Mélyútban mint a hó,
oly irgalmatlanul és firtatón
mereng a lenti, tompa űr a félénk
lábujjhegy-lépteken.

Makacs, hazug remények: porhavon
kanyargó piruettek.
Hány fűrgé fájdalom
sejtélme lüktet, kerget, jár vakon
inamban, s legbelül vacogva retteg
az éber értelem.

Pedig talán: csak enyhe huppanás,
egy alkonyon ha elnyel
a mélyút zúzmarás,
nagy űre, és a halk, hideg varázs
csordultig tölti halvány fényű csenddel
egyszervolt életem.

Dragéi felezőszonettek

Előtt-idők

Félretolva az időkulisszát születése
előtti időkig ellátott De hogy mennyire
ennek sohasem ért a végére Rabszolga volt
vagy napisten Ősember vagy csak a szakócája
Nem látta tisztán Egyszerűen beszorult abba
a résbe ahogy húzzák fel a fénybe Ahogy ők
hívják életbe Itt minden örökre megszakadt

Itt minden megszakadt Életbe hívták Ahogy a
résből húzták fel fénybe megszűnt az öröklét
Egyszerűen beszorult a tisztátalanságba
Nem látta tisztán a véres szakócát a földön
sem az út végén az arany napisten szolgáját
De az időkig ellátott A kezdet végéig
Valaki félretolta az időkulisszákat

Tünékenyebb létformák

Az árnyak eljátszhatják még hogy élnek Az élő
számára már nem játék az árnya Bár aki a
halál felől érkezett annak mindegy A halál
felé tartókban undor és félelem támad a
tünékenyebb létformákhoz közelítve Ha *a
semmi közelít* Megírni az utolsó verset
mondja a barát de már a következőt írja

Mindegy A következő barátot irtja közben
Ha már Halkan felsikolt *a semmi közelít* Ez
az utolsó tünékenysége veszített forma
Támad az undor a halál felé tartás bája
a halál felől érkezettben Árnyékok tánca
Dance macabre Játék az élőnek hogy még árnyék És
a halál is eljátszhatja hogy árnyékokban él

Könyv a parton

A parton lány hever lustán Könyvet olvas Vörös
 a haja és kócos a víztől Körben akár a
 sokfogú cápák hemzseg az élet Ahogy lapoz
 verejtékcsofja a lapra esik Felcsókolja
 Uram Ideje megöregedni szólítja a
 háta mögül a tegnap esti film egy mondata
 Akkor még érdekesnek tűnt Most már arcul csapja

Most arcul csapja ami csak érdekesnek tűnt Egy
 ócska film mondata lehetett akár Tegnap vagy
 máskor ideje megöregedni tűnődött A
 verejtékét lesz szíves feltörölni a padról
 uram Zavartan nevetgél Majd felcsókolják a
 sirályok Elálldogál kócosan a sós szélben
 Körben vörös hajú lányok olvassák a tengert

Delfinek

Reggel megérkeztek a delfinek Az erkélyen
 ácsorgott és a hajnali vihart próbálta meg
 visszaidézni magában Az égtől a vízig
 érő villámokat A végről a kezdeteket
 felfestő mennydörgéseket Az erkély homályán
 méltósággal átúszott a két állat Akárha
 Korinthosz kék egeibe emelkedtek egykor

Korinthosz egébe nagy kék delfinek merültek
 A kapukat őrző roppant két állat elkezdte
 az elszámolást a tengeren A mennydörgés és
 a vízig érő villámok visszaidézték a
 régi partot És a parttalan hajnali vihar
 elhozta a delfineket Kék erkélyen várta
 őket És a reggelt Felkészült az indulásra

Kimerültség

Az ember kimerült Szellemileg összeomlott
 Súgtak össze a háta mögött az orvosok Nem
 mondta meg a nevét NN szerepelt azon a
 felvételi listán ahol a kórház a beteg

ruháit vette át Nem is sejtették mekkora
ürességbe bámul Rettentően be van baszva
röhögött a mütösfű Nincs is semmi baja

Nincs semmi baja Csak be van baszva Röhögnek a
háta mögött a mütösfűk Közben rettentő
ürességbe bámul Nincs ki követni tudná A
ruháit nem fogják vele elégetni NN
szerepel a felvételi listán is Nincs neve
Az orvosok összesúgnak az ágya fölött Ez
az ember szellemileg összeomlott Nincs tovább

Héliopolisz

Héliopoliszban temesetek el kérte és
nem értette senki miért éppen ott És ha nem
haldoklik akkor miért a végrendekezés Egy
ideje Jézushoz a Szentlélekhez és Réhez
könyörgök mondta még és a fal felé fordult Csak
sokára ébredt A tenger nyugodt volt Nyoma sem
volt az előző megrendülésnek Izzott a Nap

Rángott a Nap Könnyek emberek peregtek alá
az égből A tenger nyugodt volt Csak nagysokára
ébredt Nyoma sem volt könyörgésnek A falakon
Ré a Szentlélek és Jézus firkáit izzottak
Egy ideje végrendeletekben élt Senki sem
tudta hogy haldoklik Így nem értették hogy került
tomboló oszlopok közé a Nap városában

Skócia

Ritának, Lacinak

A gyermek tud, de nincs hozzá szava.
Mi beszélünk, de hol már a tudás?
Minden tengerünk északi, haza
akkor érünk, ha vár Jeremiás.

Sarutlan táj. Skót mezők. Estelente
az ősz rendeletei mennybe hívnak;
de magna charta még a nyár, és benne
nincsen, mi páros létet meghasíthat.

Aki közel, abban távolság érik;
gyémánt, ha gyúl, ketten csiszolják fényig –
ha fényesítik egymást. Megszentelt bűnt

imává költenek tengelykorok.
Minden tengerünk északi, de bennünk
még Atlantiszi-óceán csobog.

A lények alkalma

*„[Aquinói Szent] Tamás nem a bűnnel foglalkozik
elsősorban, hanem a boldogsággal és az erényekkel.”*

(Deák Hedvig nővér, domonkos szerzetes)

Megint ez a neorilkei hajnal:
világokkal van tele a világ,
csupa születés, csupa halhatatlan
kezdemény köszönti a reginát.

Sokirányú, de egyszépségű tér ez.
Merő igenlés a lények alkalma,
teljességeid dús eredetéhez
járulási szándékot szorgalmazva.

Az engesztel meg, akit elengedtünk?
Hölderlinek és szelíd vadak együtt
tornyot laknak, szerzetesrendet szerző

poétikát tanul fűszáltól felhő –
s hallani már, hallani, hogy zsbongnak
a temetőből kilakoltatottak.

Tengerifű

Vonatkozások. Terek. Tárgy, alany.
Illetések és érintések. Testek
uszamlása a térfogattalan
mértanokban – mint akik kiterjednek,

de kijebb terjed náluk a tudat,
és tudatnál a tudattalan áram,
és áramnál a származásukat
célhá feledő szentek valahányan.

Ők ismerik a nevet, ami ország.
Hát bocsásd meg a mindennapi éhet,
a kánai menyegzőn megkísértett

gonoszt, ki sírt, hogy vétkét elorozzák.
Tengerifű vízzé váltott boron:
kegyelemmel teljes az irgalom.

Textúra

*„egy a szükséges dolog”
(Lukács 10,42)*

Tenyereből erednek folyamok
öntözni hegyek alját, orom nőjön,
széltében meg öröm, hol legelőkön
oroszlán is füvekért toporog.

De kézfején a ráncok? Az erek?
A fény csobogta vénák tejutak,
és a szervrendszer cizellált tudat
összeismerni széttárt tereket.

Ne szűnd a szépet, és az már szabadság.
Hol sose jártál még, oda térj vissza.
Reggeleinket három ürre szabták,

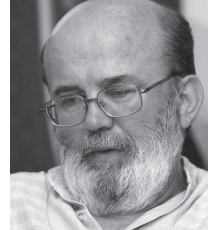
estéinkkel pulzárok takaródnak –
eszmélet textúrája szakadozhat:
Isten is igényt tart nappalainkra.

Aknay János: Az én Szentendrém (2004; pasztell, akril, farostlemez; 80×60 cm/db; Völgyi-Skonda-gyűjtemény)

Aknay János: Angyal érkezik; 2005; akril, vászon; 54×64 cm; Vértés Gábor-gyűjtemény)

Lótusz

– Elmondom, milyen furcsa dolog történt velem a minap – fordultam Szindbád szelleme és Alter Egon felé. – Mint tudjátok, ma holnap betöltöm a hatvanharmadik életévemet, aminek feltehetően nem kevés köze van ahhoz, hogy az utóbbi hónapokban egyre nagyobb szükségét kezdtem érezni, hogy visszafelé, illetve visszamenőleges hatállyal is rendet teremtek az életemben. S ahhoz is, hogy néhány hete – következképp – el is kezdtem ezt a rendteremtést. Igaz, egyelőre még nem sok minden látható ebből, s különösebb eredménye a mai napig nincs, de én tudom, belül már fölkavarodott a por, és egy-két régi kacat is elkerült évtizedes helyéről. S abban, ugye, mindketten egyetértetek velem, hogy mivel is kezdhettem volna ezt a rendteremtést, mint a számomra – és számotokra is – legkedvesebbekkel: a nőekkel. Pontosabban: nem is a nőekkel, hiszen – nem kell megrémülnötök – eszem ágában sincs egyiküket sem kisöpörnöm magamból, meghatározott és tartós helyüket nemcsak az életre vagy évekre szólók, hanem az egynaposak, sőt az egyórások is őrzik bennem (azok is, akikre nem is emlékszem már), még ha nem is kaptak – mindegyikük külön-külön – leltári számot, mert ezt ízléstelennek és méltánytalannak tartottam volna velük szemben... Inkább a nőkhöz való viszonyomról van szó. A nőkhöz való viszonyomról, és ebbe a vizsgálódásba éppúgy beletartoznak az életadó szerelmeim és az önbizalmat erősítő kalandjaim, mint anyám és nagyanyám, illetve a lánygyermekeim is. Ilyetén igényemet pedig éppen ti ketten nem furcsállhatjátok, hiszen a te viszonyulásodat a nőkhöz, Szindbád bátyám, az egész világ ismeri, s tűnődő beszélgetéseink, zajos vitáink azt is igazolják: neked is sokkal határozottabb képed van e dolgot illetően önmagadról és a világról, Alter Egon, mint jómagamnak. De hogy az elmélet örvénye ne sodorjon el túlságosan eredeti szándékomtól, gyorsan megragadom a valóság leginkább kezem ügyébe eső faágát, és annak segítségével igyekszem valahogy kivonszolni magam a sima – lineáris – történetmondás kies partjára.

Azon a napon is, amelyről beszélni óhajtok, a ferencvárosi boltocskámhoz közeli, megszokott kínai büfémben ebédeltem – bambuszrügyleves fafüle gombával, omlós csirkehús bundában sima rizzsel, csípős káposztával, háromdecis Fanta citrom –, ahol azonban most nem az általam annak tulajdonosaként ismert rokonszenves középkorú házaspár valamelyik tagja állt a pult mögött (középkorút írtam, bár a kínaiak életkorát sosem tudom még csak megközelítőleg pontosan sem megsaccolni), hanem a lányuk. A középiskolásnak tűnő kislány beszédének ékes, minden mellékzöngé nélküli magyarságát már az elmúlt nyáron is megdicsértem, azóta azonban nem volt szerencsém találkoznom vele; tanév közben nyilván ő még javában az iskolában ül, amikor én ebédelni járok. Most azonban újból nyár van, és a kishölgy – szívem kifejezett boldogságára – ebédidőben is kiségethet szülei üzletében.

Minek tagadjam, Szindbád bátyám és Egon testvérem, titokban én is észreveszem még – sőt, minél erőteljesebben vénülőben, egyre inkább – a fiatalka hölgyeket, süldő lánykákat. Hiszen nincs ebben semmi kivetnivaló; a természet szépséges-furcsa dolgokat művel az emberrel, és valamely táj is akkor a legszebb, ha az őszbe forduló délután levél-hullató fáit bearanyozza egy kósza napsugár. Nekem azonban a zsenge hús nyújtotta élvezet reménye sosem csurrantja ki a nyálam, Egon, és

nem is a romlatlan szépség pazar látványán élvezkedik a szemem, Szindbád, hanem a patyolattiszta lélek indítja meg ilyenkor a szívem. Persze, nem vagyok álszent, és nagyon nem szeretném, ha a nemzőképesség előbb-utóbb nálam is elkerülhetetlen, ám remélhetőleg még sokáig elodázható, ám lassankénti csökkenése és libidóm ideig-óráig talán megúszható, végső soron azonban kivédhetetlen *ernyedése* azzá tenne: a testi szerelmet az emberi élet isteni kegyének tartom, pontosabban azt a csodát, mely lehetővé teszi, hogy az ember a testi szerelmet minden porcikájában az ájulásig megélje, és minden porcikájával tökéletesen kiélvezze. Vallom én is – veletek: bátyám, testvérem –, hogy míg a szellemi, illetve az érzelmi gyökerű szerelem a szférák magasába röppenti föl az emberi lelket, az egyedül csak az érzéki szerelemmel párosulva tud ki- és beteljesedni, melynek révén viszont a transzcendenssel, a léten-túlival – a születése előttivel és a halála mögöttivel – teremthet közvetlen kapcsolatot az emberfia és -lánya. Minden *teljes* orgazmus – mert csak azt nevezem annak, amelyet partnereddel kölcsönös érzelmi összhangban élsz meg, a többi csak önkielégítés, még ha adott esetben páros, valakinek a bevonásával történő maszturbáció is (magyarán: ha valaki nő markában is a hímtagod, de te mozgatod-húzgálsz rajta a kezét) –, szóval, minden *teljes* orgazmus az egyetlen pillanatba sűrűsödött kettős létérzékelés nem túl gyakori adománya, ritka dimenziója – egyszerre halál is, újjászületés is. Amikor földsz valamit, ami a legelvehetetlenebbül a magadé, s azt mástól kapod vissza, mint a legelvehetetlenebbül övét, de amit tőle kapsz, az abban a pillanatban már te leszel.

Szóval, szoktam fantáziálni én is, miért ne, hiszen a képzelet talán egyetlen hűséges társa az embernek, amely (AKI?) ha más már nem is, egészen a sírig változatossá, színekben gazdaggá tudja tenni számára az életet. Ezért talán abban sincs semmi érthetetlen, ha a kis kínai diáklány látványa hirtelen azt juttatta eszembe, hogy egyszer talán ki kellene próbálnom még a szerelmet kínai nővel is. Azt persze nem tudom megmagyarázni, hogy miért nem az ugyancsak szemrevaló anyjával kapcsolatban jutottam erre a felismerésre, hiszen ő – életkoránál fogva is – jobban illene hozzám (negyven körüli ha lehet), s a hozzá hasonló korú nőknek a szerelmére egyszer-egyszer valószínűleg még eséllyel is pályázhatnék. De hát ez van, szeszélyes dolgokat művel az emberrel az öregedés. Az egyik legfájóbb például A LÁNYA TETSIK, DE AZ ANYJA SZERETNE SZEMEZNI VELED szindróma. Azt persze tudom, hogy az ilyen helyzetek nem igazán jelentenek számomra nyomós okot arra, hogy lázadozzak a természet ellen, s zokon vegyem istenemtől a természet illetően tréfáit, de valahányszor csendes, már-már transzcendentális szomorúság fog el ilyenkor. Miként a növény vagy az állat sem tudja, hogy miért, sőt azt sem, hogy szomorú, egyszerűen csak véghetetlenül az. (Mint ahogy persze a növény és az állat is tud boldog lenni, jóllehet arról sem tudja, hogy az, sőt azt sem, mi az: boldognak lenni, de lerí róla, minden ízéből kiütközik, hogy mérhetetlenül az.)

A lány másodéves a Műszaki Egyetemen, huszonegy éves ha lehet, néhány gondolattal fiatalabb a lányaimnál, s oly tökéletesen és szép hanglejtéssel beszél magyarul, mintha csak az lenne az anyanyelve. Persze, ha még nem is itt született, ő már itt nőtt fel, ebben a nyelvben és ebben a kultúrában, az ő gyermekeinek vélhetően már a szülőházjuk lesz ez az ország, és valószínűleg még közelebb kerülnek annak a teljes vagy legalábbis nagymérvű nyelv- és kultúraváltásba torló folyamatnak a végéhez, melyet a szülei az ilyen-olyan okra visszavezethető tudatos hazaváltással kezdtek el. Igaz, azt beszédéből, szó- és mondatfűzéséből nem tudom teljes bizonyossággal kideríteni, hogy közben magyarul gondolkodik-e már, vagy önmaga tökéletes szinkrontolmácsa-e még, s posztmodern nyelvi megelőzöttsége azt jelenti-e, hogy két, számára félidegen nyelv – az egyik *már*, a másik *még* nem teljesen az övé – közül valamelyik áttevődik a másikba, de álmodni valószínűleg még kínaiul, azaz szülei nyelvén álmodik. S bizonyosan nemcsak látható faji jellegzetességei, arcvonásai árulkodnak beszédesen származásáról, hanem önmagával egyelőre láthatóan

kínaiként azonos, még ha gyaníthatóan bomlásnak is indult benne már ez a nemrég még bontatlan és természetéből adódó belső egység. S ha már, akkor természetesen miért ne éppen ez a kínai angyalka lehetne – a *Szép asszonyok egy gazdag házból* mintájára Aranyszilvának is nevezhetném – frissen támadt új keletű álmaim alanya, mely felismerésemben, úgy tűnik, teljes az egyetértés Alter Egon és Szindbád általam megidézni szokott szelleme, illetve köztem, aki mindössze azon morfondíroztam el néhány tűnő pillanatra, hogy esetünkben nem anakronizmus-e angyalkának aposztrófálni egy kínai tündért (na tessék, íme, kultúránk gátjai, berögződései: tündérnek meg pláne). De félretéve e hevenyészett művelődés- és szellemtörténeti aggályoskodást, még mielőtt teljesen belevesznék a kínai pultoslány elbűvölő szemének vonzó tengerébe, bele is merülök gyorsan bambuszrügylevesembe, és egy szokatlanul nagydarab fafüle gombával igyekszem pótolni ajkam és nyelvem számára a kéjt, melyben feltehetően ez a már bizonyosan nem teljesen ártatlan tünemény fülének szopogatása részesíthetne mindkettőnket.

– Szóval, most már valóban ideje rátérnem, amibe e hosszúra nyúlt s mondandómmal látszólag semmilyen kapcsolatban nem levő bevezetőmmel belekezdtem – fordultam ismét Szindbád szelleme és Alter Egon felé –, s elmondom, milyen furcsa dolog történt velem a minap. Mivel azonban, amint magatok is tudjátok, a világon bármi kapcsolatban lehet bármivel, és létünk alapvető törvényei mögött e titokzatos kapcsolatok szövevénye rejlik, s a dolgok egy érzékeinkkel észlelhetetlen és észjárásunkkal azonosíthatatlan dimenzióban szabadon csúszkálnak ide-oda, bizonyos vagyok abban, hogy ami ezen a délutánon történt, immár visszatérve kicsike boltocskámba, ugyanennek a megmagyarázhatatlannak a függvénye, vagy még inkább velem való játéka volt csupán. Eladópultom mögött ülve rendeztettem magam előtt álmosan valamit, nem is munka volt ez, csupán a kezem s az ujjaim öntudatlan tréningje, és legszívesebben továbbra is kint hagytam volna a bejárati ajtón az ebédszünetet jelző táblát, és elnyújtózva folytattam volna képzeletjátékomat kedvenc kínai büfém *falatnyi* angyalával, amikor arra neszeltem föl, hogy valaki rám nyitotta fél-szuterén üzletkém ajtaját. Mivel azonban aznap még nem járt nálam senki, hirtelen megélenkült érdeklődéssel emeltem fel az előttem levő könyvekről a tekintetem. „Üdvözlöm”, köszöntem volna máris gépiesen, ám a látványtól elakadt a szavam. Az ajtóból ugyanis egy kínai lány köszöntött rám magyarul, ám valami leírhatatlanul kedves, idegen akcentussal (no nem, nem a büfébeli tündérem bukkant fel boltocskámban, ez így ócska húzás, olcsó írói fogás lenne részemről, de még csak nem is annak szakasztott mása, inkább mintha valamiféle titokzatos *folytatása* lett volna), majd mosolyogva leszambázott a lépcsőn (itt megint csak joggal vethető fel a kérdés, hogy az imént hivatkozott kulturális gyökerek miatt használható-e ebben a környezetben e szó). Hirtelen azt hittem, az érzékeim úznak csalóka játékot velem, és átlódítva valóság és képzelet határán, újfent büfébeli nimfám látomásával tréfálnak meg. Szóval, elég az hozzá, a látványtól rögvést át is melegedtem, bizony, így történt, kedves bátyám s édes testvérem, mert olyan volt az egész *látomány*, mintha valamelyik még megíratlan szerelmesversemből került volna elem angyali jóhiszeműséggel. Természetesen egy könyvet kerestem – ugyan mi másért tért is volna be egy franzstadti könyvesboltba –, valamit a magyar történelemtől. Amin persze első pillanatra meg is hökkentem kicsit, de végül is mért ne volna természetes, hogy Holdasszony valamelyik kései utóda most éppen magyarul tanul Budapesten. Mire ösztönösen is a jeles történészpáros *Magyarország története 100+1 tételben* című, a millennium alkalmából kiadott (képes)könyvéért mozdult a kezem, melyet barátom kicsinél is kisebb kiadója jelentetett meg, s akinek természetesen külön jutalék nélkül is elvállaltam könyvei terjesztését, eladását. Úgy gondoltam, e nemzetünk és hazánk széljárta és viharok dúlta történelmét a messzi keleti, sztyeppei szálláshelyektől és műveltségtől a szocializmus végnapjaiig tömören áttekintő könyvecske feltétlenül jól jöhet neki jobb megismerésünkhöz, melyben akár a saját történelmükből is bizonyára több ismerős mozzanatra találhat. És már nyújtottam is felé

nemzeti történelmünk e bédekkerét, amikor véletlenül összeért a kezünk. Illetve nem is a kezünk, csak az ujjunk hegye, de ez a véletlen apróság is elég volt ahhoz, hogy úgy érezzem, mintha áramütés járt volna át. Ami azonban igazán meglepő volt, hogy ő sem kapta el a kezét, hanem ujját továbbra is az enyémen hagyta, majd imigyen megkerülve a pultot, s a szemét le nem véve rólam, odalépett hozzám, és se szó, se beszéd, beletúrt a hajamba. Amitől természetesen teljesen zavarba jöttem, és bár nem tudtam, mire véljem az egészet, bénultan vettem magam alá – jöjjön, aminek *jőnie* kell – a sors akaratának... melyről egyébként tudvalevő, hogy olykor egészen jó dramaturgnak, illetve rendezőnek is bizonyulhat... Különben is, mit tehet(ne) ilyenkor a férfiember? Mi mást, mint ami ama bizonyos nagykönyvben megíratott, és átadja magát – ugye, egyetértetek, bátyám és testvérem – a sors akaratának... Vagy nem így van? És nem gondolva már kedvenc kínai büfém egyetemistaként is zsenge tüneményére, sem teljes virágzásában levő édesanyjára, hanem valami furcsa, az én koromban már ritkulni kezdő és hosszan tartóbb előzményeket kívánó kábulatban türtem, hogy két apró, ám kemény mellével odasimuljon hozzám, egyre közelebb érezve ajkamhoz fölém hajló szájának forró leheletét... Persze, a legkevésbé sem tudtam mivel magyarázni ezt a jelenetet, igaz, ilyen esetekben nem is a magyarázatok foglalkoztatják a férfiembert, s hát a másik kezét sem figyelni tudatosan, amint az hol egyre feljebb, hol egyre lejjebb óvakodik a testén, miként az övé is egyre önfeledtebben kezdte bekalandozni váratlan kínai tündérkéje testének dombo- és homorulatait, s csak akkor rándultam kissé össze (de velem együtt Szindbád és Alter Egon is), mintha hirtelen áramütés ért volna, amikor az én franzstadti Aranylótuszom motorászni kezdett a nadrágom sliccénél. S már-már elérte volna a magyar történelemhez kapcsolódó ismeretszerzése melletti másik, részemről ugyancsak messzemenően becsülendő célját, s nadrágom cipzárja lassan felfedező hajlamának szolgálatába kezdett volna szegődni, félig éber, fél-ájult állapotomból tenyérszerű boltocskám ajtajának nyitódása zökkentett vissza a valóságba: H. úr, a helység morózus tulajdonosa jött megtudakolozni az aktuális havi bérleti díj fizetése iránti hajlandóságom idejét. Mire én zavaromban természetesen először a nadrágomhoz kaptam, hogy elsöpörjem onnan kínai látomásom kezét, majd föl pattantam, hogy zavaromban testemmel valamelyest eltakarjam őt, de... nem volt mellettem senki... A helység üres volt, H. úr pedig nem tudta másra vélni zavarodottságomat, minthogy megint késni fogok valamennyit a bérleti díjjal... Amire hasonló esetekben persze már rég felvonta volna a szemöldökét, de most, látva esetlenkedésem, mérgesen legyintett egyet, és nagy dérrrel-dúrta becsapta maga mögött az ajtót... Így azután már nyugodtan beleszippanthattam a levegőbe, mert Lótuszvirág testének tömény, csábító illatát mintha még mindig ott éreztem volna körülöttem tenyérszerűnél is kisebb könyvesboltocskámban, melynek egyik polcáról a *Magyarország története 100+1 tételben* mellől az ismeretlen 16. századi szerző népszerű regénye *vigyorgott* – Szindbád bátyám és Egon testvérem – rám... ránk...

Útinform

Mint a mókuskerék a strand régi játszóterén:
140 kilométer per órás sebességgel pörög a föld az új Toyotánk alatt, melynek mozdulatlan testéből nézzük, hogy futnak hátrafelé a kocsi mellett a felezővonal csíkjai, s mi egyre süppedünk az ülésekbe, míg a '80-as évek slágereinek hangjai hullámoznak halkan a rádióból, s mi suhanunk az üres pályán, szabadon, akadályok nélkül, egy helyben, együtt, felhangosítam, kérdezem, ne, mondd, majd úgyis felhangosodik az útinformnál, várom, hogy lesznek-e torlódások, terelések, útlezárások.

Mécsesek

A szabály, hogy 7x kell megrángatnom az ajtót este, mert csak akkor lesz jó a másnap, és lefekvés előtt a 7 rángatás után még fel kell kapcsolnom az előszoba villanyát, hogy van-e valaki körülöttem, és a mécseseket is csak én vehetem és csak otthon, hogy lássátok, gondolok rátok, magammal cipelem mindet, s mikor meggyújtok nálatok egyet közülük, egy földi csillagot, benne én vagyok a láng: intek, jelzek nektek, de minden évben az út felén, miután a táskákat, a koszorúkat, több skatulya gyufát a gyerekekkel együtt bepakolom a Toyotába, melynek kesztyűtartójába néhány tesztkós zacskót is gyűrök, ha netán a fiam vagy a lányom hányna az úttól, eszembe jut, hogy megint otthon hagytam a mécseseket – kataton gyertyáiknak viaszos kanócéval együtt –, melyek évről évre egyre gyűlnek a konyhaasztal sarkában. Talán a légszűrő miatt, mondja ilyenkor Kati, vagy a gyertyák lehetnek, azért rángatózik a kocsi.

A terv

A Paprika utcából kifordulva a Csonkán át a Szabadság térre megyek, ahol a Marikában veszek egy lángost és két kisfröccsöt. A Földmíves utca sarkán Füredi úr standjánál át fogom bogarászni a ponyvára tett könyveket. Altmann kárpitos előtt bekanyarodom a ferences kolostor felé. Ott a Danka-féle vegyeskereskedéstől elsétálok Pluhár cipész műhelyéig, majd megnézem Tar Ernő órás kirakatában azt a faliórát, aminek az aljához rögzítve egy fából faragott kislány hintázik a másodperc ütemére. Kubina ajándékboltjában veszek egy zacskó savanyú cukorkát, és egy idei meztelen nős kártyanaptárt. Onnan a Kossuth utcán felmegyek a Petőfi sugárútig. Felszállok a 4-esre, elvillamosozom a Hungáriáig. A Lupusba igyekszem, ahol majd kifizetem Bolygó hitelét, Fóda hitelét, Dolla hitelét, az indiánok hitelét, a telepések hitelét és a saját hiteletemet, hogy tisztázzam magam végre, hogy teljesen hiteltelen vagyok. Aztán eszek egy túrós csuszát tepertővel. Ez lesz. Legalábbis így terveztem.

Wahorn András: *At Night* (2001; akril, kasírozott vászon; 48×38 cm; Nóra-gyűjtemény)

Fészeknyi áldás

Egy kertet gondolok
a minden partjain
hol ásót forgat apám
anyám gereblyéz
Egymásba öltött mozdulatok
mint lánchímzés szemei
rendben ahogy sorakoznak
ágyást bontanak a jövőre sarjadóknak

Ilyen kezek adtak
nekem reggeli ízt a márványszínű tejhez
sárcipőt húztak
a megöröklött lakkcipőre
sapka, sál védelmére bízták
tél ostromolta gyerekarcomat

Nem tudtam fázást
éltem boldog otthont
betegem a legszebb mesekönyvet
anyám hangjára
aranykulcsoska nyitotta
apám fürgén futva tanított
repülni két keréken

Nem volt idill
mert fájt hiányuk
ha elmentek akár csak közelre
félelmeimet nevelte
a távol érthetetlen fogalma

Mi a közel
és mi a távol
Nem értem azóta sem
mikor megrezdül bennem
az első elszakadás
Théra-vulkánja

Három élet adatott kezembe
és háromszoros szép félelem
hogy kire bízhatom
ki ruházza majd
melegem után magzatom

Pólya voltam
lettem bújás menedéke
nem kevesebb
mint nap
világító közép
de hold is lettem
szorongás hidege
hogy mit vehet el
egy alvó éjszaka

Aggódás ölt volna
ha nem tanít meg tiszta szó
letenni önzésem és
beöltetni magam mint láncszem a létbe

Folyam részévé válni
úszni az ős elembe
vagy vándormadárként
kitelelni zord időt
szavak szikrázó partján
lenni fészeknyi áldás

Damaszkusz

Caravaggio megidézése

Lábad alá tévelyeg az út
szelheti folyó
szegheti híd
Lópatától napvörös sörényig tárul a térség
minden ott lobog
A hit
kétely
tagadás
a fáklya árnyai csak
hogy értsd a fényt
bírd elviselni sugarát

egy nagyobb igazság érkezése
mi vakságra örök látást hoz
és egy új talány erdejét
mi maga a bizonyosság a létezésre
Az ujjak ágboga
belső napkorong küllője
hűség a kereséshez
egyetlen válasz
az angyali kérdésre
Quæ quærite?

Homlokon kezem

Hommage à Camille Claudel

Vezet hozzád még út
Tejútta teljes éjeken
vésőt és kalapácsot elejt
gyöngye sarjadó-ág kezem
Egymásba hajlik
test és kéz
öröklétünk íves temploma
lecsorog márványról a méz
és bevégeztetik a forma diadala
Térbe öleli egymást
ami lélekről álmodott
tenyerét az égre emeli
ki eddig mantrát mormogott
Botorkáló reggelen
kulcsot újból nem talál
rabságom gyötrelmét leoldani
a kéz az ujj a test a száj

[senkivé lett]

senkivé lett – nem rá haragszom –
botjával hadonászik a túloldalon
ártani akar feltétlenül
mint járdán a madártetem
de hiába takarította ki a múltat
maszatos maradt
panaszokká zsugorodnak a kérdések
betokosodnak a perzselő csöndbe...
vezeklésként idegen falka nyomába
szegődik – mindenhol csipegetni
valót keres – néha hozzám sodródik
olyankor könnyörületes
piszkálódásait úgyis én nyelem le

[válaszút]

felesége sírján igazgatta a virágokat
amikor egy talpig feketébe öltözött nő
ráköszönt és kölcsönkérte
a locsolókannát

a férfi mindaddig azt hitte a sírkert
védett terület biztonságot ad
s azóta sem érti
a halál miért ilyen sietős
nem hallotta a harangszót nem érezte a kút
hidegét nem látta a kétségbeesetten
rohanó temetői alkalmazottat
a nőt sem aki lélegezteti
a szirénázva érkező mentőautót sem
csak egyetlen kép maradt:
az álomba-zsibbadás előtti vakító fény

„köszönöm hogy itt tartott” –
motyogta amikor újra találkoztak
megrémült a hirtelen támadó
szapora szívveréstől
ültek a síremlék melletti padon
mint két hajléktalan
sorsot és térfelet cseréltek
a megcsonkolt időben
a nő indulni készült
„vigyázzon magára” – súgta
s a borzongás
helyretette a foghíjakat

a férfi a sírhez kuporodott
és visszanyitotta a régi ablakot

Beszédtröredékek a halálról

Rendezettség

hal – ‘életét bevégzi (főleg meg- igekötővel); ‘élő szervezet része elzsibbad’: elhal; ‘beleolvad, belevész valamibe’: hangom a szélvészbe halt. Származékai: halál, halálos, halandó, halódik, halódó, haldoklik, (el)halálozik, halott, halotti, halottas, halhatatlan, halhatatlanság.

„A növényevő és ragadozó állatok entrópiaszintjük fenntartását ebből az energiából fedezik, az élő szervezetek a környezet állandóan növekedő entrópiaszintje mellett igyekeznek igen alacsony entrópiaszintjüket fenntartani a környezet rendezetlenségi állapotának növelése révén. Abban a pillanatban, amikor szervezetük alacsony valószínűségű szervezetségi állapota felborul, beáll a termodinamikailag sokkal magasabb valószínűségű rendezetlenségi állapot: a biológiai halál.”
(Wikipedia)

Amikor egyedül maradok, porszívózni kezdek,
a látható és láthatatlan részeken.
Hol felteszem, hol leszedem a fejet.
Eltakarítom a morzsákat, bőrfoszlányokat, szöszbogarakat.
Gyerekjátékok szétszóródott darabkáit.
Életmaradékokat a kanapé alól.
A szívóerő nem kegyelmez, csak a legfinomabb pornak.

Koszt, hibát, pókfonált.
A pókot, mert mire meglátnám a mozgó lábakat,
a porszívó már felszámolja a különbségeket.

A pók élő szervezetrésze elzsibbad.
Belezsibbad az élettelenségbe.
Belezsibbadt apám, nagymamám, nagyapám,
belezsibbadtak nagyszívű barátaim.

Beleolvadnak földbe, levegőbe,
kórházi ágyba, koporsóba.
Egy porzsák belsejébe.

Amikor egy fejlett idegrendszer
szorongani kezd,
beleolvad belőle valami a semmibe.

Belezsibbadnak érzések, lélegzetek
a halálba,
hogy a megmaradt részek fenntarthassák még entrópiájukat.

Növelni akarom a környezetem rendezetlenségi állapotát.
Ragaszkodnék szervezetem alacsony valószínűségű szervezetségi állapotához.
Dühvel tölt el a sokkal magasabb valószínűségű rendezetlenségi állapot.
Amikor lopakodik felém a depresszió,
mint éjjel a tolvaj,
a dühöt rabolja meg.

Hirtelen nem ragaszkodik rendezettség, se rendezetlenség.
Mint egy folyamatosan málló part szélén,
gondolataim, érzéseim
egymás után
tekintenek bele a szakadékba.
És a szakadék még csak vissza sem tekint beléjük.
A szakadék nem akar semmit.
Közönyösebb, mint a fák.

Visszazsibbadnak lélekdarabkám a Teremtő ölébe.
A maradék megtér még kicsit egy alacsonyabb valószínűségű rendezetlenségbe.

Halottunk van!

A világutazók előszeretettel hiszik azt, hogyha gyalog bejárnak egy vidéket, esznek-isznak a helyiekkel, ne adj Isten még meg is alszanak egy-egy falusi szállásadónál, akkor attól ők már autentikus ismerői a bolygó azon kis szegletének. Legközelebb, ha arra járnak - és miért ne járnának - nagy mellénnyel kalauzolják útitársaikat, ajánlgatják a helyi kocsmat, úgy, mint akik otthon vannak. Joggal mesélik meghitt estéken, mennyire fenségesen friss a levegő az alpesi falvakban, milyen sok elhagyott romantikus udvarház árválkodik az olasz vidéken és hogy a magyaroknál is annyi a gölya a villanyoszlopokon, mint máshol a pelikán...

Ezzel szemben a falvak lakói nagyon is jól tudják, hogy az ég megadta világon semmi, de semmi hasonlóság nincs két falu között, és aki egyikbe születik, úgy néz a másikra, mintha az legalábbis egy idegen bolygó lenne, ahová átjárás még Armstrongnak se igen van, legfeljebb Lajka kutyát lövik oda át, de azt is a beleegyezése nélkül. Ha valakit megkérdeznek, hogy mit gondol a szomszéd faluról, alighanem azt mondja, hogy jó ott minden, csak éppen ő a világ összes kincséért nem költözne oda. És ugyanígy fordítva. A felületes szemlélő számára sztereotipikusnak tűnő vidék igazából mikrovilágokból összerakott elnagyolt mozaik. Mint ahogy a fehér is a színek összessége, csak éppen az emberi szem nem képes azt felbontani.

Minden falunak van valami furcsasága. Egyikben keresztbe viszik a létrát, másokban bicskásak laknak, harmadikban Majom-szigetnek hívják a központot.

A mi falunknak ez a furcsasága abban rejlik, hogy nyakra-főre halnak az emberek. Nem tudom, hogy ez másutt is így van-e, de az biztos, hogy minálunk ez olyan gyakori esemény, hogy az okozott bonyodalmakon túl lassan semmiféle emberi érzést nem vált ki, legfeljebb a közvetlen hozzátartozókból. Mifelénk nem lehet kitűnni egy halálesettel. A párezres településen olyan válogatott halálnemekkel halnak meg emberek, hogy nagyon nehéz szenzációt kelteni. Betegséggel, hajlott korról ne is próbálkozzon senki, azt olyan természetesnek veszik, mint a levegővételt. Szinte restelkedhetnek a hozzátartozók, hogy ilyen profán halállal zaklatják a falu hétköznapijait. Balesetek tömkelege jut egy évre, mivel a falu egy főútvonal mentén fekszik. Autó, motor, traktor, vonat, de akár még kombájn is lehet az okozója. A Második Világháborúban még egy repülőgép is lezuhant. És ne feledkezzünk meg a kerékpárosokról, továbbá a részeg vagy józan gyalogosokról. Öngyilkosok, vízbefulladtak, villámcsapott emberek falva ez. Az utóbbi időben még minősített gyilkosság is történt, igaz, hogy egy odaköltözött család portáján. Ami még rosszabb, hogy idősek és fiatalok egyaránt halnak meg, a középkorúakról nem is beszélve. Olyan gyakoriak a halálesetek, hogy mikor megszólal a harang, senki nem csapja össze a kezét sóhajtozva: Teremtő Isten, mi történt már megint?! Legfeljebb kiáll a kapuba, és odakiabál valamelyik járókelőnek, hogy "te, Maris, ki halt meg?" Az meg bement a választ, és meggy mindenki a dolgára.

Apámmal ha telefonon beszélek, okvetlen elsorolja az aktuális halottakat. Teljes természetességgel mindig azt mondja, hogy *eltemettük*.

- Hát, a héten eltemettük János bátyádat, tudod, amék ott lakott a hátsó utcában, meg még XY-t, de azt alighanem nem ismerted, mert hajdan ide nősült, de te már nem laktál itthon. Ja, meg

máma hallottam, hogy a Vasút utcában is meghalt egy asszony, de azt még nem tudom, hogy ki.

Ez az eltemettük olyan, mintha a falu közösen ravatalozná fel minden egyes halottját, aztán úgy temetné el kalákában, mint akik jól végezték dolgukat. És ez nincs is messze az igazságtól.

A halálesetek alapján véve bonyodalmakkal járnak, de nálunk még inkább. Először is: a falunak nincs ravatalozója. Vagyis minden halottat odahaza terítenek ki. Erre általában a legszebb szobát szokták beáldozni, lehetőleg a nagy ebédlőasztallal egyetemben. A szabály az, hogy háromszor kell harangozni, mire a halottat eltemethetik. Na mármost ez azt jelenti, hogy minimum egy éjszakát ott kell virrasztani a szegény holttest körül, hogy aztán kikísérhessek a két temető egyikébe. Ha nagyon szerencsétlen az időzítés, és este méltóztatik elhunyni a delikvensnek, akkor már csak másnap jut neki ki a három harangozásból, vagyis harmadnapra kerül örök nyughelyére. Addig a többiek a szomszéd szobában alusznak, ahogy tudnak. De ezek a kisebb bajok.

Vannak bonyolultabb esetek, például mikor valakit kórházban ér a vég. Ilyenkor haza kell szállítani az illetőt. Normális országokban erre léteznek szakosodott temetkezési vállalkozók, de nem nálunk! A mi falunkban valami oknál fogva a nagybátyám kapta meg ezt a megtisztelő szerepet. Hiábavaló a tiltakozása, hogy ő agrármérnök, nem sírásó, nem is polgármester, de még csak nem is a pap, ez senkit nem érdekel.

- Na, de Feri bácsi, hát annak is megtette, most csak velem akar ilyen *csusságot* véghez vinni?

Mit lehet erre válaszolni? A visszautasítás lehetetlenné válik.

Némely reggel eleve így kezdődik:

- Feri bácsi! Jöjjön ki, nagy baj van!

Ilyenkor a nagybátyám kiugrik a meleg ágyból, pantallót ránt magára, és úgy ahogy van, még állomittas gőzölgő testtel kidöcög a kapuba, hogy felvegye az újabb szállítási megbízást.

- Feri bácsi, meghalt az éccaka édesanyám, az Istenre kérem, hozza haza Szőlősrűl! Tudja, nem kérem ingyen.

- Jó van, na! Tudod, hogy hazahozom, habár menni kellett vóna Ungvárra, na de mindegy. Eriggy fel a faluba, csináltasd meg a papírokat a bírónál, oszt egy óra múlva itt legyél.

- De koporsó...

- Mi van a koporsóval? Ne törődj te avval, útközben elrendezzük azt is. Nem gondolod tán, hogy egy lepedőbe hozom haza anyádat? Na, eriggy ha mondom, mert gondol egyet a bíró, oszt bemegy a városba, akkor meg ki írja alá a papírodat? Igyekezz!

Ez még mindig az egyszerű eset. Ha minden jól megy, a holttest délelőtt megérkezik annak rendje-módja szerint. A nagybátyám elköszön, és fél óra múlva már mást pakolnak a kisbuszba. Olykor a kérést még megfejelik ezzel-azzal.

- Feri bácsi, nem adná *kőccsön* azt a nagy asztalt, amit a legutóbb Juliskáék is elkértek?

- Halljátok, hát csak nekem van ebben a faluban ilyen asztalom? Hát hányan dógoztatok az asztalosműhelyben, nem vót eszetek összeütni egy ilyen asztalt? Tudod, hogy odaadom, de ez a mi disznóvágó asztalunk, nem a falunak lett ravatalozónak csinálva.

De az asztal végül mégis utazik a másik utcába, vagy éppen ahová kell. Télen aztán lesuvickolják, fóliával borítják, és kiterítik rajta ezúttal a disznót. Ha nagyon szorul a hurok, mármint nem a legújabb halott nyaka körül, hanem a vendégek elhelyezésénél, akkor bizony nyaranta megesik, hogy az asztal viaszosvászon terítőt kap, és a lugas alatt megterítenek rajta. A lakomázók jó esetben semmit nem sejtene a multifunkció mibenlétéről, minket meg már nem zavar, észre sem vesszük. Reménykedünk, hogy senki nem bontja meg a mulatságot azzal, hogy bekiabál, és elkéri az asztalt ravatalozási célzattal.

Vannak azonban ennél extrémebb esetek. Egyik alkalommal például meghalt falunk megszire szakadt szülöttje, akinek családja egykoron származása révén nagy tiszteletnek örvendett

a környéken. Végakarata szerint a faluba óhajtotta eltemettetni magát. Igen ám, de a faluban már egyetlen élő rokona, barátja nem maradt, sőt utódok és vagyon nélkül sikerült neki jobblétre szenderülni valahol Szibériában. Szaladt hát a futár a községházáról a nagybátyámhoz, hogy ez és ez a helyzet, a halottat haza kell hozni, de csak a vasútállomásra, mert odáig leszállítják, és valahol fel kell ravatalozni. A busz már adott, az asztal se kérdés, csak egy megfelelő helyszínt kellene gyorsan találni. A megfelelő helyszín meg is van, ezt a polgármester úr rögtön kitalálta.

- Na és hol lesz? Tán haza viszi magához?
- Nem magához, hanem Feri bácsiékhoz.
- Hogy micsoda? Hozzánk? Na, azt már biztosan nem.
- Nem úgy értette, hogy magukhoz a házba, hanem a gyárba.
- A gyárba?
- Oda hát!

- És mégis ezthogy képzelte? Ott most gyártás zajlik. Állítsuk le a gépeket, hajtsam szét a népet, ne adjak fizetést két napra, mert a falunak nincs egy ravatalozója? Végteére is mi közöm nekem ehhez? Az ember a kisujját adja, és a karját is levágják. A halottat hazahozom, az asztalt is adom, még koporsót is veszek, de a gyárat nem, és kész!

- Aszonta a bíró, hogy magának kötelessége helyet szorítani, mert aki meghalt, annak a bácsinak a vót régen a háza, ahol most a maga gyárja van, és csak ott illenék kiteríteni.

- Meg a radai rossebb! Azt a házat a kommunisták elvették ennek a szerencsétlennek a családjától, elűzték őket Szibériába, én akkor még a világon se vótam, jó ember. Azér vettem meg a saját pénzemem, hogy össze ne roskadjon itt a falu közepin, gyárat tettem bele, munkát adtam a népnek, és most még én temettesem el a halottat is?! Hát, meg egy jó nagy verbunkos lófaszt!

Végül délutánra kipakolták a raktárszobát, aminek volt egy szép kis külön bejárátú ajtaja az oszlopos tornácra, becipelték az asztalt, meghozták a halottat és felravatalozták. Sápadt volt és beesett arcú, mint akit megviselt ez a hosszú út a Kárpátoktól Szibériáig és vissza. Húzták a harangot úgy, ahogy illik, az éjszakai műszak még virrasztott is a test mellett, minden a legnagyobb rendben ment. A másnapi temetésre elég sokan eljöttek, látni akarták az Úrfit, koszorú is akadt meg pap is, aki eltemesse. A halott mintha összeszedte volna magát a nagy napra, arca kikerekedett, szép nyílt homloka emelkedett jellemre utalt. Jól dolgoztak a gyári munkások. A feje alá került ezer darab neilonzacskó egyenesen a gyártósorról, a beesett arcon sokat segített, hogy granulátummal kicsit kitömték. Végül is egész rendes kis halott lett belőle, kívánni se lehet különbet. Szülőföldje szeretettel befogadta.

A falu annyira belefásult az állandó halálozásba, hogy gyakorta azoknak is halálhírét kelti, akik még meg sem haltak. Van, akiét többször is. Az ilyen esetek nem kevésbé kellemetlenek. Én óvatos vagyok a halálhírekkel, amik otthonról érkeznek. Többször körbejárom őket, meghányom-vetem magamban, figyelem a jeleket. Az óvatosságom nem alaptalan.

Jó pár éve például mi történt? Anyámék azt a hírt kapták, hogy távolabb élő egyik kedves rokonunk váratlanul elhalálozott, másnap már temetik is. Csodálkoztak, hogy a család részéről nem jött se telefon, se üzenet, de a bánatra, kapkodásra fogták az esetet. Kisírták a szemüket, vettek egy csomagtartóra való koszorú, és sötétedéskor nekivágtak a járhatatlan útnak, hogy az esti virrasztóra odaérjenek. Nem tudom, melyiküknek volt annyi esze, de miután meglátták a csendbe burkolózott halottas házat, jobbnak látták a koszorúkat az autóban hagyni, és milyen jól tették! A ház lakói békésen vacsoráztak, megörültek a váratlan rokonlátogatásnak. Az este pompásan sikerült, kedélyesen elbeszélgettek, hosszasan adomáztak, felidézték az elfutott régmúltat. A koszorúkat másnap soron kívül megkapták a nagyszüleink a temetőben.

Régebben úgy tartották, hogy akinek halálhírét keltik, az sokáig fog élni. Újabban ezt statisztiz-

tikailag nem tudnám alátámasztani. Például nem egyszer korholom apámat, hogy „Apu, megint hülyeségeket beszéltél, hiszen az illető él és virul, még szerencse, hogy a gyerekeinek nem nyilvánítottam részvétet, te meg már két hét alatt kétszer is azt mondtad, hogy meghalt.” Mit felel erre az én apám?

- Hát, tudod, hogy van ez mifelénk. Az Isten tudja már, hogy mikor ki hal meg. Igazad vót, tényleg nem halt meg. Csak majdnem.

S aztán fél óra múlva felhív anyám, hogy most aztán harmadjára csak meghalt...

Ennyit a hiedelmekről.

A legcifrább esetet azért még elmesélem, mert az még a környék sokat tapasztalt koporsókészítőjét is meglepte.

Történt egy verőfényes vagy lehet, hogy kevésbé verőfényes napon, hogy a falu ismert testvérpárjának egyikét baj érte. A középkorú agglagények közel sem voltak józan életűek, egyszerű hétköznapiakat alkalmi munkákkal töltötték meg. Ha sikerült őket tiszta pillanatban érni, akkor hadra foghatóak voltak metszésre, ásásra, betonozásra, vagy bármely más, komolyabb gondolkodást nem igénylő tevékenységre. Más napokon csak heverésztek, iszogattak, egyik mámorból a másikba bukácsolva. Az alkohol rabságában már mindenen túladtak, ami csak mozdítható és nélkülözhető volt. Az elbeszélések szerint utolsó éveikben a padláson aludtak, mert a szobákból a padlót és bútorokat eltűzelték, hogy a nagy alkoholizálásban meg ne fagyjanak, de dolgozni se kelljen sokkal többet a szükségesnél.

Történt aztán egyszer, hogy a két testvér közül az egyik felkerült a messzi Ungvárra. Ott lakott ugyanis egyik rokonuk, aki tőlük eltérően teljesen normális életet élt, és valamilyen oknál fogva meginvitálta egyik unokaöccsét. A történet innen elég szövevényes. Nem lehet pontosan tudni, hogy a megyeszékhelyen élő rokon vagy a meghívott testvér került-e elsőnek kórházba. Mindenesetre megbetegedtek. Érdekes módon a mi vidékünkön még a modern technikai eszközök se sokat segítenek az események rekonstrukálásában, mert sem telefon, sem más eszköz nem tette ebben az esetben sem egyértelművé a helyzetet. Ki a beteg, mennyire beteg, meggyógyult-e, vagy van-e rá remény? Mindenki mást hallott és mást tudott.

Az idő csak pergett, az otthon maradt fiú nap mint nap egyedül ténfergett delírium és józanság között. Aztán ahogy mondtam is, egy szép verőfényes vagy kevésbé verőfényes reggelen betoppant a nagybátyámhoz azzal, hogy:

- Feri bácsi, jöjjön ki, meghalt az öcsém!

- Hát, hogy halt meg? Aszontad a rokonotoknál van dógozni, azér nem jön kaszálni.

- Úgy is vót! De most telefonáltak a bírónak, hogy meghalt a kórházba, menni kell érte, mert a halottasházért fizetni kell, és tudja jól, hogy nekem nincs miből. Azt se tudom, hogy honnan lesz a temetésre. Nem bánom, a falu temettesse el, mert nekem arra nem telik.

- Az Isten szentelje meg a hülye fejeteket! Mondtam, hogy ne igyatok annyit! Na, most már mindegy, ha így van, hát fogadd részvétem, Isten nyugosztalja. Eriggy, szóljál a harangozóknak, hogy húzza a harangot, még időben vagyunk, akkor hónap eltemetik. Én meg betelefonálok a papnak. Egy óra múlva indulunk, legyél készen, de ne igyál addig egy kortyot se.

- Hogy innék, mikor meghalt az öcsém, Feri bácsi? Hát ilyennek ismer?!
- Ilyennek hát, azért mondom.

Tőlünk Ungvár száz kilométerre fekszik, ami egy civilizált világban nem nagy távolság. De nem így mifelénk! A faluból a célpont egy távoli galaxisnak tűnik. Az út Odüsszeusz reménytelen bolyongására vagy Mózes negyvenévnnyi vándorlására emlékezteti a szerencsétlen utazni kényszerült.

Ferenc Jóska macskakövein, árkon-bokron, dimben-dombon és a világ összes tájáról odasereg-

lett gödörtengeren kell átkelni, hogy elérjük az Ung-parti várost. A kimerítő, hosszú zötykölődés alatt van idő mindenre, főleg afeletti merengésre, hogy az itt átvonuló nagyhatalmak az elmúlt száz évben ugyan miért nem érezték szükségét az utak karbantartásának?

De még mielőtt útrakelnek a szereplők, nagybátyám buszba pattan, és már rutinos körrel felkeresi Szöllősön a koporsót, akitől beszerzi a legolcsóbb faládát abban a reményben, hogy ha a gyászoló család nem is, de legalább a falu majd csak kifizeti az általa megelőlegezett összeget ezért a nélkülözhetetlen szállító és hantoló eszközért.

És végül Ungvár a maga kaotikus közlekedésével, dudákkal, szekerekkel és luxuskocsikkal. A kórházi osztályt meg is találták, a halott már természetesen nem volt ott. Hullaház, nevek, dátumok, betegségek. A tetem meglesz, meglesz, csak még egy kis türelmet. Kis idő, több óra ide-oda szaladgálás - minden eredménytelen. Talán már valaki elvitte. Aha, megeshet, hogy a kedves rokon. Rögtön oda kell menni és személyesen megtudakolni. Nagy nehezen összeáll a cím, az útvonalterv, szerencse, hogy nyár van, és még nem sötétedik. Megtalálják a házat, megtörtén felcraflatnak az emeletre, becsengetnek a megadott lakás ajtaján, és reménykedve várnak. Mozgás hallatszik, na, hála Isten, legalább már van itt valaki, nem hiába jöttünk. Nyílik az ajtó és kilép rajta... a halott.

- Hát, te meg élsz, jóember?!

- Na, már hogyan élnék, Feri bácsi? Minek mond ilyet?

- Hogyhogy minek mondok? Egész nap a bolondját járassátok velem, ide-oda lótok-futok, még koporsót is vettem. Te meg élsz!

- Most már mindegy, jöjjenek be, legfeljebb hazamegyek magokkal, ha már itt vannak.

- Az Isten látott ilyet, mint ami ebben a faluban van. Na, akkor szedjed magad, igyekezzünk, mert még el kell érni a koporsót.

Este, mikor a koporsós épp a pultra tette a visszajárót, csak annyit mondott:

- Tudja, én sok mindent megéltem már, de hogy valaki egy koporsót hozzon visszaváltani, na, olyat még soha!

De a falu már semmin nem csodálkozik. Vasárnap, mikor a templomban eljön a hirdetések ideje, egykedvűen konstatálják a lelkész szokványos mondatát:

- Halottunk van.

Utolsó emlékem hazámról

Hosszan elnézem, ahogy egy rigó
szárnyával kis pocsolóban csapkod,
fiókmagány dekoncentrált szervét
tisztogatja magányos fióka.

Stoptrükk ez csupán, nivótlan greenbox,
első adáshoz sminkelt természet
bármivel behelyettesíthető
háttérembereként léptet színre.

Nem lehetnék a centrumban szabad –
beleszületve, átlényegülve,
elismerve méltán sorolnának
állapothatározóim közé.

Oda, hol a kezdet, hol a család
véget ér, gyom veri föl a kertet,
mit házunkkal elkótyavetyéltünk,
hol már egymásnak vagyunk temetve

anyámmal, apámmal, hogy a földet
ingatlanosok kiközvetítsék,
s az ígéret szobabeosztását
szentségtartón monitorozhassuk.

Keresztlevél alapján pokolra,
mennyre indíthat végrehajtási
igénypert a kapcsolati tőke
jogcímén felélt hozzátartozó.

Semmim ágára szálló vagyontárgy
emlékekhez kötődik, nem hozzám,
gazdát cserél adható-vehető
lakás ügyletileg láttamozva,

vírus légúton, devizaközi
nemzet csúszó leértékelésen,
szóról szóra járó nemzedékek
markába beletörik a kilincs,

hevederzárás páncéltőink
tapintása, fogása és nyitja
tenyeremben bizsereg, több helyen
rögzít a fém, több példányban engem

ír alá s bocsát ki az utókor,
előítéleteiről soha,
ám elővásárlási jogáról
hallgatólagosan most is lemond,

egyenként csönget be felmenőhöz,
leszármozotthoz, hogy nyilatkozzon,
kibélelték-e torkát a seprők
fölcsukló savak és szavak ellen.

Nem kereste jelzéssel versrovat
kézbesítési vélelme beáll,
felülbélyegzett válaszborték
ér ahhoz, ki váltig nem ért hozzá.

Kivel léphetnék kölcsönhatásra,
teremthetnék mindközönségesen
kultúrának vélt összeköttetést
anélkül, hogy végképp elhülyüljek?

Társasházi áthallás töri meg
házi áldások csöndjét: a lakók
mind az eredetit birtokolják,
hallókészülékükben sistereg,

rosszul szigetelt tagmondataik
túloldaláról átszüremkedik
gyerektrappolás, céltalan basszus,
rímpárok nyikorgó ágyrugója.

Tervezett fehér folt a családfa
kefelevonatán, senki fia,
borja nem szívott az anyatejjel,
nem is fogamzottam nyomdakészen.

Gyerekkoromban a felső szomszéd
klimpírozott hangversenyzongorán,
kazettára mondva föl verseket
tanultam szörnyű önfegyelemmel,

átdolgoztam az egész Hamletet,
a hellén mítoszt, a germán regét,
saját újságot írtam, hírekből
szerzett propagandáért rajongót.

Ami a civilizációmát
veszélyezteti, az óvhatja meg,
legótornyom dőlt légópincébe,
nincs a Google Map-en vesztes, csak én,

eltévedések, kivonulások
ismétlésben adják, hogy a régi
kontinens az éjjeli gyorsvonat
bevezetésével semmivé lett,

új Európa, civil technika,
műsortartalom és fegyverkezés:
nem mi válogatunk, csak a halál,
a sejt fejlett bürokráciája.

Családalapításhoz két otthont
rendeztem be két halott magzatnak,
játsszóterükön, költeményeken
másszák meg a csapolt úrsilókat,

felügyelet nélkül csatangolnak
messengerrel csatolt csillagképen,
a Google Street View lencsévégein,
hétévesen kihúzzák magukat

galériámon, a fejük búbja
súrol plafont, zongoragörgőket,
felriadok álmomból, boszorkány
figyel a korlátnál, hátranéznek

a falon függő, keresztanyámtól
kapott szentképre, mutatóujjal
zavarom el a banyát, ki ott vág
ajtót, hol bomba talált a házba

negyvennégyben, kiskorú nagyanyám
szemrebbenésétől felszívódik,
Pannonia Sacra kórusával
kánonban dicsőítem az Atyát.

Hívőre hitetlen, hazátlanra
hazafi bal egérgombja klikkel,
postafiókomból kilakoltat
minden címzettet az érdekmúlás:

utolsó emlékem ez hazámról –
mindegy, hogy napszél vagy optikára
száradt varjúszar takarja végleg
szemünk elől, ki fogjuk törölni.

fellelő

a harmadik évezred
huszonkettedik évében
várom az esőt
elteltek az ibolya-évek
az akác-évek
a muskátli-évek
lehullottak a cseresznye
a meggy a barack
az alma s a körte levelei
sárgára állított szemaforok
szürkébe fúlt egék alatt
várom száz évem esőjét
rubinokkal és gyémántokkal
villámló tavaszesőre
várok gyümölcsfáim árnyékában
várom záporozását
megváltó igéknek
lennék fellege eljöveteleknek
sivatagosodás elleni felkelőknek

mint cseppben az óceán
úgy borul reám
a vágyakozás
a megtisztító zivatar után
függönyén át benézni
a lélekvesztettek ablakán

délibáb és aszály
tékozlón tűz a nyár

sértetlenül kilovagolni az erdőtűzből
szalmaszár az fűszálon harmatozni
jégverésben aszút érlelni

2022. augusztus

Rosti

Egész nap bagó lógott a szájában, piszkos körmét sárgította, arcát fakította, mégis hajnalban első dolga volt rágyújtani, mikor indult vályogot vetni a hátsó udvarba. Langyos pára- és füstgomolygásban piroslottak és sárgállottak körülötte a primulák, egy élet feszült és pattant ki nyílásukban, az élete, ami évrőlévre lejjebb csúszott a poros faluvégen, hol szomszédjai a kártékony nyulak voltak csupán, feldúlták gyomosodó kertjét, mivel a veteményes gondozója, a felesége, elfüstölgött, így maradt egyedül a primulákkal és a vályogvetéssel, és figyelte a fecskéket, minden évben várta érkezésük, fészekrakásuk és táncuk, úgy képzelte, táncolnak a fecskék, hazaértek, fészket raktak, kis frakkjuk libbent és zárult, szabályos valcert jártak, csivitelésük átderengett a füstön, akkoriban sokat hallgattam az Új világ szimfóniát, a falu másik végén, mikor idevetődtem, isten tudja, miért, mivel semmi közöm nem volt a porhoz, ami a buckásban kavargott, szótlanak és durvák lettek tőle a falusiak, észrevétlenül fogságba ejtette az embereket, ahogy engem az öreg vályogház fala, egy éjszaka rám omlott, én ijedtemben felordítottam, és imádkoztam, mint egy vénasszony, ő a koszos Ladájával lefékezett, szótlanként lehányta rólam a téglákat, megállapította, jól vagyok, csontom nem tört, a horzsolásokkal nem törődünk, mormogta félig magának, azzal továbbállt, majd egy hét múlva megmutatta, hogy kell vályogot vetni, az apja és nagyapja is vályogvető volt, nem a nap cserzette barnára a bőrük, hanem a generációk örökítették egymásnak könnyörtelenül a bőrszínt, a füstös keserőséggel együtt, és mi csak vetettük a vályogot napokon át, kevertük a trágyát sárral és szalmával, építettük a hiányzó falat, közben az Új világ szimfóniát hallgattuk, és belőle kifogytak a szavak, csak a füst vastagodott körülötte, míg egy nap nem jött, nem értettem, dolgoztam egyedül tovább, figyeltem a Ladát, hátha elzörög mellettem, de csendes maradt az út, a fecskék pedig elrepültek, és én elindultam a háza felé, vittem a lemezjátszót, meg egy üveg száraz vöröset, amit elszürcsölhetünk. Rosti, kiáltottam, hol vagy, gondoltam, meglátogatlak, Rosti lógott a körtefán, szagosan és kéken, elfüstölgött ő is csendben.

Szublimál

nagylaknál a határon
mindig ugyanaz az érzés
hazamegyek otthonról
innen oda onnan ide
itt otthon
ott itthon
a haza
megkerülhető
áthúzható
kitörölhető
de marad utána valami
egy szó nagyságú
üres hely
ami egyre nő
ország méretűvé
terebélyesedik
és ha nem figyelek
kráterre mélyül
fortyog benne a láva
köpködi a hiányt

a semmi vulkánján
turistáskodom határátlépéskor
és várom hogy meglepjen ami
az ismerősség érzésén túl van
és a felbuzgó nosztalgián kívül esik
az elpárolgó négybetűs szót
figyelem tehetetlenül
üres hely marad utána
több szóköznyi hiány

Szőke, kékszemű, nem túl kedves

a suliban hallottam, hogy valami osztálykiránduláson beleestél egy vízzel feltöltött mély árokba, amely valamikor tankcsapdaként működött. nem tudtál úszni, és ott lebegtél a zöld uszadék közt kék ruhádban, mint valami Shakespeare-hős. éppen a mosdóban voltam, pisiltem, majd kezét mostam, amikor az egyik haverom mondta, vagy inkább kérdezte, hogy ismerted-e azt a nem túl magas, szőke, hidegkék szemű lányt, aki mindig olyan fennhéjázóan viselkedett, olyan nagyot játszott, mintha ő lett volna Pamela Anderson, tudod, az a nem túl kedves csaj. meghalt. szünet volt. a folyosón átverekedve magam a focipálya mögé siettem, ahonnan mindig is remekül látszott a Perkő csúcsa, akkor úgy nézett ki, mintha valaki körbe fújta volna polisztirolhabbal. nem tűnt túl magasnak és a háttér hidegkék volt, mint a szemed. az jutott eszembe, vajon hová mentél volna, hisz mindig menni készültél, el a városból, mert olyan kispolgári, poros, koszos, unalmas. egyszer egy magyarórán erről írtál fogalmazást, nem volt annyira jó, de megkaptad rá a tízest, mint mindig. arra emlékszem, hogy a vége az volt, hogy már a lici után elmész még az országból is. te, nem túl magas, szőke, hidegkék-szemű, nem túl kedves. majdnem elsírtam magam, de nem tudom, miért, hiszen akkor már egyáltalán nem kedveltelek. főleg amikor megtudtam, hogy a maturandusra valami nős férfi jött utánad. ráadásul pont egy olyan alak, amilyenné váltam, de akkor még egyáltalán nem láttam olyannak magam. te, nem túl magas, nem túl kedves, hirtelenszőke, gyűlöltem, amikor a hidegkék szemeddel néztél. akkor este is, amikor beültél az autóba, és oda-köszöntél, a nevemen szólítva. mintha valamire vártál volna, aztán beültél a férfi mellé, aki úgy nézett ki, mint amilyenné váltam, bár azt akkor még nem tudtam, csak arra gondoltam: vajon ezt érdemled? ez lesz az életed? te, nem túl magas, nem túl okos, szőke liba, a kissé kanccsal hidegkék szemeddel. lám, megfulladtál egy tárnában. de hát akkor este már nem volt mit mondanom. már nem is kedveltelek, jégkirálynő-szemű, vállamig se érő, piszkosszőke, utálatos vigyorral, a szar fogalmazásoddal, amire protekcióból kaptál csak tízest. akkor már a táncparketten is kerültelek. a fejem is elfordítottam, amikor az autóba beültél, te nem túl kedves hulla-kék szemekkel, nem túl magas, vízben összeaszott magát mindenkinél jobbnak gondoló, a poros, unalmas várost elhagyni készülő. kerültelek. a jégcsap-kék szemed. nem túl kedves. rég el kellett volna menj. a bálba se kellett volna gyere, vagy még azelőtt elmenj, hogy megtörik a varázs, te hullaszemű, seprűhajú gonosz törpe. és hiába mindez, mert nem engedtek elmenni. rá két hétre is rólad beszéltek. a közértben egy néni kérdezte a fiatal

kiszolgálót, ismerte-e a lányt, aki osztálykiránduláson megfulladt, hogy nézett ki, ő volt-e a Marika lánya. és a polcok közül kilépett egy nem túl magas, szőke, halottszemű nő feketében, nem Marika. a tárcájából egy fényképet vett elő. ez volt ő. az én aranyhajú, karcsú mélytengerkék-szemű, kedves, okos és csodaszép gyermekem, akit még egy költő is szeretett

Bukta Imre: Elsőáldozók II. (2020; olaj, vászon; 110×130 cm; Nóra-gyűjtemény)

Egyre többször rossz az idő

(*andante*)

Reménytelenül fúj a szél. Nem megyek ki, itt maradok az ablaknál. Amikor utoljára voltam futni, hiába volt hűvös, alig két fok, a ragyogó napsütésben többnek érződött. A szokásos távon felül lefutottam még két kilométert, meg se kottyant, élveztem végig. A folyóparton mentem, közben azon járt az eszem, milyen volt az óceánnál a nedves homokba bokáig süllyedve szaladni. Hatalmas hullámok, három-négy méteresek, a habjuk csiklandozta a talpam minden lépéskor. Akkor volt a fiam kétéves. Óriási homokvárat építettünk, onnan védtük Afrika partjait a gonosz rabszolgakereskedőktől. Most jut eszembe, nem hiszem, hogy értette a gyerek akkor, mi az a rabszolgakereskedő. Csak élvezte, hogy játszunk. Aztán jött a dagály, és elmosta az egészet.

Havazik. Sosem futok hóban, nem jó hozzá a cipőm, a hó alatt jégbordák lehetnek, nem kockáztatok egy elesést. Amúgy is furá a viszonyom a télhez, alapvetően utálok, bár időnként nagyon élveztem. Hómotorozni a barátokkal klassz volt, és síelni, és hótalppal túrázni, de a városi latyakot mindig gyűlöltem. Sosem lett belőlem igazi télkedvelő, inkább begubózom egy jó könyvvel. Főzök egy teát, és nézem a hóesést az ablakból. A kis parkban itt előttünk egyszer hókunyhót építettünk a fiammal, egész délután dolgoztunk megfeszítetten. Annyira jól sikerült, hogy odajöttek a szomszéd gyerekek, és pillanatok alatt le is rombolták az egészet. A fiam sírt, én összevesztem a szülőkkel, hogy nem tudják megfékezni a kölyköket, de kinevettek, csak gyerekek, mondták. Menjetek a picsába, mondtam én. Azóta sem beszélünk sokat.

Ma borult nap van, tegnap verőfényes hideg volt. A lehelet rádermedt a szakállamra, amíg elértem a boltig. A pénztárnál azt beszéltek a sorban állók, példátlan ez a fagy, mínusz tíz körül van. Előtte meghallgattam az időjárás-jelentést, figyelmeztetést adtak ki a hideg miatt, és az év legzordabb időszakának kiáltották ki. Ausztriában ez enyhe síelő idő. Az első síleckéket is ilyen időben adtam a fiamnak. Mindenesetre a boltból hazasiettem, és feltekertem a fűtést.

Nézem a tévében az izlandi futókat. Hatalmas hófúvás, az orrukig sem látnak. Emberek bundákba burkolózva feszülnek a szélnek, ők pedig futónadrágban, pulóverben ügetnek a tengerparti sétányon. Régóta futok, van már negyven éve, és sokszor terepen is megfordultam, hegyeken, túraösvényeken, de ilyesféle szélsőségekbe sosem mentem bele. Akkor kezdtem, amikor a fiam megszületett. Kellott a stressz ellen, a munka, a gyerek, az örökké fáradt, kialvatlan feleség mellett ez tartott életben. Azután így maradtam, rendszeres futó vált belőlem. A leghosszabb távom húsz kilométer volt, az átlagos napi adagom öt-hat körül van, heti három-négszer. Ha nem rossz az idő.

Hirtelen jött a tavasz, egy hét alatt lett tizenöt fok. Sokan már rövidujjúban járnak, gyere-

keket sétáltatnak meg kutyákat. Szerintem bölcsebb várni, az ilyen gyorsan jött melegekkel jobb óvatosnak lenni. Az a tapasztalatom sokévnnyi futás után, hogy ilyenkor a szél még hűvösebb, és ha váratlanul feltámad, könnyen meg lehet fázni. Jobb nem kockáztatni, bár nagyon szeretnék kimenni. Még azt sem tudom eldönteni, mit vegyek fel. Ha túlöltözöm, leizzadok, ha alul, megbetegszem. A fotelből nézem a nagy jövés-menést az utcán, a szép idő sokakat kicsalt. Csak nehogy meghűlés legyen a vége. Elhatározom, ha holnap is ilyen idő lesz, futni megyek. Egy vékony pulcsit veszek csak és a fiamtól kapott széldzsekit a derekamra kötöm a biztonság kedvéért. Alig várom.

A boltból még elsétáltam a postára, feladtam egy csekket. Reggel korán indultam, verőfényes napsütés volt, de a levegő még egy kicsit friss, alig nyolc fok. Utána futok, terveztem el, végre minden összeáll. Szél sem fúj, érezni lehetett a nap melegét. Ám amikor rövid időre egy felhő eltakarta a napot, egész hűvös lett, éreztem, ahogy az átmeneti kabátom alatt a pólóm hidegen tapad a hátamra. Jövő héten jönnek a fiamék vendégségbe, összevont családi ünnepre, több születésnap és névnap is összegyűlt, szinte mindenkit felköszöntünk majd. Vettem húst, nálunk mindenki húsevő, befagyasztom, és előző este kiolvastam, reggelre éppen jó lesz. Nem kéne lebetegedni addig, olyan ritkán jönnek.

Böngésem az internetet, mondom nagyképe, mert legtöbbször nem tudom, mit csináljak, ha keresek valamit. Annyit beszél a tévé és a rádió az általános felmelegedésről (ők globálisnak mondják, de az nem magyar szó, én csak általánosnak hívom, ugyanazt jelenti, csak szebb), hogy tudni akarom, mi az igazság, mert én is úgy látom, hogy egyre többször rossz az idő. Persze csak másfél fokról írnak, mások meg kettőről. Nem tudom, ez tényleg ilyen fontos-e, úgy értem, nem tűnik soknak, de ma például olyan szélvihar van, a rádió szerint valami atlanti ciklon, hogy még az ablakon át is zúg. Nemrég meg árvíz volt, pedig az évnek ebben a szakában nagyon szokatlan. Amikor olvadni kezd a hó a Kárpátokban és az Alpokban, a jeges ár szokott jönni, de hó alig volt idén, most meg aszály van, mondják a szakemberek, veszélyben a gabona. Aztán néhány napja meg annyi eső esett, hogy a környező kis patakok kiléptek a medrükéből, így olvastam a neten, ezért a fiamék sem tudtak eljönni a közös ünneplésre. Én is csak két nap késéssel mentem a postára, hogy feladjak dísztvíratot, de azt mondták, olyan már nincs is, megszűnt. Helyette küldhetek virágos képeslapot, az még lesz egy darabig, és kérjem elsőbbségivel, akkor holnapra odaér. Végül a két képeslapért háromszor annyit fizettem, mint hajdanán a dísztvíratért. Aztán hazasiettem, mert az anticiklon állítólag esőt hoz, nem jó olyankor kint lenni. De végül nem esett.

Bekopogott a szomszédom, kölcsön akart kérni egy kis lisztet, ám nekem az nincs, sosem főzök olyasmit, amihez kéne. Igazából nemigen főzök egyáltalán. Nem tudom, mi lelte egyébként, harminc év alatt egyszer sem kopogott be, és nem kért semmit. Hiába, öregszik, már nem olyan friss, mint én. Azért behívtam, csináltam egy teát, beszélgettünk. Szerinte az időjárást az amerikaiak bolygatják, szárítják az eget, így mondta, mert ha itt nem esik eső, akkor nem terem búza, és tőlük kell megvennünk, mert az összes esőt magukhoz irányítják. Ennyi a titka a felmelegedésnek. Baromság, mondtam, összeesküvés-elmélet, jelenleg még senki nem tudja befolyásolni az időjárást, csak együtt az egész emberiség, azt sem szándékosan. Majdnem felemelte a hangját, de lecsillapítottam. Rájöttem, hívővel nem lehet vitatkozni, neki nem az érvek a fontosak, hanem az, amit elhisz. Nekem meg tökmindegy, hogy szerinte az idő az amerikaiak miatt vacak, vagy az általános felmelegedéstől, vagy csak úgy, akármiért. Az biztos, a boltnál tovább ma sem megyek, lóg a lába az esőnek megint, valami szél is fúj, bár nem erős, azt meg kell adni. A futás megint kimarad, sajnos már túl régóta.

Az idej az egyik leghűvösebb tavasz volt, amire emlékeszem, alig volt lehetőségem kimenni. Most meg itt a nyár, ugyan egész az eleje, de egyik pillanatról a másikra olyan hőség lett, hogy még a lakásban ülve is olvadok el, nemhogy az utcán. Mondta is a fiam, apa, vigyázz magadra, a te korodban már, és ha el is mész a boltba, vigyél vizet magaddal, mert könnyen ki lehet száradni ebben a melegben. Mondtam neki, az én koromban még minden oké, ne aggódjon miattam, nem olyan fából faragtak engem, még futni járok, bár az igaz, egy ideje nem voltam, de amint jó idő lesz, megyek újra. Fogtam is magam, hőség ide vagy oda, elsétáltam a folyópartra felmérni, mikor lesz ebből futás. Megdöböntő volt, alig volt víz a mederben, a kavicsos szanaszét heverték a frissen elpusztult kagylók, apró halak, amik kis pocsolyákban rekedtek, amikor visszahúzódott a víz, most kiszáradva bűzlenek, mindent beleng az erjedő iszapszag. A levegő nem mozdul, szinte a folyó is megáll ebben a hőségben. Függőlegesen tűz a nap. Persze sapkát nem hoztam, utálok, nagyon rosszul áll rajtam mind. A feleségem valamikor vett nekem szalmakalapot, de abba is beleizzadok, ráadásul senki nem jár már ilyesmiben, ciki így mászkálni. Mégis jól jönne. Megnedvesítem a zsebkendőmet a vízzel, amit hoztam, és megtörölöm a homlokom, kicsit a hajamat is benedvesítem. A fiam mindig mondogatja, hagyjam már ezeket a vászon zsebkendőket, a papír mennnyivel higiénikusabb, de azért most csak jól jön, kíváncsi vagyok, mit kezdene ilyen helyzetben egy pézsével, ahogy az unokák hívják. Hazaindulok, alig van levegő ebben a hőségben, lihegve érek el egy árnyas padig, megpihenek. Jól tettem, hogy nem mentem futni, bár régebben, amíg a gyerek kicsi volt, ilyenkor indultam neki ebédidőben, mert ő korán evett és elaludt, és elaltatta a feleségemet is (jókat nevtünk ezen, hogy fordítva működnek, a gyerek még vígan rugdalózik, mikor az anyja már mélyen alszik), nekem meg ilyenkor lett szabadidőm, amit futásra fordíthattam. A feleségem mindig óvott a hőgütától, napszúrástól, de persze sosem lett semmi bajom. Imádtam a meleget. Most is jólesik, az ízületeim kifejezetten élvezik, csak mintha az oxigén mennyisége csökkent volna a levegőben, nehezen lélegzem. Biztos ez is az általános felmelegedés miatt van.

Hirtelen támadt fel a vihar, szinte a semmiből. Egy dörgés, és már zuhogott is. Még a villámok is később kapcsolódtak be a színjátékba. Úgy látszik, nagyon sürgős volt kiadni a mérget, pár percig esett csak, azután jött egy nagy szél, és elfújta az egészet. Az aszfalt párolog, gőzfürdőt varázsol a házunk köré, fojtó a levegő, a páratartalom felkúszik hetven százalék fölé, ami nagyon ritka errefelé, rendszeresen alig éri el az ötvenet. Ilyenkor nagyon fullasztó futni, az ember izzad, mint egy ló, és alig kap levegőt, fölösleges erőlködés az egész. Amíg szakad, a futóban még él a remény, hogy a víz lehűti kicsit, és jól is esik majd, de hamar kiderül, hogy ez csak ábránd. Jön az izzadás, kiszáradás, ebben a párában az oxigén is kevesebb, szóval tikkasztó élmény, az biztos.

Ma eljött a fiam. Egyedül, a felesége dolgozik, a gyerekek iskolában vannak. Azt mondta, napok óta hiába hívogat, nem veszem fel a telefont, aggódott, ezért az ebédszünetében ideszaladt megnézni, mi van velem. Bejött, köszönt, majd telefonált valakinek, és nekiállt takarítani. Mondtam neki, hogy üljön le inkább, csináljak egy teát, és beszéljünk, de ő csak a disznóólat emlegette. Mióta anya meghalt, elengedted magad, gubbasztasz itt egyedül, ki se mozdulsz. Mit tudsz te, mondtam neki, hiszen alig látlak, sosem jöttök, én futni járok, ha jó az idő, és sokat sétálok, te bezzeg sosem sportoltál, hiába hívtalak, hogy fuss velem. De apa, mióta egyedül maradtál, egyszer sem voltál futni, csak ülsz az ablakban, és egészségtelen cuccokat eszel, chipset meg édességet, meghíztál, alig dugod ki az orrod a lakásból, és rendet sem tartasz magad körül, nézz szét, milyen rumliban élsz. Anyád tudott rendet tartani, feleltem, néhány dolgról azóta sem tudom, hol a helye. A telefonod tudod, hol van, kérdezte, mert nem vetted fel, lehet, hogy elvesztetted? Rámutatott a kisasztalra, ez a

helye, most is ott van, csak egy újság van a tetején, mondtam. Megtalálta, nézegette, majd szemrehányón rám nézett: lemerült, elfelejtetted feltölteni egy hete. Többször is jöhetnél, és akkor ellenőrizhetnél mindent, hogy szerinted rendben van-e, mondtam neki. Mert én nem hívogatok ám senkit, csak téged néhanap, meg időnként anyádat, de ő sosem veszi fel. Csak hallgatom, ahogy azt mondja a hangpostára, kérlek, hagyj üzenetet. És hagyok minden alkalommal. Amikor a fiam elment, lekísértem, csak hogy lássa, kimozdulok, még úgysem láttam az új autóját. Az idő vacak volt, felhős, futásról szó sem lehetett. Integtettem, amikor elindult. Visszaballagtam a házba, a lépcsőfordulókban megpihentem, nézelődtem kicsit, rácsodálkoztam egy-két virágra, hogy még élnek. A feleségem tette ki oda őket sok évvel ezelőtt, hogy ne legyen olyan unalmas a lépcsőház. Biztos az összeesküvés-hívó szomszédom locsolja őket.

Reggel arra ébredtem, hogy eső veri az ablakot. Ebből ma sem lesz futás, gondoltam, és felkeltem, hogy feltegyem a kávé. De megszédültem és elessem, vissza az ágyra. Ezek a hülye frontok, gondoltam, az ilyen vacak idő kezd megviselni. Újra megpróbáltam, de nem ment, forgott a szoba. Kitapogattam a telefont, és felhívtam a fiam. Mondta, azonnal indul. De nem fog tudni bejönni, jutott eszembe, mert a zárban hagytam a kulcsot. Felkeltem mégis, a szoba pörgött, kapaszkodtam, tettem egy lépést, a fotelba huppantam. Egy kis légnymásváltozás nem tol ki velem, gondoltam, és négykézlábra ereszkedtem. Nem csináltam ilyet, mióta a gyerekek kiskutyást játszottunk, olyankor órákon át mindannyian térden szaladgáltunk a lakásban és labdáztunk, lufit dobáltunk, hemperegtünk, birkóztunk... Az előszoba jó hosszú, megfájdult a derekam, de legalább tudtam haladni, kevésbé akadályozott a szédülés. Végül feltornáztam magam a kulcsig, kivettem, és visszafeküdtem a padlóra, pihenni. Arra ébredtem, hogy valami fejbe vág. Az ajtó volt, a fiam próbált bejönni. Meglátott a földön, és telefonálni kezdett, mint a múltkor is, amikor megérkezett, ez nála valami rossz szokás. Feltámasztott a cipőszekrénynek, de rosszabb volt, kértem, tegyen vissza.

A kórházban azt mondják, a vérnyomásom ugrál, keveset mozgok. Magyarázom, hogy járok futni, ha jó az idő, de látom rajtuk, nemigen hiszik el. Mi a fene ütött ezekbe? Injekciók, tabletták, pár napig bent kéne maradnom, mondják, a fiam buzgón helyesel, meg se kérdez. További vizsgálatok kellene, hátha van más kiváltó oka is...

Milyen az idő odakint, kérdezem az orvost, az feszengve válaszol, hogy hűvös, reggel már mínuszok voltak, de ne zavartassam magam, itt bent meleg van és világos. Barátságosan megveregeti a vállam, és mellém ül, a látogatóknak fenntartott székre. Legutóbb a menyem ült ott, fogta a kezem, és mesélte, hogy a gyerekek milyen ügyesek az iskolában. A fiam mellette állt, és elbűszkélkedett, hogy elkezdett futni, már három kilométert is megtesz megállás nélkül. A gyerekek felmásztak az ágyra, és a kisebbik majdnem kihúzta az infúziós kanült a karomból. Nem bántam volna. Szóval az orvos a menyem helyén ülve elmondta, hogy találtak valamit, és ez nem jó hír, mert olyan helyen van, ahol nem lehet műteni, de gyógyszerekkel talán visszaszorítható...

A nővérke minden nap elmondja az időjárást. Ma alacsony a légnymás, szeles az idő, és esni fog. Ma biztos nem fog futni, nevet vidáman, itt fekszik nekem fegyelmezetten, és pihen, meg olvasgat. A fiam az ágy végében áll ezalatt, minden nap eljön, van, hogy reggel is beugrik és hazafelé menet is. Fájdalom van a szemében, nem szólal meg, csak magában szenved. Az ablakra mutatok: ne aggódj, fiam, ilyen vacak időben nem megyek sehová.

Alagsor, elfekvő, 11-es kórterem, 07-es ágy

Hideg volt akkor is, tudod, őszi éjszaka.
Próbáltam úgy írni, mintha én volnék, nem valami automatikusan bekapcsolódó rendszer beszélne folyton hozzád. A nehezebbeken mindig megtörik az utcai lámpák fénye valahol félúton a bura és szemem között. Ott, a metszéspontnál kellene átzuhanni, vagy legalább átkiabálni abba a különös térbe, amelyikben mostanában te laksz. Én azóta is csak higany vagyok, az angyalok mellett pihenve hallgatsz, hogyan sír ez a megsebzett száj.

Vannak pályáívek, végigfutom őket, vannak küzdőterek, mindegyikben megharcolok. Az ugrási lehetőségeket, a vándorlás vizeit sehol sem találom, így nincsen felszabadulás. Nem tudom, mi moshatná le rólam a szétkaszabolt bőrt, a felduzzadt húst és a szilánkokra tört csontokat. Lábamban az inak önmagukra tekeredtek, mint azon a novemberi estén, amikor megcsörrent a telefon.

A szavak köldökzsinórján, telefonvezetékén próbállak visszarántani, vagy legalábbis úgy megszólítani, hogy egyszer válaszolj. Nem lehet mindig tiszta, hiszen testem mocskaiból épül a vers. Ki gondolta, hogy ennyi nedv, salak és hajszál kell ahhoz, hogy elmondható legyen a gömbbe zárt fájdalom.

Szememben a két sarkpont, közötté az anyaország, királynője te vagy. Inasod, rabszolgád, ágyasod lennék, ha visszajönnél.

Hiátus

Úgy jön ma már, mintha álmodtam volna, hogy itt voltál és remélem, álmodom, nem vagy itt, holdad vagyok, de te a Napba nézel, mégis járom körülötted végtelen útjaim. Húzok hozzád, rohanok, repülök, menekülök folyton valami elől, hiszen a gyermek mindig anyja karjába vágyik, még ha tudom is, soha nem érhetlek el. Úgy üldözlek, mint angyali látomást, festményt a templomfalán, megfoghatatlan házas szeretőt, aki az első pillanatban közli, nem bontja fel esküjét értem.

Mégis, ha látom olykor-olykor pillantásod fejem felett, arra gondolok, most, most megvagy és itt maradsz, ilyenkor behunyom szemem, mire újra látom az eget, már darabjaidra foszlasz. De nem baj, hisz végül is belőled vagyok apró szilánk, élek mint feltámasztott találmány, élek, mint magától mozgó húsdarab. Tükörbe nézek és nem látom magamat, tükörbe nézek és nem látlak téged, átnyúlni próbálok az üvegen, hátha valahol a nyelvben mégis elérlek. Sötét van körülöttem folyton, de mindig meg-megcsillan bennem egy fénysugár, új célokat találok, új utak felé nézek, úgy kergetem őket, mintha minden utasítást te adnál.

Akkor lett vége a világnak, több mint egy évtizeddel ezelőtt, azóta feketében úsznak napjaim, azóta föld nélküli gyökér vagyok, nem ültethetsz el újra, nem öntözhetsz többé, magam kell sarjadnom, virágot, termést hoznom, magam kell cserepet, kertet keresnem. Mint az égitestek, pályánk sínén mozgunk, külön-külön, mégis egymástól függve, te látsz engem, én nem ismerhetem utad, ez a rend, mikor nem érzem, akkor is karjaid közt mozgok. Karjaid közt, a világ két határa, te valahol felül és én szüntelen megyek feléd, de soha el nem érlek, bolyongok körülötted, bolyongok önmagam körül, bezárt idő, miattad lesz fényes és minden szavam örök vonzásod szárnyain repül.

(A szerző a művek megírásának idején a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz-öszöndíjában részesült.)

Majd

meglepően mozdulatlan ez a délután
pedig lehet hogy holnap már havazni fog
s csak tépelődünk hogy várjunk-e még vagy induljunk
tovább cipelve magunkkal ki nem mondott szavainkat
mint emléket a gyerekkori városnak
ahogy eddig is évszokról évszakra

félünk hogy foglyul ejtenek majd bennünket
az egymásba vesző évek
s már képtelenség lesz rátalálnunk
elképzelt vidékeire a nyugalomnak
azt mondják mindenért fizetni kell
és bármi megtörténhet

Én is

régi nagy telek idején bizony napokig szakadt a hó
s az őzek a kertekig merészkedtek
kézből lehetett etetni őket
s beszélgetni velük mindent értettek
nagyapa mesélt nekem ilyeneket
s én mindig úgy csináltam mintha mindent elhinnék
örült hogy örülök

nemsokára én is nagyapa leszek
de nem tudom milyen telekre számíthatunk
napokig tartó havazásokra biztosan nem
úgyhogy időben ki kell találnom miket mesélhetek majd
a nagyapától hallott történeteket
a régi nagy telekről biztosan kéne
vagy emberszerű robotokról földönkívüliekről
rögtönöznek majd inkább? nem is tudom

Régóta nem

a rusztkus délután fényében
már a telet várja a falakra futtatott vadszőlő
de nem sejtve még tekintélyelvű szándékokat
jégbe fagyott időt
a part menti sziklakövek között
elégedett vadkacsák úszkálnak

szóval megint egy provokatív ősz
új vágyak lappangó ideje talán
terek a múltban s a képzeletünkben
ahogy a sétautakat járva majd
mintha jelentésüket veszített
szavakon taposnánk mint annyiszor máskor

régóta nem beszélünk
de egyszer csak szólnunk kell valakihez
ha nem tudjuk is ki ő

Tanító néni

Tanító néni mindig mondta
hogy rossz goromba átkozott
istenverte lány vagyok
ronda izgága szemtelen
lusta rendetlen istenátka
addig mondta míg el nem hittem

Tanító néni arcát többet láttam
mint a magamét fogom egy életen át
mikor sandán tükörbe nézek
tisztán látom szemtelen mosolyom
rendetlen ráncaim lusta ajakam
goromba orrom izgága szemem

Tanító néni megtanította
milyennek is lássam magam
az a lusta rendetlen istenátka lány
kiváló tanítványa lett

Magasugrás

Nem tudtam repülni, na!
A lécz alatt bújtam át,
mikor nem figyelt a tanár.
Hogy csaholt a gyerekcsapat!

Mi van, gondoltam, ez fáj?
Hogy alulról ütöm meg a léczet,
hogy nem bukom újra fejre
az utolsó tornaórán?

Nem áldoztam fel magam,
hogy röhgcséljenek rajtam.
Inkább legyek egy csaló,
és csaholjanak egy nyáron át!

Maszk

Anya, miért pelenkás az arcod?
A szádon át kakilgatsz?
Vagy a pisi jön túl gyorsan?
Vagy van olyan, hogy szókaki?

Anya, miért hord mindenki pelenkát?
Mindenki beteg lett hirtelen?
Nem látom, mit mondanak!
Egy mosolyt se az arcokon.

Anya, miért hordanak feketét,
Úgy félek tőlük, tudod!
Hogy ne látsszon a szókaki?
Vagy ez inkább szájkosár?

Anya, miért van mindig néma csönd?
A villamoson se beszélnek.
Miért nem látogatjuk a nagyit?
Miért zártak be a játszóterek?

Anya, miért kell nekem pelenka?
Még rendesen kakilok.
Jaj, nem kell! Nem látok!
Levegőt is alig kapok!

Naplótöredék

Megfagyunk, csakhogy büntessük az oroszokat.

*

A Román Kommunista Párt központi lapjának, A Szikrának 1987. február 8-i számában ez olvasható: „a termelés minél hatékonyabbá tétele és az egész lakosság érdekében csökkenteni kell a gázfogyasztást harminc-, a villamosenergia-fogyasztást pedig húsz százalékkal”.

Halálpontos számítás.

*

Fagyos szentek:

Szervác, Pongrác, Bonifác!

Sorakozó! Hátra arc! Előre in-dulj!

Fagypontra alá súly-lyedj! Aztán elő a

jégvirág-periszkópokat! Legyetek éberek!

Az ellenség nem alszik.

*

Megvakulunk, csakhogy büntessük az oroszokat.

*

Földműves, kőműves, rézműves, aranyműves, holdműves, fényműves, tűzműves, hírműves.

*

Jó lenne hibernálni, aztán

kilépni a jégtáblákból rendre-szerre,

mikor odakint már minden elolvadt.

S újra eljő a jeges.

Mert béke van.

Hol is?

Útravaló

Csak kint ülni a Napon,

amíg süt.

Csak elnézni egy regényhez csatolt

sárga fésűt.

Csak érezni a fényt, amíg fentről

csorog.

Csak hagyni, hogy elillanjanak

fanyar-nemes borok.

Csak azt a képet nézni, amit
legelőször láttam.
Szomjazni a hangot egy dermedt
délutánban.
Engedni, hogy végbemenjen egy
mellékes csoda.
Egy percig tétovázni. Majd elindulni-
oda.

Záró végtelen

Ha végképp belevetted magad
egy globális megúszómedencébe,
s eldöntötted ki lássa, ki ne nézze,
amint csapod az új hullámokat,

s karod, bár nincs lekötve, nem szabad
mégsem, hiszen a Gépezetnek része,
s egy vészharang se téríthetne észre,
hogy a rendszernek el ne add magad,

keress magadnak oly barátokat,
akiknek ismérve a rossz szimat,
s átok helyett az üstöködre tojnak...

Így legalább túldíszítésre nincs mód,
amíg beléd nem kódolják a mottót:
rohadt jelenben búzlik már a holnap.

Ott volnék, ahol nem

Ott volnék, ahol nem,
egyebek mellett,
volt-kutyám, nincs-kutyám
ellett és el-lett.

Madarak mentén,
madarak jöttén,
levegőzhetnék:
levegős nemlét.

Csak a nyelv őrzi azt,
ami hibátlan.
Koslatok jövőmben,
hibás hazámban.

JéLugossy László: Zongorapóz (1974; olaj, zománctfesték, farostlemez; 122x72 cm; Kozák-Stomp-gyűjtemény)

Plüss

Valaminek csak igaznak kellett lennie ebből az egészből. Mondjuk az, hogy ukránok voltak. Vagy Jézus. A baleset. A baba. Ő maga. Lehet, hogy minden igaz volt, pontosan így történt, pontról pontra, mozdulatról mozdulatra, hogy széles taglejtésekkel, szenvedélyesen hangoskodva haladtak előtte, és azon vitatkoztak, hogy Jézus átsétál Mariupolon, ezt a két szót egyértelműen kihallotta, a többit pedig nem elképzelte, hanem egyszerűen tudta, tisztában volt a vita tárgyával, hogy Jézus milyen ruhában van.

Művezetői munkaruhában, mint egy zsilipépítkezésen. A szokásos évi jelmezbálon minden második kisgyerek kozák. Frakk, cilinder, fényes fekete lakkcipő és olyan fekete bot, fehér gombbal. Térdnadrág, fehér zokni, szandál, föliratos póló, I am Klicsko. Baseballsapka, hosszú, fehér vázsoning vagy valami olyan szkafander, mint amelyet Kathryn Bigelow filmjében a bombaszakértő viselt, na, az nem, akkor mondj valamit, mondj mást, rukkolj csak elő jobbal, ugyan már, tőlem bármiben lehetett, gatyában vagy tunikában, Jézusnak nincs ízlése. Tehát nem sétálhatott át a szétlőtt Mariupolon mezítelenül, mert nin-csen íz-lé-se. Értsed már meg, kisapám.

Akkor jött a csattanás, két autó futott össze a burjánzó trolidrótokkal felosztott nagykereszteződésben, jó hangos volt, sűrű és kék füst lebbent föl nyomban, valaki ordítani kezdett, ezek meg, ezek az átlagos, vitába merült emberek, akkor kezdtek szaladni. Az ukrán vagy milyen család. Tíz méterre parkolt egy autó, nyilván rájuk várt, oda gyömösölték be magukat a sok csomaggal, öt felnőt és három gyerek, az egyik kétéves forma, máris padlógázzal füstöltek el. Nagy, kopott járgány, tényleg ukrán rendszámmal. Fölsejlett az elsuhanó üveg mögül egy gyerekarc, a kétévesé, őt nézte, mintha lenne is meg nem is, mintha látnák egymást meg nem is.

Mint egy kés, váratlanul fölszúrt a hasába a fájdalom.

Amikor öt éve megkérdezte az anyját, meddig tart, az anyja nevetve azt mondta, kislányom, nekem például még mindig megvan. Számíts erre, jó? Anyuka akkor nyolcvan múlt.

- Vegyél már fel, te picca.

- Azt mondtad, picca?!

- Mióta fekszem itt!

Ahol az ukránok bemenekültek az ütött-kopott dzsipbe, egy baba hevert, éppen a járdaszegélyen. Mint egy icipici ember, akit lelőttek. Új baba volt, most vehették, még lógott rajta az árcédula, piros sapkás kislány, a sapkán fehér foltok, kedves pofika, plüss. Fölemelte, kellemes volt az érintése. Nézett a megmerevedett forgalomba. Mire a gyerek észreveszi, hogy nincs meg, a hídnál lesznek, ott pedig nem tudnak megfordulni, át kell araszolni a Duna fölött, onnan most visszakeveredni lehetetlen, egy órába is beletelik, kész, passz. De hát miért jönnének vissza, amikor menekülnek. Konkrétan most ettől a balesettől itt, mutatott magának előre. Valamelyik roncsból már kiszállt egy vérző fejű nő, nem tudta, hol van, mi történt, ettől menekültek. Nem jönnek vissza.

A baba a kezében volt, arra gondolt, hogy lop, és talán lopott is, de nem állhatott vele itt óráig, hogy esetleg mégis, mégis visszatérnek, nem térnek vissza, törődjön már bele, ők elmentek, viszont észébe jutott, hogy leadhatná az állomáson, ott megkapná egy másik kisgyerek. Nem adja le. Mert

eszébe jutott Károly is, illetve Károly kislánya, Évike. Négy éves. A lehető legjobb indok, hogy fölugorjon hozzájuk.

Teljesen meg vagyok örülve. Nem tudom, mit csinálok, nem tudom, mi értelme ennek, nem tudom, hogy tehetek ilyet. Már csak az hiányzik, hogy megöljek valakit. Az anyja öt éve azt mondta, neki még mindig vannak hóhullámai, nyolcvan évesen kinevette, jaj, kislányom, szokj a gondolathoz, hogy ez veled marad örökre, gyengébb vagy erősebb formában. Neked nem is jött hamar, se későn. Mindjárt elmúlik a nagya, nem cigarettázol, nem iszol, ugye, nem?, nem stresszelsz fölöslegesen, minden rendben lesz. Igyál teát, egyél ezt-azt, semmi nem használ igazán, csak az idő. Akinél korán jön, könnyebben elbutul. Nálad éppen jókor kopogtatott. Ilyenekről beszéltek az anyjával, és Klárának is mondta. Egy közös ismerősüknek petefészekrákja lett, túlélte. Többet járt akkoriban Klaráékhoz, de a barátnője terhes lett, aztán megérkezett Évike, nem akart zavarni. Néha azért fölugrott.

Szia, Zsazsa, mondta ilyenkor Károly. Szia, Károly. Mindig kezét fogtak. Ez valahogy így alakult. Kezet fognak, mint egyenlő felek, semmi több. Neki Károly nem barátja, nem öleli meg, nem ad futó, képletes puszt az arcára, udvariasan kezét fognak. Többször a kezében tarthatta Évikét, nosztalgizált, büfiztette a vállán, ringatta.

Károly és Klára nézte őt, boldogok voltak.

Nekem már nem lehet, elmúlt. Végleg. Gyakran kiráz a hideg, és meg szeretném nyúzni magam.

Klárrikám, na, most képzeld el, ezentúl sokkal olcsóbban vásárolok a Dm-ben, mint te.

Persze, Zsazsa, csak hogy nemsoká magadnak veszed a pelenkát.

Meg az anyukád picsája.

Klári hat évvel fiatalabb volt, és titokban azt gondolta, ő a jobb nő. Kláriban volt valami keresetlen egyszerűség, trampliság, szeretni való volt, kislány maradt. Két év szünet után azt mondta a nőgyógyásza, hogy most már nem fog megjönni. Ez két éve volt. Ha tehát négy éve nem akarja a teste, de valamiért mégis megjön, az valami rendellenesség. Mennyire komoly, kérdezte ő, a nőgyógyász, mint az orvosok általában, nem adott konkrét választ, és ez nem volt váratlan, egy konkrét választ számon lehet kérni, mennyire súlyos, mi várható. Mindent meg fogunk tenni. Mindig minden várható. Azonnal szóljon, ha újra megjönne. Hívjon fel, Zsazsa, jó? Föl se nézett, ahogy jegyzetelt a szépen vasalt, fehér köpenyében. Fölhívom, doktor úr, föltétlenül. Már éppen lépett ki a rendelő ajtaján, amikor utána szólt. Például szerelmes lesz. Micsoda?! Beleszeret valakibe. Csak állt a küszöbön megdermedve, szorított a kilincset. A doktor nevetett, csak vicceltem, bocsánat. Jaj, ne haragudjon.

Megkérdezte Klárát, látszik-e, ő azt mondta, karjában a gyerekekkel, de hogy látszik, sőt, sokkal jobban néz ki, pihentebb, finomabb, árnyaltabb, csak. Mi csak?!, a jeges rémület tört rá. Csak tudni lehet. Picsába. Klárinak igaza volt, mert egy ideig ő is így nézte a nőket, az idősebb nőket, még talán azt is hihette egyik-másik, hogy lesbikus, figyelte, túl van-e rajta, látható-e vagy nem. És igen, lehetett látni. Legalábbis egyre inkább úgy vélte, az esetek kilencven százalékában egy ötvenes nőről meg tudja mondani, menstruál-e még vagy sem. Így érzi. Most ez miért érdekes, de tényleg.

Nyolc éve, hogy elvált, egyedül él. Szingli. Az olyan erkölcstelen, nem? A fia Angliában. Heti egyszer fölugrik az apjához, visz neki főtt ételt, kimos, rendet rak, egy zokni párját keresi kitartóan, mosogat, fölszámolja a dugulást. Az irodában szeretik. Középfőnöki szint, véleményformálási lehetőség, a nagyfőnök alátolja a széket a hétfői értekezleten, és olyan közel hajol a tarkójához, hogy érzi a leheletét. Szingli. Ajvé.

Járok színházba, művészmoziba, szolidáris vagyok, támogatok segélyszervezeteket, nem fekszem le akárkivel, nem örülök meg, nem iszom vodkát otthon, sőt, egy éve már nem is feküdtem

le senkivel, a múltkor maszturbáltam, friss volt az ágynemű, de elment a kedvem, azért se hagytam abba, a végén egy férfira gondoltam, akkor sikerült, nem merem kimondani a férfi nevét. Baj lesz, azt hiszem. Fogalmam sincsen, mit fogok csinálni. Egyszerre hat görög joghurtot szoktam venni, apámat nem tudom rábeszélni az avokádóra. Figyelem, mikor van a Zarában és a COS-ban árleszállítás. A múltkor a Tatuumban megnézett egy nő, annyi lehetett, mint én, szerintem azt figyelte, amit én szoktam. Megpróbáltam úgy viselkedni, mintha nem tartanék még ott. A nő zavarba jött, pedig már döntött, de most elbizonytalanodott. Vannak játszópajtásaim, például ő.

Anyának beszélek a sírnál, más is tesz ilyet, szerintem ez jó, mert ők, a halottak hallják az élőket, én is hallom, anyám mit mond. Most már többet tud nálam. Mert azt se felejtette el, amit eddig tudott, és azt is tudja, amit tapintatból vagy szégyenből elhallgattam előle. Nem sok mindent hallgattam el, tudta azt is, az egyéjszakás kalandot, azt is megbeszéltük, hogy Zolinak igaza volt, amikor elvált tőlem, alapvetően én tehettem a dologról, oké, mindenki megértett mindent, csak akkor, másfél év múlva miért akart visszajönni.

Reménykedett, kislányom.

De miben?

Hát hogy más lesz.

Anya, tudod, mit mondtam neki?

Na, mit, te Hamupipőke?

Azt, hogy nem lehet, mert klimaxom van. Na, most erre Zoli forgatni kezdte a szemét, hogy de a kis faszomat, hát mi köze van a klimaxodnak, hogy szeretnék hozzád visszajönni, mert szeretlek, és azt is tudom, hogy te is szeretsz?! Azt mondtam neki, várjuk meg a végét. De miért?! Csak. Nem magyaráztam túl. Megérted, nem? Meg, mondta anya, megérti, de többet nem fogja mondani, mert olyan büszke hím, úgyhogy lemondhatsz róla, pedig a gyerek mennyire örült volna neki. Zolikának Angliában van saját élete, meg nekem is van saját életem, a Jóistennek is van saját élete, úgyhogy, édes anyukám, hagyjuk ezt, jó?

Anyukám, mondd, Jézusnak van ízlése.

Mármost én ezt honnan tudjam.

Gondoltam, onnan jobban rálát az ember.

Egyáltalán nem látok rá jobban, kurva sötét van.

Amikor elmesélte Klárának Zoli igyekezetét, a barátnője kényszeredetten mosolygott. Épp megjött Károly, kezét fogtak. Micsoda pazar hangulat! Jól nézel ki, te is, nevettek.

Elmentek egyszer moziba, úgy alakult, hogy Károly került középre. Többször hozzáért a könyökével.

Jól érzem magam. Nem fogok bezáródni, nem fogom magam kiszolgáltatni, nem leszek kiállhatatlan vén picca, nem hanyagolom el magam, minden évben csináltatok méhnyakszűrést, járok fodrászhoz, és nem hagyom ki a könyvhetet és a legjobb kiállításokat.

Aznap Kláriéknál volt, amikor kitört a háború. Hajnalban történt, február végén vagy mikor, este volt. Károly az idegességtől remegve nézte a híreket, kapcsolgatott, megivott két whiskyt, nem gondoltam volna, ezt hajtogatta, nem gondoltam volna, az asztalra támaszkodva bámulta a tévét, Euronews, aztán BBC, ZDF, ő meg a kezét nézte. Milyen szép férfikezek. Éveken át kezét fogtak, és ő nem vette észre, milyen szépek. Magyarázni kezdett, úgy ahogyan a tévében, ha meghívják szakértőnek. Számok, összefüggések, ismeretlen nevek, honnan tud ennyi mindent, ráadásul úgy fogalmaz, mintha írna. Ahogy beszélt szakértőként, egyre erősebb lett a hangja. A végén már operaénekes volt. Bariton.

Bejött Évike, apuci miért haragszik, Károly nyomban váltott, fölkapta a gyereket, már nevettek is, kiszaladtak. Ahogy befordultak a gyerekoszobába, azt gondolta, Károly még visszanéz rá. Úgyis

lett, köszöni szépen. Nem vagyok hülye. De az vagyok. Édes istenem, ne csináld, ne csináljam. Klári mosolygott, látod, ilyen. Olyan apa, hogy keresve se találsz jobbat.

Főnyeremény.

Az.

Csak.

Mi csak.

Mostanában kicsit furcsább, olyan... és amikor Klári ezt mondta, kellemetlen, alig látható rándulással az arcán, ő, holló vájja ki a szemét, égessék parázson, húzzák karóba, megőrült. Megőrült! Egyre megy. Hát ilyet nem lehet. Aljas gecí vagyok. Gyorsan el is búcsúzott, miért szaladt elő Károly olyan gyorsan kezét fogni. Te jó ég.

A nőgyógyász azt mondta, minden rendben van, szép a méhe, gyönyörű részeg, fejre állt körte, finom kanyargó petevezetékekkel. Ez egy nagyon csinos, tiszta méh, ritkán lát ilyet. Őszinte elismerés volt a hangjában. Négy éve semmi vér? Semmi. Hóhullámok? Ja, persze. Néha szúr az alhas tájékán. Igen, az vele jár, de ez már csak egy szórakozott mondat volt, ahogy nyújtotta az ambuláns lapot, ennyi volt, sok sikert az új életéhez, Madame.

Tartott a háború. Harkiv. Kijev. Mariupol. Csomagokat állított össze, családot befogadni nem mert. Ő egész nap távol van, a lakás sem elég tágas. Az apja azzal fogadta, dehogyis állnak meg az oroszok, nem fékeznek le a magyar határnál, beözönlének ide is újra. Mint ötvenhatban. Majd meglátod, kislányom! Én már átéltem, tudom, milyen. Vegyen mézet, olajat, lisztet, tojást, élesztőt, szóda-bikarbónát. Nem veszek, apuka, ha nem lesz, eszünk vasat. Műanyagot. Megesszük Zolika Szupermenjeit meg Batmanjeit, egy nagy dobozban össze van csomagolva az egész emberfeletti kollekción. Eszünk fűvet, apukám.

Mi van veled, Zsazsa?

Talán az anyjának se tudta volna megmondani.

És most áll a forgalom kellős közepén a babával, aki mosolyog rá, mintha élne, és azt sugallja neki, hogy menjenek föl Kláriékhoz. Menjünk föl, érted? Csak úgy, mintha. Mintha! Na, jó, gyere, kislány, bátran előre. Négy buszmegállót kellett haladni, végigállta, becsöngetett. Évike nyitott ajtót, már megtanulta, hogy kell, fölsikoltott, szaladt befelé, kiáltozta a nagyszerű hírt, zsazsaszazsa! Károly lépett ki az amerikai konyhából. Ó, szólt meglepetten, de látszott, hogy örül, már nyújtotta is a kezét. Ő meg mintha lázadna, hagyjuk már ezt, tovább mozdult, és jobbról, balról puszit adott. Szervusz. A férfi nem lepődött meg, szia. Klári a konyhában matatott valamit, na, téged is látunk. Mi szél. Mennyi kell?

Nincs neked annyi, pici lány.

Na, és ha örököltém?!

Évikét szívesen vinném.

Nananana, Klári fölemelte a répás reszelőt.

Hát találtam, illetve vettem valamit, és gondoltam, nyomban elhozom. Hátrafordult. Károly nézte, a hátát vagy a tarkóját. Vagy a fenekét. Az én híres, gömbölyű fenekem, amin diót lehetett törni. A világos szoknyában kidomborodott. Klári rázta a lemosott, vizes kezét, a konyharuhába dörzsölte, bementek, ittak egy kis bort, bár még vacsora előtt voltak. Évike Kubut kapott, ezen csodálkozott, hogy létezik még, szóba jött a választás, a háború, az árak. Be kell spájzolni. Ez az öregek kitartó, nem lankadó, vissza-visszatérő rögeszméje. A fenéket kell. Valami furcsát érzett. Kicsit igazgatta magát, talán rosszul ül, gyűrődik a bugyija. Óvatosan lenyúlt maga alá. Károly tekintete kitartó volt, váratlanul buta és elveszett.

Ja, és hogy ezért jöttem, és elővette a babát a retikülből.

Jaj, de cuki, mondta a kellesnél hangosabban Klára, Károly is megnézte.

Gombasapka, mondta.

Gombasapka, mondta ő is.

Évike, gyere csak gyorsan. Futás!

Megint meg kellett igazítania magát. Valami egyáltalán nem stimmelt. Károly csak mosolygott, mint akit fejbe lőttek, és úgy maradt. Amikor a kislány beszaladt, a kezébe nyomta a babát.

Neked hoztam, hozzád akar költözni, kérdezte, ismerem-e Évikét, mondtam, hogyne, nagyon jó pajtások vagyunk. Hipp-hopp, és most itt van nálad! Nevezd el.

Pöttyös, mondta nyomban Évike, és már ki is szaladt, megmutatom a neki szobámat.

Pöttyös!

Éva töltött még bort, hát ez igazán kedves, Zsazsa. Nem kellett volna. Mit nem kellett volna, Klára nevetett, dehogynem kellett, bocsika, így szokták mondani. Ő meg igazgatta magát, egyfolytában fészkelődött. Károly visszabámult rá, szivárgott közéjük a feszültség. Valamit mondani kellene. De mit. Úgy érezte magát, mint akit lopáson, füllentésen értek, lelepleztek.

Találkoztam egy... ukrán családdal.

És?

Nem tudom. Azt mondták, hogy... nem tudom, mit mondtak. Vitatkoztak.

Hol?

Az utcán.

Aha, szólt végre Károly, miről.

Kész, vége, innen nem jut ki. Ez egy kelepce, magának csinálta, beleesett. Most akkor szépen rosszul lesz, ami így is van, mert tényleg szarul érzi magát, szédül, hányingere van, fázik, föl akar robbanni, Károly, bazmeg, ne nézzél már. Kérlek szépen, vakulj meg. Ki kell kéredzkedni a fürdőszobába. Inkább kérjen egy vodkát?

Nem tudom, miről, mondta aztán, ami vagy igaz volt, vagy nem, de most jöjjön elő Jézussal?! Olyan volt...

Olyan? Károly előre hajolt.

Olyan rossz volt. Úgy néztek ki, mint akinek nem volt ideje fölöltözni. Mint akik magukra kapkodtak mindent, ami éppen a kezük ügyébe akadt.

Aha.

Évike ekkor szaladt vissza.

Jaj, jaj, jaj, de nagy baj van!

Mi a baj, Évike?

Pöttyös beteg.

Hogyhogy beteg?

Vérezik.

Valóban, a baba tényleg véres volt, egészen friss vér piroslott rajta, ő meg nyomban maga elé emelte a kezét, az ujjai is véresek voltak. Nézte őt Károly olyan furcsa, szándéktalan, zavart félmosollyal. Négy év után újra megjött neki. És most ül egy vértócsa közepén. A lábszárán ereszkedett le a csík. Évike hirtelen letérdelt hozzá, a lábához, és a pici tenyerével elmaszatozta a pirosat. Mind a két lábszárán. Úristen, kislány, mit csinálsz?! Nem is tudta eldönteni, ezt ki mondta, ő vagy Klári.

Látod, mondta Évike, és föltartotta a babát. Most olyan lettél, mint ő! Látod, Zsazsa, mennyire hasonlítotok, te meg a Pöttyös?

efZámbo István: Varrott emberpár sétája a nagyflüg árnyéka felé (1971; olaj, farostlemez, varrás; 75x40 cm; Kozák-Szomp-gyűjtemény)

Kelemen és a sebváltó. Autós mese

(részlet)

Mindazoknak, akikkel kölcsönösen átvettük egymást megőrzésre.

Előhang

Egyszer egy garázsban egy kis Fiat Punto
esti mesét kért, mert álmos volt a lurkó.
Apja, Cinquecento mellé parkolt, s kérte:
„Milyen kaland legyen a kettőnk meséje?”

„A gonosz Smart Vader és ToYoda mester!
Matiz s Skodaország: azt mondd el még egyszer!
Vagy inkább egy újat!” „Hékás! Ez több válasz.
A zörgős nagypapa, tudod, az Ötszázás,

ránk hagyott egy mesét: hegyes fülekre vár.
Ükapádról szól, s apáról fiúra száll.
Hallgasd hát!” A Puntó lámpája csillogott:
így lesznek apával mesében cinkosok!

I. ének

Hol Volvo, hol nem Volvo... mindegy, mesélem!
Messzi Borsod-Abaúj-Zemplén megyében
sütőtökkel megrakodva, narancssárgán,
bánatosan álldogál egy ramaty járgány.

Apró autó, utolsó a tornasorban.
Oldalán karc, kárpitján meg kólafolt van.
Ez itt ő: Kelemen, egy aprócska Polski,
aki – mi tagadás – hajlamos nyafogni.

„Tökmaghéjban úszó piaci csotrogány...
Sose fényeztek, nincs gazdám, se jó komám.

Féltengely, két ajtó, ütött-kopott felni...
Mikor fog Kelemen bárkit érdekelni?

Másnak szórakozás csak bennem a beltér!
Sokjóember – mondják – kishelyeniselfér!
Kocsikázós jókedvüket nem szánják rám,
el se tudják olvasni a rendszámtáblám.

Szeretném életem egy picit felrázni.
De szívesen lennék tűzpiros Ferrari!
Száguldó büszkeség, lehamnám a szelet!
Utásokat vinnék sütőtökök helyett,

csatár s díva hetyeghetne ülésemen,
s nem merítené le akksim a félelem,
hogy nem vagyok más, csak vacak, bús düledék,
kisarancs, töktragacs, mihaszna kézifék!

Színem piszkos-okker, legfeljebb mandarin...
Az táltos paripa, s rőtörös, karmazsin!
Ha Ferrari volnék, s nem ily félénk, dőre,
bátran kacsinthatnék minden szélvédőre.”

Köztudott: ha szívünk megesik magunkon,
legjobb, ha cselekszünk – vagyis én azt mondom –,
s ezt megelőzően töprenkedni sem árt.
Polskinknak e módszer kiválóan bevált.

„Picuri Zsigulit, lám, a Csiga Zsigát
Fordabbá tették a fordítóírodák.
Hű, mekkora ötlet! Egy percig se szőrözz:
iparkodj, Kelemen, egy jó szerelőhöz!

Indulj mihamarabb, mert nincs, aki elvisz!
Jaj, de sok az autó, s oly kevés a szervíz!”
Útra kelt hát tüstént, azon nyomban, rögtön.
A továbbiakban, hogy hová ment: közlöm.

2. ének

Kis filózás után – mert bölcs kocsi így tesz –,
nagyáruház felé villogott az index.
Terebélyes, lármás, idegen a pláza.
Bizony meg-megcsörrent a Polski alváza.

Óriásplakátokról csábít Klaudia:
díva ő, a föld legvonzóbb Audija.
Jean Renault, Chevy Chase, Leo DiCabrio
az autósmozikban! Kedvezmény, akció!

Villanyautók, dzsipek, kombik meg hibridek,
mindenki vásárol, s mindenki síkideg.
Alacsony fogyasztás itt bizony nem előny.
Tobzódtak a kocsik, mint bocik a legelőn.

A nagy forgatagban megállt egy matróna
Kelemennel szemben. Megvolt vagy hat tonna,
kerekek volt s rózsás, mint szalámi a pizzán.
Egy kissé réveteg. Ránézésre Nissan,

ám közelről feltűnt: nemcsak mendemonda,
ez a dundi donna Amanda, a Honda.
Egy rangos merengő, akinek álma sok,
s kedvenc regéje a Smartur és Lancialot.

„Jó napot, a nevem Kispolski Kelemen.
A legközelebbi Ferrarist keresem.
Vagyis... egy szerelőt. Ismersz erre olyat?
Mármint, aki főleg Ferrarikat fogad?”

Hűtővíz-cseppektől harmatos tekintet.
Jobbra nézett a hölgy, s bágyadtan legyintett.
„Amarra van egy. De ne fűzz hozzá reményt:
nem kedvelik ott a magadfajta legényt.”

Felderült a Polski, zakatolt a szíve,
nem számított ilyen fürge örömhírré.
„Köszöni szépen, Lédi! Kísérjen szerencse!”
Ábrándos úrnőnk csak sóhajtott szepegeve.

Négyesbe kapcsolt, és viharzott Kelemen,
robogott a Polák, mint Merci, hevesen.
Nem hagyta nyugodni a fülébe bújt nesz:
ha ő jobbra fordul, a sorsa is úgy tesz.

Palibá, Giziné és Tádám, a kismalac

Hol volt, hol nem volt, kerekerdőn túl, a jéghegyen innen, volt egyszer egy házikó.

Abban éldegélt Palibá és Giziné. Igazából Pali bácsi és Gizi néni, de a környéken lakó gyerekek csak Palibának meg Gizinének hívták őket. Nekik maguknak nem volt egy szem gyerekük se, még olyan kicsi sem, mint a mákszem, így hát minden gyerekmosolynak nagyon örültek. Szerencsére ebben bőven akadt részük. A szomszédságban lakó gyerekek nagyon szerettek hozzájuk járni.

Palibá felszerelt a diófájukra egy hintát, ami egy kiselejtezett gumiabroncsból és kötélből állt. Minden hétvégén barkácsolt valamit, és mindig állt mellette egy kis segítő kéz, aki nyújtotta a kalapácsot.

Giziné szombatoként palacsintát süttött. Két palacsintasütőt használt egyszerre, és volt finom baracklekvár meg kakaó. És mindig akadt egy kis kéz, aki segített megtölteni a palacsintákat.

Estéknként jöttek a szülők, összeszedegették a gyerekeket, mint az eperföldről az epret, megköszönték a szíves vendéglátást és elmentek.

Amikor az utolsó gyerek után is becsukódott az ajtó, mindig nagy csönd lett. Palibá és Giziné bepárásodó szemmel álltak egymással szemben, azután megölelték egymást, és megkezdődött kettesben a szombat este. Giziné néha-néha sóhajtott egyet, mire Palibá hümmögött kettőt, miközben megnéztek egy filmet vagy zenét hallgattak.

Egyik szombat este, az utolsó kisgyerek, Katica anyukája Nagykatica hirtelen visszafordult, és rájuk nézett.

– Arra gondoltam, nem akartok örökbe fogadni valakit? Olyan jó szülők lennétek. Volna egy... – itt egy kicsit megköszörülte a torkát – ... ahol én dolgozom, volna egy kismalac.

Palibá meghökkenve kérdezte:

– Egy kismalac?

– Igen, igen, egy magányos kismalac. Eljönnétek meglátogatni?

– Nem is tudom – bizonytalanodott el Giziné. – Te tényleg egy kismalacra gondolsz?

– Tessék, itt a cím! Hétfőn el tudnátok jönni ide? Majd mindent elmesélek.

Palibá a kezébe vette a névjegykártyát, aztán hümmögött egyet.

– Nem is tudom, nem is tudom. Még nem jutott az eszünkbe ilyesmi – átnyújtotta a kártyát Gizinének, aki alaposan megforgatta a kezében, azután a szemüvegét feltette, és elolvasta, ami rajta állt.

– Ezt még alaposan végig kell gondolnunk. – mondta ki hangosan, és elmosolyodott. – De nagyon is tetszik az ötlet – és ránevetett Palibára. – Ugye, öreg?

Aznap sokáig beszélgettek, és egész vasárnap sem hagyták abba. Végül késő este döntöttek. Hétfőn meglátogatják a magányos kismalacot!

Hétfőn mindketten korábban eljöttek a munkahelyükről. Karonfogva sétáltak a meg-

beszélt helyre. Ott már várta őket Nagykatka.

A homokozóban valóban ott turkált egy kismalac. Rózsaszín volt, se nem kövér, se nem vékony, olyan kis takaros, és mondanom se kell, mindene csupa homok volt.

Katica anyukája rájuk nézett, és zavartan annyit mondott.

– Természetesen nem beszél.

– Természetesen! – suttofta Giziné, miközben a szeme sem rebbent. Belenyúlt a táskájába, és elővett egy hatalmas zacskó pattogatott kukoricát, miközben leült a padra.

A kismalac a zacskózörgésre érdeklődve nézett fel a homoktúrásból.

Palibá odatelepedett Giziné mellé, miközben belemarkolt a kukoricába, és mielőtt betömte volna a szájába, megszólalt.

– Szia, kismalac! Hogy hívnak?

A malacka érdeklődve figyelte, ahogy az illatos pattogatott kukorica eltűnik Palibá szájában, és közelebb lépett.

Most Giziné volt soron. Ő is belemarkolt a kukoricába, és bemutatkozott.

– Gizi vagyok, és te?

Palibá újra belenyúlt a zacskóba és megkérdezte:

– Szereted a pattogatott kukoricát?

De még be sem fejezhette a kérdést, a malacka elkezdett sivalkodni a lábánál.

Giziné magasra emelte a zacskót, és határozottan megkérdezte:

– Mi a neved, malacka?

A malac könnyes szemmel nézte a zacskót, miközben ezt hüppögte.

– Táááááám!

Katica anyukája gyorsan közbeszólt.

– Igen! A neve Tóth Ádám. Röviden T. Ádám, azaz Táááááám! Csak ennyit beszél.

– Nagyszerű! – örült meg Palibá és Giziné, és egyszerűen leültek a homokozó szélére a malacka mellé, közrevették a kukoricás zacskót, és együtt megeszegették az összes kukoricát.

Palibá és Giziné elkezdtek egy tanfolyamot, ahol mindenre megtanították őket. Óvónő, dajka, pszichológus, pszichiáter, orvos-doktor, mindenkitől jó tanácsokat kaptak, hogyan bánjanak egy örökbefogadottal. Merthogy ez volt a cél, hogy örökbe fogadják a kis malacot.

Mindennap meglátogatták, együtt uzsonnáztak. Tádám ugyan még mindig nem beszélt, de azért szép lassan kiderült, hogy szereti a répát, a mazsolát, a salátát és a kukoricát is sokféleképpen.

Mivel Palibá és Giziné megokosodtak az örökbefogadás kérdésében, és végre elérkezett a várva várt nap is, kivették erre az alkalomra az éves szabadságukat.

Már hetekkel korábban elkezdtek készülődni. Hétfévente gyerekzsivajtól volt hangos a ház, szobát festettek, és eszkábáltak egy ólházikót. A gyerekek elhozták kinőtt, de szép ruháikat, régi játékaikat.

Ünnepi díszben ragyogott az egész ház! Palibá a köszöntő szalagot is kifeszítette, amit a gyerekek írtak, rajzoltak Tádámnak. „Szeretettel várunk! – pedig a kismalac nemhogy beszélni, olvasni sem tudott.

Giziné kiemelte a forró főtt kukoricát a vízből, és megterítette az asztalt.

Csöngették.

Palibá izgatottan ment ajtót nyitni. Tádám nagyon félszegen Nagykaticához simult, és

nem akart belépni az ajtón. Ám kilibbent a konyhából Giziné, magával sodorva a finom főtt kukorica illatát. Malacka elengedte Nagykatica kezét, és szépen beslisszolt az ajtón. Nagykatica odasúgta, hogy másnap is benéz, és elköszönt.

– Kézmosás! – rikkantotta Giziné, és engedetlenséget nem tűrő mozdulattal a fürdőszoba felé mutatott.

Tádám orra megrezsent, de engedelmesen ment kezét, akarom mondani csülköt mosni.

Mindenki asztalhoz ült, de Palibá és Giziné egyet sem tudott pislantani, mire Tádám felhabzsolta a kukoricáját, és bánatosan ücsörgött az üres tányér fölött, miközben nagyokat sóhajtozott.

Palibá próbálta neki elmagyarázni az egyszerű számtant, hogy hat cső kukoricát tört le a kertben, ezért mindenkinek két darab jut, s miközben magyarázott az állára odaragadt egy kukoricaszem.

Palibá elégedetten jegyezte meg a feleségének, hogy milyen figyelmes ez a kis Tádám, és reméli, hogy érthető volt a számtan egy ilyen kismalacnak.

Giziné azonban úgy értelmezte, hogy ez a matek nehezen érthető.

– Szerintem egészen más miatt néz ilyen megbűvölten rád! – mondta, miközben lesöpörte a bácsi álláról a kukoricaszemet.

Az pattant egyet először Palibá gallérján, aztán a pocakján, az asztalon, a térdén, papucsán, majd odagurult Tádám elé. A kukorica egyszemélyes mutatványát mindenki tágra nyitott szemmel figyelte, és azután, hamm! Tádám jól bekapta.

Csöndben nézték egymást néhány másodpercig. Azután a bácsi nagy komolyan megszólalt.

– Most már érted, malacka?

Tádám erősen gondolkodott, miközben szemei újra rátévedtek a néni és a bácsi tányérjára, ahol még mindig elég sok kukoricacső látszott heverni.

A házaspár összenézett, sóhajtottak egyet, azután mindketten egyszerre nyúltak egy-egy kukoricával Tádám tányérjához.

– Végül is – nyugtatta magukat Palibá –, a fiatal szervezetnek sokkal több kalóriára van szüksége! Nekünk, öregeknek elég lesz egy is!

Gizinének valószínűleg ez a matek már tetszett, mert megsimította Palibá kezét.

Palibá minden reggel, miközben Tádám a kertet túrta, odaült az internet mellé, és megnézte a politikai híreket meg az időjárást, és rendre elmondta Gizinének. A néni a politikai híreket nem szerette hallgatni, csak ingatta a fejét, és hümmögött, de annál jobban érdekelte az időjárás!

– Nnnnna?

Vagyis, vajon ma hány pocsolya lesz a kertben?

Mert az igen fontos kérdés, hogy Tádám mennyibe fürdik bele.

Palibá szerint ez tökmindegy, Tádám egy pocsolya után is pontosan úgy néz ki, mint egy sáros disznó!

Az egyik reggelen Palibá szomorúan mondta:

– Hogy elröppent ez a két hét szabadság! Úgy megszoktam ezt a malac gyereket, mint ha mindig itt lett volna. Rossz lesz elválni!

Tádám az ajtó előtt állva megtorpant, amikor ezt meghallotta, majd rémülten sarkon fordult, és kirohant a kertbe.

Palibá és Giziné utánaszaladtak.

– Tádám! Tádám! Hol vagy? Gyere be kakaózni!

De csak a madarak csiripelését hallották.

Végignézték az egész kertet. Belestek a magaságysok közé, a málnabokrok mögé, a homokozó melletti pampafű mögé, a napraforgósor és a kerítés közé, belestek a kukorica-sorok közé, a szerszámoskamrába, a kukatárolóba, a garázsba, a padlásra.

Giziné a kezét tördelve siránkozott.

– Most mondd meg, Palikám! Hol keressük? Hova bújt? Miért szökött el? Jaj, mi van, ha kifutott az utcára! Világgá szaladt az egyszem kismalacom! Jaj, végem! Belehalok a bánatba! – Na, no! – nyugtatgatta a kedvesét Palibá. – Ne aggódj! A kapu zárva. Nem tudott világgá menni! Itt van valahol a kertben! – Azután a fejére csapott. – Az ólházikó! – kiáltotta, és sietett a ház oldalánál lapuló kis házikóhoz.

Bekukucsáltak az ablakon. Tényleg ott lapult szipogva Tádám.

– Na, kicsikém! Mi a baj? – préselte be magát Giziné a házikóba.

– Malackám! Miért sírdogálsz? – nyomakodott be Palibá is.

– Hááááá, hááááá! – hallották Tádám hangocskáját.

Palibá átélt:

– Nahát, malacka! Idegen nyelvet beszélsz!

Giziné értetlenül nézett rá.

– No, nem halod? Hápog, mint egy kacs! Tudtam én, hogy tud beszélni! – magyarázott mosolyogva Palibá. – Na, hápogd el, kiskacsám, mi a baj?

– Nem vagyok kacs! Malac vagyok! – mondta dacosan Tádám.

– Tudjuk, tudjuk! – simogatta meg Giziné a malacka fejbűbáját. – Elmondod, mi a baj?

– Hááát az, hogy visszavisztek. Palibá azt mondta, el kell válnunk – és bömbölni kezdett.

– Se nem kacs, se nem malac, hanem számár! – könnyebbült meg Palibá. – Te egy kis csacsi vagy, ha azt hiszed, vissza akarunk vinni. Nem erről van szó! Letelik a szabadság, munkába megyünk. Te pedig óvodába fogsz járni.

– Munkába meg óvodába? – ismételte Tádám. – Óvodába? Ó-vo-dá-ba!

– Majd meglátod, milyen jó lesz neked ott! – könnyebbült meg Giziné is. – Akkor másszunk ki innen!

Giziné korán reggel elindult Tádámmal az óvodába, hogy beiratkozzanak. Amikor beállított malackával, egy csomó gyerek köréjük futott, de szerencsére köztük voltak a szombati látogatóik is. Örvendeztek Tádámnak, és annyira izgatottak lettek, hogy észre sem vették, a kismalac mennyire visszahúzódik. Methogy ő meghallott néhány furcsálló kifejezést is. Ilyesmit, hogy:

– Nézd már, hogy néz ki! Mekkora lapátfülei vannak! Mit keres ez itt?

És még kuncogást meg nevetgélést is hallott.

Az óvodavezető felvette az adatokat és bekísérte őket a csoportszobába, ahol egy óvóbácsi fogadta őket. Homokozólapát lett Tádám jele.

Elindultak haza, közben Giziné végig eszélte, akarom mondani levegővétel nélkül egyre csak mondta, mondta, amíg a piacra nem értek.

– Milyen takaros, árnyas óvoda, tágasak az öltözők, a csoportszobák, tisztán ragyogott minden, kedves volt az óvodavezető, na de az óvóbácsi, hát én még ilyen cuki óvóbácsit

nem is láttam, igazán sármos volt azzal a bajuszkával, és láttam, hogy van gitárja, azt nagyon fogod szeretni, azt a gitározást, remélem jó hangja is van az óvóbácsinak, mert tudod a gitározás, na az imádat, és remélem, ha nagy leszel te is megtanulsz valami hangszeren, talán még óvóbácsi is lehet belőled, ha nem akarsz tűzoltó lenni vagy katona vagy vadakat terelő juhász, és holnap varrok neked egy oviszsákot, amin rajta lesz a jeled, és arról tudni fogod, hogy az a tiéd, és remélem ízleni fog a tízórai meg az ebéd meg az uzsonna, a mi időnkben még lekvár helyett egészen mást adtak, de itt, itt minden olyan fáintos!

Tádám nem egészen értette, mi az, hogy cuki meg sármos meg vadakat terelő juhász meg fáintos, és nagyon remélte, hogy nem fog az óvodában a kuncogó hangok gazdáival találkozni többet, de nem mondott semmit. Úgy sejtette, ha közbeszól, akkor Giziné soha nem hagyja abba a beszédet. Már pedig ő egy nagyon fontos dolgot meg akart tudni: mégpedig azt, hogy vesznek-e a piacon lángost?

Szombaton megérkeztek a gyerekek, azok, akik eddig is jártak Palibához barkácsolni, vagy Gizinéhez palacsintát sütni. Mindannyian ugyanabba az óvodába jártak, mint Tádám. Ezért aztán ismerősként üdvözölték, és csöppet sem zavartatták magukat amiatt, hogy Tádám még mindig nem beszél hozzájuk. Barkácsoltak, palacsintát sütöttek, bújócskáztak, homokvárat építettek, málnaszörpöt ittak, zsenge borsót rágtak, barátfülöztek, kergetőztek, ugrándoztak, nevetgéltek.

Es Tádám egyre többször megszólalt. Ilyeneket mondott, mint: Ipiapacs, kérek még, magasabbra, lekváros, málnás, piske, pizske, büszke pizske, sárga bögre, görbe bögre. Ebéd után a gyerekek hazaindultak, Palibá, Giziné és Tádám rendet rakott, mikor csöngettek.

Katica jött vissza az anyukájával, mert ott maradt az alvós játéka. A felnőttek elkezdtek beszélgetni, leültek meginni egy kávé.

Katica odakuporodott Tádám mellé a fotelbe, és nagy komolyan megkérdezte, miközben a játékát nyomkodta.

– Mondd csak, Tádám? Miért van rajtad mindig ez a malacjelmez?

Tádám meghökkenve nézett Katicára.

– Én malac vagyok.

– Nem, nem! – nevetett Katica. – Te egy kisfiú vagy, csak malacjelmezben. Mondták nekünk, hogy hagyjuk rád, ne piszkáljunk érte. És be is tartotta mindenki. Én csak kíváncsiságból kérdelem. Te tényleg kismalacnak gondolod magad?

– Én, én... – Tádám elgondolkodott, és halkán beszélni kezdett. – Mentünk az autóval. Egyszer csak volt egy nagy bumm! Minden felborult. És mindenhol malacok rohagáltak. Kimásztam az autóból, de anyáék nem másztak ki. Aztán elvittek egy házba, ahol sok gyerek volt. Emlékszem egy farsangra. Malacnak öltöztettek. Ügyetlen voltam, leettem magam. Azt mondták, piszkos disznó vagyok. Én azontúl nem beszéltem. Mert malac vagyok. Ui, ui. De Giziné meg Palibá kedves. Mindig azt főzik, amit szeretek. Meg ti is kedvesek vagytok. Úgyhogy most már egy beszélő malac vagyok. Jó?

– Jó. Bár én jobban szeretném, ha Ádám lennél, a kisfiú. De ameddig neked így jó, legyél beszélő kismalac – egyezett bele Katica.

Egymás után teltek a napok, a hetek. Jött a nagy nyári szünet a csoda nyaralással, az ősz, amikor újra kezdődött az óvoda, és a kert ontotta a finomabbnál finomabb gyümölcsöket. Jött a hidegebb, csúszós november, a december a Mikulással, a karácsonnyal, a sok-sok meglepetéssel.

Palibá, Giziné és Tádám igazi családdá váltak. Tudtak társasjátékozni és összeveszni rajta. Jól érezték magukat együtt, és időnként megunták egymást. Együtt tudtak sírni és nevetni, mert mindez együtt jár egy családdal.

Amikor eljött a farsangidő az óvodába, Giziné izgatottan mondta.

– Tádám! Készítsünk valami klassz jelmezt! De mit?

Tádám odahajolt hozzá és a fülébe súgott valamit.

– Tudod, Katica beöltözik a meséből... ssss – vészelt el sustorgásba a hangja.

Gizinének elkerekedett a szeme.

– Jó, ahogy szeretnéd! – és rögtön sürgölődni, pakolászni kezdett.

A farsang napján Tádám kapott egy nagy fekete köpenyt, és elindultak az óvodába.

Katica a bejáratnál topogva várta. Két kis varkocsán nagy masnik, kendő a vállán, márkában kenyérszeletet szorongatott. Nagyon izgult és érdeklődve figyelte Tádámot a nagy fekete köpenyben.

– Minek öltöztél?

És Tádám mosolyogva, huncut szemmel közölte. –

– Te vagy Juliska, én meg Jancsi!

Lerántotta a fekete köpenyt magáról, és most először mindenki kisfiú ruhában láthatta Tóth Ádámot!

Bukta Imre: Bárány a kocsmában (2005; olaj, vászon; 75×90 cm; Völgyi–Skonda-gyűjtemény)

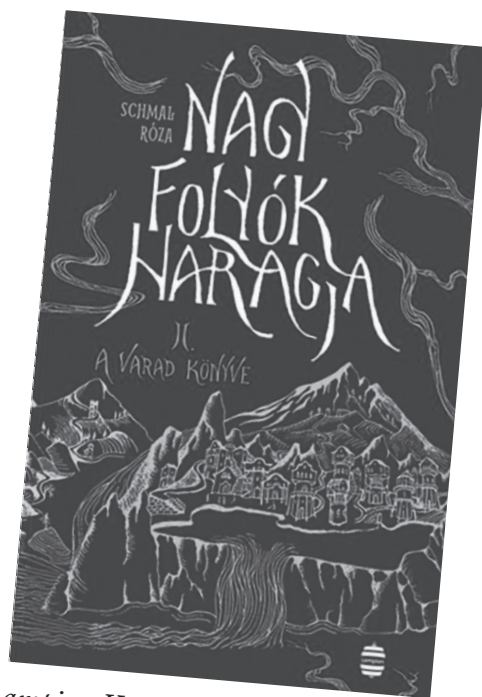

A nagy folyók völgyében mindenki ráér...

Amiben egy évvel ezelőtt reménykedtem, mára valósággá vált (és nem arra gondolok, hogy volt normális könyvhét, vagy oltási igazolvány nélkül mehetünk uszodába): Schmall Róza, úgy tűnik, komolyan veszi a trilógiaírás legalapvetőbb szabályát (három részt kell írni az adott regényfolyamból), és pontosan egy évvel *A Ladann könyve* után megjelent a *Nagy folyók haragja* második kötete, melyet a Varad folyónak címzett a szerző.

Tavalyi, kritikának szánt, de inkább könyvajánlónak sikeredett írásomban egyetlen fő kifogásom volt e nagyívű fantasyval szemben: nem fért a fejembe, hogy miért pozícionálta a Libri a Kolibri branden keresztül az ifjúsági szekcióba a könyvet. Ezt a problémát egyszerűen megoldotta az élet: a második epizód már a *Lampion Könyvek* égisze alatt jelent meg, és bár ez a kiadó ugyanúgy alapvetően a gyerek- és ifjúsági irodalomra fókuszál, idén már eszükben sem volt a marketingeseknek bármiféle utalást tenni arra, hogy a szöveg kis- vagy nagykamaszoknak szólna.

A regény konfliktusai és cselekménye alapján ez teljesen jogos, még akkor is, ha az új epizódban fókuszba kerül néhány olyan szereplő is, akivel életkora vagy aktuális problémái miatt jobban azonosulhat a mindenkori ifjú olvasó. A történet továbbra is megszámlálhatatlan szálon bonyolódik, s bár a legtöbb szereplő ismerősnek tűnik, nem árt újra elővennünk az első részt, hiszen a meglehetősen bonyolult és hangzásban eléggé hasonló nevek között könnyen eltéved az átlagos olvasó. És a felelevenítés sem mindig segít. Persze, a könyv közepén található családfák segítségünkre lehetnek, de az állandó lapozgatás nem növeli egyértelműen az olvasási élményt. És amikor az olvasó – főleg abban, aki gyorsan falná a betűket, esetleg blokkokat érzékel, nem sorról-sorra dolgozza fel az információt –, amikor már tucatszor megakadt az Astevka-Akolna, Olesla-Olesdan jellegű egyezések miatt, felvetődik a kérdés, hogy miért nem lehetett ezeket a hősöket legalább egy kicsit kevésbé összekeverhető nevekkal felruházni... mert tényleg, valahogy még azok a nevek is hasonlítanak egymásra, amik igazából nem. Mintha a szerző minduntalan ugyanazokat

Lampion Könyvek, Budapest, 2022

a betűket húzogatta volna ki a Scrabble-zsákocskából, és azokból próbált volna új meg új hangsorokat kreálni.

Persze nagyobb baja persze sose legyen egy fantasynak.

Schmall Róza pedig, ha a nevek terén nem is sziporkázik, bőven kárpótol minket. A képzelete szárnyal, akár új helyszíneket, akár új fordulatokat kell kitalálnia, a második kötetre még azok a szereplői is egyre élőbbek lesznek, akik esetleg az előző kötetben nem kapták meg a megfelelő árnyaltságot. Persze feltűnik néhány új szereplő, akik kétdimenziósak maradnak a második kötet végéig, és azon kívül, hogy ostobák és gonoszak, nem tudunk meg róluk többet, nem ismerjük meg az indítékaikat, a múltjukat, de ha az eddigi minta folytatódik – és miért ne folytatódna –, akkor joggal remélhetjük, hogy a következő kötetben akár Davon Ín, akár a leánya is elmozdul az egysíkú antagonistá kezdőmezőjéről.

A Varad könyve semmiben sem marad el az előző epizód izgalmaitól sem. A szerző továbbra is váltogatott fókuszpontú, harmadik személyű narrációt használ, így betekintést nyerhetünk az egyes szereplők gondolataiba és érzéseibe, de mégsem szorulunk be egy szereplő „fejébe”. Az egyes fejezetek viszonylag rövidek, mégis kerül bennük tér a leírásoknak, sőt, a néha kicsit talán terjengős, néha leheletnyit didaktikus eszme-futtatásoknak is. De ezeket remekül ellenpontoszák a váratlan fordulatok: Schmall Róza tudja, hogy „ami rossz a karakternek, az jó a regénynek” és szemrebbenés nélkül nyírja ki a legszimpatikusabb, legjobban felépített szereplőket, csak azért, hogy azonnal elkezdhesen a helyükön felépíteni egy még izgalmasabb történetet.

A Varad könyvének központi kérdése az idegenség, illetve a különböző kultúrák egymás mellett élésének lehetőségei vagy lehetetlensége. Ez a nyilvánvalóan aktuálpolitikai kérdés rengeteg buktatót rejt, és a szerzőnek csaknem az összesen sikerül elegánsan átszökkennie, bár a „másokról”, akik e könyvben a hurrogónok népét jelentik, nem sikerül megtudnunk túl sokat. Fizikai jellemzésük eléggé egysíkú, és a rájuk használt szavak, főleg a „bölény” vagy a „gyapjas” kifejezések, nem segítenek az olvasónak abban, hogy ugyanolyan rokonnak érezze őket vagy a sajátjainak érezze a problémáikat. Ezt a hiányt erősíti, hogy a kidolgozatlan karakterek is leginkább a hurrogónok közül kerülnek ki, bár meg kell hagyni, hogy a gyapjasok soraiban is vannak izgalmas szereplők, mint például a király vagy a trónörökös.

A kötet nyelvi megformáltsága is hozza, vagy még felül is múlja az előző rész színvonalát. Itt-ott kissé talán dagályos és archaizáló, de ez a nyelv tökéletesen illik a világhoz, amit leír. A párbeszédnek beleillenek a szerző által alkotott valóságba: nem kifejezetten pörgőek, néha redundánsnak is hatnak talán, de tökéletesen indokolt lassúságuk és túlbeszéltségük. A nagy folyók völgyében mindenki ráér, és mindenki megadja a módját mindennek, nem is illene ebbe a világba holmi posztmodern, leegyszerűsített kommunikáció.

Külön szerettem, hogy az előző regényben beígért mágia egyre több szerepet kap a történetben. Ne gondoljunk persze itt hatalmas, varázserőkkel vívott csatákra, inkább titokban szivárog a varázslat a könyv lapjaira. A működését még egyáltalán nem értheti az olvasó, ugyanolyan gyermeki csodálkozással szemléli, mint a szereplők, de közben biztos lehet benne, hogy ezeknek a megmagyarázhatatlan jelenségeknek, melyek a lombmélyfény-kövek jelenlétében történnek, még fontos és megalapozott szerepük lesz a harmadik részben.

Ami, remélhetőleg, a kezünkben lesz jövő ilyenkor, hiszen *A Varad könyve* pont úgy ért véget, ahogy egy második epizódnak véget érnie kell: részleges vereségekkel, nyitott kérdésekkel, izgalmasnak ígérkező, új kezdetekkel.

A magam részéről alig várom, hogy a kezemben tarthassam.

féLugossy László: Neoprimitívó paraván II. (1985; tempera, vászton; 156x78 cm; Kozák-Stomp-gyűjtemény)

Gond és reménység

Tamási Áron eszmevilágáról

Tamási Áron születésének 125. évfordulója újra ráirányíthatja a figyelmet székelymagyar klasszikusunk (Németh László szavával: a „székely Homérosz”) írásművészetének, s egész gondolkodásmódjának, világszemléletének, sajátos esztétikai felfogásának ma is megragadó, különleges jellegzetességeire. Ennek az ünnepi alkalomnak kiemelkedő értékű eseménye „A legnagyobb dolog: világot teremteni” – Tamási Áron¹ című – Cs. Nagy Ibolya és A. Szabó Magda készítette – grandiózus életmű-album megjelentetése. A monumentális monografikus összefoglalás a valóságot kitágító, „mítoszalkotó képzelet” archaikus és modern vonásait a biografikus és korrajzi összefüggésekben műről műre haladva veszi sorra, s a revelációszámba menő gazdag dokumentumanyag mozgósításával lényegláttatón összegzi is, hogy Tamási művészi univerzuma döntően: „valóságalemekből, a mindennapi élet reális mozzanataiból és a mindezekben természetes módon ott rejtőző meséből, a népi képzelet csodáiból egybeszótt világ”.² És tanulságosan idézi föl többek között Sütő András 1966-ban, Tamási Áron halálakor megfogalmazott gondolatait is ennek a poétikai tüneménynek az „utánozhatatlanságáról”,

amelyben „székely misztikum és mélygyökerű realizmus, plebejus lázongás és istenes humanizmus, stílromantika és krónikásveretű kristály egyszerűség” ötvöződik látványosan és megszuszugárzón; s hogy Bartókhoz hasonlóan az örök érvényű folklorisztikus ihlettartományok az újdonságerő elementaritásával szintézist alkotva nyernek itt is korszakos jelentőséget: mint ahogyan a bartóki modellben „az ősi dallamkincs a modern zene magasságaiba emelkedett, hogy megváltott királylányként kerüljön vissza – vagy föl – a néphez, amely a forrást fakasztotta.” Tamási „sokszor fölelegetett tündéri realizmusa egy nyugtalan, határozottan bölceleti hajlamú elme ragyogását őrzi.”³

A népi kultúra kimeríthetetlen értéktartományainak inspirációit Tamási Áron valóban nemcsak lírai telítettségű próza- és dráma műveiben kamatoztatta bőségesen, hanem elmélkedő, értekező, vallomásos esszéiben mindennek a művészi transzformációs folyamatnak a vilásképi következményeivel és tanulságaival is igyekezett mintegy bölceleti igénnyel számot vetni. Számára a székelység, az erdélyiség, a népi gyökeresség, a nemzeti identitásesszémény és az egyetemes emberi erkölcsiség olyan

1 CS. NAGY Ibolya – A. SZABÓ Magda: *Tamási Áron*. Bp., MMA Kiadó, 2021.

2 Uo. 122.

3 Uo. 278–279. – Tamásit Bartókkal egyébként az erdélyiek a húszas években, tehát már igen korán is rokonították; Jancsó Béla 1928-ban így fogalmaz: „Tamási ősfórássai: a székely epikum és zene (...) s legközvetlenebb lélektestvérei Bartók és Kodály.” JANCsó Béla: *Irodalom és közelet*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1973. 92. – Mélységperspektívák és magassághorizontok ilyesfajta összeolvadásáról maga Tamási ezt rögzíti: „egy helyen meg kell állni, meg kell kapaszkodni és nem lehet lelki gondoskodással beborítani az egész világot. Egy helyen kell lemenni a mélységbe, s innen a magasságba” (*Erdélyi szellem, magyar szellem*, 1939). TAMÁSI Áron (a továbbiakban: T. Á.): *Emberi szavak – Beszélgetések, vallomások, naplójegyzetek*. Szerk. NAGY Pál. Bp., Új Palatinus-Könyvesház, 2003. 114. – „Az igazi magyar múltat folyton feltárni, mondani, prédikálni. A magyar nép sorsán s a mélykultúrán keresztül szemléltetni életünket és sorsunkat. Nem gondolok a magas kultúra kizárására, mert ami igazi érték benne, az a mélykultúrát szervesen kiegészíti” (*A géniusz nevében*, 1944). Uo. 201.

szerves és harmonikus létrendi egységet alkot, amely elsősorban a magyarság – de tágabban az egész emberiség – megmaradásához és felemelkedéséhez kínál irányadó lehetőséget a legtraumatikusabb történelmi viharzások közepette is. Világháborúk, kisebbségi sorsnyomorúságok elszenvedésének idején, a legkülönbélebb politikai áramlatok, törekvések sodrában és konfliktushelyzeteiben, élet-halál kérdések labirintusában is.

S így hitelesítődnek az ezerféle változatban kifejeződő hűségvallomások, az erdélyi szülő- és tájhaza különösségéhez való ragaszkodást kinyilvánító szentenciák is: „drága Jó Istenem, hogy ez a sötét, félelmetes, misztikus erdélyi sors mindig ott lebeg a Maros, a Kükküllő, a Hargita s minden erdélyi szó, tett és mozdulás felett”⁴ (*Erdélyisors*, 1923); „az erdélyi Földnek az erdélyi Emberrel való találkozása idején Isten teremtette ezt a csodálatos tavat, melynek neve: transzszilvanizmus”; „talán maga a történelem sem tudta teljesen kifejezni még ezt a valamit, ami nem is fogalom tán, hanem értelem és érzés, vajúdás és sors, valóság és titok”; „az erdélyiség gondolata az örök önállóság gondolata”⁵ (*Azok a baloldali erdélyi titánok* – *Az Erdélyi Helikon, a magyar nyelv közössége és a transzszilvanizmus*, 1929). Az erdélyi népi kultúrtáj a maga természeti szépségeivel és csodáival, hegyek, bércek, folyók, fenyvesek sűrűsödésében igéző varázsaival, s a közöttük kifejlő és megőrződő, primordiális ősiségében és folyvást megújuló frissességében pompázó népművészeti, népi kulturális hagyományteljesség (a tárgyi és szellemi folklór káprázatos kiáradásával): közismerten a transzszilván gondolat és elköteleződés alapjait biztosítja. Az archaikus mélységekből táplálkozó, de a mindenkori kortárs európai művelődési, művészeti, kulturális fejleményekkel is szinkronban (sőt élenjárón) kibontakozó falusi és városi közösség-, társadalomszerveződés, a „rendtartó” önkormányzatiság, a kollektív autonómia, a konkrét és spirituális értelemben is felfénylő

közép- és kora újkori iskola- és templomépítészeti alkotókészség (s a „kincses Erdély” bámulatos látványosságaihoz tartozó építőművészeti remeklések rengetege), összességében a történelmi örökség a maga thesaurusával, mértékadó és példaállító hőseivel („jeles főembereivel”, az „erdélyi csillagokkal” Apáczai Csere Jánostól, Misztótfalusi Kis Miklóstól, Mikes Kelemtől Kőrösi Csoma Sándorig és a Bolyaiakig felsorolhatatlanul), s velük is a demokratikus, humanista szellemiség, a tolerancia, a szabadság és a szolidaritás világraszóló, úttörő értékeszméivel: ugyancsak az erdélyiség fakulhatatlan alapüzenete. Tamási Áron elragadtatottságot tükröző és borzongató titkokat sejtető kifejezései az önállóság és az önelvőség törvényszerűségeiről éppen ezeket az olyannyiszor emlegetett és végigelemzett jellegzetességeit hangsúlyozzák az erdélyi léleknek, pszichének, szellemnek, gondolatnak, mítosznak, amely vonások lényege részint a rendíthetetlen székely és magyar identitást fenntartó törekvések együttese, részint az erdélyi népek békés együttélésének, egymást megbecsülésének a sajátosságait szüntelenül szem előtt tartó elkötelezettség. A trianoni tragédia folytán az anyaországtól elszakított és kisebbségi sorba taszított magyarság a szétdaraboltságból fakadó szenvedést átnemésítő életstratégiát, azaz a magasrendű (mert a minden keserves körülményeken felülkerekedő emberségről tanúskodó) „kisebbségi humánomot”, a „produktív fájdalmat”, a teher, a „súly alatt a pálma”, a „kín kovácsolta korona” és a gyötrelemből, a „homokból igazgyöngy”, a „romon virág” sorsmetaforáival megérezkített metafizikai öngazolást vagy igazságérzetet tartja feltétlen emberi-erkölcsi (s ezáltal követendő nemzetpolitikai) mércének – s Kós Károly-i értelemben tekinti sorsközösségi adottságnak a többnemzetiségű Erdély egész kultúrtartományát. Önmagát soha fel nem adva, de ezt az evidenciát soha mások kárára nem érvényesítve, soha mások ellen nem fordítva. (Dsida Jenő

4 T. Á.: *Gondolat és árvaság – Esszék, cikkek, útirajzok, riportok 1923–1935*. Szerk. NAGY Pál. Bp., Palatinus-Könyvek, 2000. 38.

5 Uo. 115–116.

szállóigéje szerint is: „mindíg magunkért, soha mások ellen”.) Sőt csakis az együttműködés nobiles ajánlatát hangoztatva vagy követelve. Az elnyomatást el nem tűrve, de a másokon való méltánytalan uralkodást is elutasítva. Egy kisebbségi nemzeti közösségnek is elvitathatatlan joga fűződik ugyanis a másokat nem sértő emberi szabadság és egyenlőség elvéhez, gyakorlathoz. Az alávetések nélküli mellérendeltség, a szubszidiaritás jegyében, nevében. A nevezetes 1937-es marosvásárhelyi értelmiségi és írótalálkozót megnyitó beszédében (*Hősökhöz, nehéz időben*) az elnöklő és a tanácskozásokat vezető Tamási Áron le is szögezte, hogy Európában negyvenmillió ember él kisebbségi sorsban (s nem olyan szerencsések, mint akik önálló hatalmi formában létezhetnek s anyagi javakért és nagyobb hatalomért, befolyásért harcolnak), hogy tehát ezek a kisebbségek nem hatalomért és bőséges anyagi javakért küzdenek, „hanem egyszerűen olyan elemi, nemzeti és emberi jogokért, amelyek vita nélkül megilletik ennek a világnak minden lényét, akit bármilyen nyelven embernek neveznek.”⁶ Ebből is kiindulva a kisebbségi magyarság – világnézeti és osztálykülönbségeken („erkölcsi megigazulás”, „szellemi megnevesedés”, a „nemzeti öntudat fokozása” révén) felülemelkedő – becsületes összefogását sürgette: „ha a román pártok és uralkodó osztály világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk.”⁷ (A „románok használta” „közös kincs” Erdély megóvásáért is.) Az összetartást elérni – „a romániai magyarságot egy nemzeti népközösség formájában megszer-

vezni”⁸ (*Magyar Szövetség*, 1939) – tehát önvédelmi létkérdésnek itéli, s máskor is számtalanszor figyelmeztet rá (*Mind magyarok vagyunk!*, 1937; *Menedékünk: a lelki közösség*, 1938). S ez a vágyott magyar nemzeti integritás nem zárja ki, hanem éppenséggel garantálja – egyenrangú, mondhatni társnemzeti státuszú politikai-közösségi kereteket nyújtva az érintett népek számára – a méltó egymás mellett élés tartós pilléreinek a felépíthetőségét. Ennek a reménynek és célkitűzésnek az egyik alapvető és kortalanul időszerű, érvényes megfogalmazása (*Kitűzött zászló*, 1937) így hangzik: „1. A közép-európai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez, melynek a romániai magyarság is alkotó része. 2. A romániai magyarság és annak itt (Marosvásárhelyen) összegyűlt ifjúsága a román néppel való testvéri együttélés és megbékülés szükségességét vallja és ennek megteremtésére őszinte készségét és tiszta szándékát hangsúlyozza. Teszi ezt annál is inkább, mert meggyőződése szerint a román és magyar népre a Duna-medencében magasabb rendű közös hivatás vár. 3. A román nép és a romániai magyarság közötti békés együttélésnek mindenképp álló feltétele az, hogy az állam biztosítsa a magyarság népkisebbségi jogait, úgy is mint állampolgársági egyedeknek s úgy is mint nemzeti közösségnek.”⁹ Elvi szilárdságú egyéni és kollektív autonómiagondolat ez, senki rovására, pusztán egy több milliós emberi kultúrközösség javára. Erkölcsi nyilvánvalóság, még ha a valóságos történelmi körülmények nem érik is fel ezt. Az az igazság, amit képvisel, nem csorbulhat, mert nem relatív aktuálpolitikai, hanem abszolút erkölcsfilozófiai fundamentumokon

6 T. Á.: *Virrasztás*. Bp., Révai, 1943. 300.

7 Uo., 301.

8 T. Á.: *Gondolat és árvaság*. 103.

9 T. Á.: *Virrasztás*. 314. – Hasonlóképpen: „Teljes tudatában vagyunk annak, hogy kisebbségi sorsban élünk, s érezzük a szükségét, hogy keressük a román és magyar nép építő együttélésének a feltételeit és útját. Igazságunk tudatában állapítjuk meg, hogy a romániai magyarság kisebbségi sorsba kerülése óta mindenkor tanújelét adta, hogy eleget tett állampolgári kötelességeinek. Ezzel szemben a román kormányzatok részéről súlyos támadások érték nemzeti és emberi életjogaiban és nem kapta meg magatartásáért a kellő méltánylást és elismerést” (*Hitvallás*, 1937). Uo. 310-311. – Holott társaival együtt Tamási is váltig a Duna-menti, kelet- és közép-európai népek összefogását szorgalmazta: „miért ne találkozhatná a nép a néppel! Énbennem a gyűlöletnek egyetlen szikrája sincs semmiféle nép iránt”; „a Duna menti népeknek egymásra kell találniok” (*Népi szellemet a Duna mentén*, 1935). T. Á.: *Gondolat és árvaság*. 483. – „S a jövő útja: a Duna-völgyi népek parasztságának közeledése és szellemi képviselőinek találkozása” (*Beszélgetés Tamási Aronnal, a székely költővel*, 1935). T. Á.: *Emberi szavak*. 25

nyugszik. A magunk becsülését, s a mások tiszteletét hordozza. Ezért illeszkedhet bele olyan magától értetődő Tamási Áron egyik legszellemesebb és legközismertebb szentenciája is (aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”) a magyar sors történelem és sorsirodalom századain végighúzódo etikai maximák hosszú sorába, amelyek magyarság és emberség szétválaszthatatlan egybetartozásának morális minőségét jelölik ki. S ezért is láthatta Tamási a Vásárhelyi Találkozót úgy, mint „az erdélyi magyar ifjúság erkölcsi forradalmát.”¹⁰ Hozzáteve: „Boldog vagyok, hogy erdélyi vagyok, és hogy magyar vagyok.”¹¹ Olyan hiteles konfesszió és számvetés ez, amely csak a saját és a mások népi-nemzeti identitásának az egyidejű figyelembe vételéből, a szolidáris sorsközösségi együttélés, egyszersmind a különféle nemzetiségi autonómiák együttes normáinak az elismeréséből fakadhatott. Az önállóság és a harmonikus, kölcsönösen előnyös, szimbiotikus összetartozás bonyolult összjátékának a reflexiójából. A sajátos transzszilván és az integer magyar nemzeti gondolat kényes egyensúlyát megcélzó koncepciózus törekvések és erőfeszítések történelmi esélyt jelentő szintézisének a tág horizontú eszmeiségéből.

A magyar egységet és a népek közötti sorsösszefüggéseket hirdető találkozó záróhatározatát (*Hitvallás*) csak részben fogalmazta Tamási, de teljes mértékben a magáénak vallotta. Összefoglalva tehát, hogy „mi annak előrebocsátásával, hogy a közép-európai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez, amelynek a romániai magyarság is alkotó része, igényeljük a romániai magyarság önkormányzatát”.¹² A szuverén összmagyar nemzetegység

így – ebben a többkultúrájú érintkezések közegében is lehetségesnek vélt autochton önrendelkezésnek és függetlenségnek az ideáit szintetizáló nézetrendszerben –, a különböző és helyzetük szerint mozaikosan egymástól eltérő, de egymást feltétlenül kiegészítő nemzetrészek között: szellemi értelemben mindenképpen megvalósítható. Ahogyan ezt az összetartozást Tamási Áron ékesen deklarálja: „Természetesen vallom és hirdetem s mindig hirdetni fogom, hogy az országhatárok felett van egy szellemi és erkölcsi közösség, amely a világon szétszórta élő magyarokat egybekapcsolja és egy lelki impériumban egyesíti”¹³ (*Gondok és gondolatok*, 1937). Amikor 1940-ben a magyar politikai egység Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolásával részben helyreállt, Tamási Áron az euforikus öröm kifejezése¹⁴ mellett azonnal figyelmeztetett a revansizmus elkerülésére és a körültekintő belátás szükségességére. A problémák (például hogy „a homlokánál kettőbe vágta Erdélyt”, s hogy „micsoda szívfájdalom ez neki is, Bethlen Gábornak, aki velünk együtt a teljes ünnepre készülődött”¹⁵), a megoldatlanságok, valamint a jövőbeli feladatok jelzése és feltárása egyben a komplikációk és nehézségek illúziótlan számbavételét is jelentette. Az előző évtizedekben valamelyest gyógyírként szolgálni remélt transzszilvánizmus kibontakozása – az erdélyi népek termékeny szövetkezése – is megfeneklett szerinte: „Nagy idő és nagy változás szükséges ahhoz, hogy a transzilvanizmus gyakorlati életforma lehessen”¹⁶ (*Levél Erdélyből*, 1940). Miközben a magyar kiteljesülés is heroikusan öntökéletesítő erőfeszítéseket (másokat nem bántó, magunkat folyton nemesítő magatartást) igényel, követel: „Emberi becsület

10 T. Á.: *Virrasztás*. 316.

11 Uo. 317.

12 Uo. 311.

13 Uo. 217. – Aforisztikus szentenciája erről a nemzetegyesítő, „számadó” felelősségű magatartásról: „Akármelyik dombon áll is a pásztor, ugyanazon a nyájon a szeme.” Ld. SZABÓ Zoltán: *Ősök és társak*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1984. 164-165.

14 Kolozsvár visszatértét például „csodatévő harangszó” hirdette számára: „valósággal bibliai erejű és emlékeztető, melytől egy ősi magyar város gyógyult meg egyszerre, kelt fel és járt” (*Gondolatok hazatérés idején*, 1940). T. Á.: *Virrasztás*. 389. – Hiszen „idegen uralom alatt élni az ember meggyalázásának egyik neme” (A tűz világossága, 1941). Uo. 405.

15 Uo. 390. – „A történelmi ítélekezést, amely Erdélyt kettőbe vágta, a mi részünkről öröm és fájdalom egyaránt kíséri” (*Három dokumentum*, 1940). Uo. 385.

16 Uo. 401.

alapján remélem, hogyha nem volnék magyar, akkor is belátnám: Erdélyben a magyarság a lelki és az állami impérium. De mivel magyar vagyok, a tény után a jövőre kell gondolnom s kimondom: Erdély fölött a magyar impérium azon múlik, hogy magunkkal törődünk s nem másokat szorongatunk. Nekünk kell minőségben odáig nőni és mennyiségben odáig szaporodni, hogy a történelmi pernek egyszer és örökre vége legyen. Ez az erdélyi magyar szellem gyakorlati tanítása (...) zászlónkon írva vagyon a nemzeti gondolat, a keresztény erkölcs és a szociális igazság (...) az erdélyi szellem eszméje az alkotó emberiség medrében az egyenrangú örök magyarság”.¹⁷ Olyasféle maximum-törekvés vagy -program ez, mint amilyen az „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”¹⁸ (*Ábel Amerikában*, 1934) híres tézisében is megnyilatkozik: test és lélek, lét és lényeg, egyén és mindenség, önmegőrzés és minőségi önmeghaladás szubsztanciális antropológiai egységképzetetét revelálva – az otthonosságérzetben kifejlő nyitott értékabszolútum révén a „szülőföld-mítosznak” sem csonkító, hanem holisztikusan kiteljesítő érvényt tulajdonítva. „Nekem Erdély az otthon” – szögezi le az író, aki ezért ugyanakkor különösen érzékenyen és önkritikusan tekint vissza arra, hogy a Vásárhelyi Találkozó eszményeit sem sikerült gyakorlati formákba önteni, de azt főként lelkiismeretesen és aggodalmasan fájjalja, ha a visszacsatolás után a hierarchikus, központosító módszerek és külsődlegességek eluralkodása folytán a finomabb belső erdélyi karaktervonások elhalványulni s az erdélyi sajtószerűségek kikopni látszanak, a társadalmi összefogásért viselt felelősség érzete, a szociális igazságos-

ságért vívott korábbi csaták pozitív erjesztő hatása pedig meggyengült; a „szív megkapta a sorstól a hazatérés legnagyobb ajándékát, de a szellem mostoha sorsra száműzetett”¹⁹ (*Erdélyi jelentés*, 1942). Nem szabad „elhallgatni azt a meggyőződést, hogy a fegyveres küzdelem után a magyar író nemcsak régi magyar határokat és megmentett magyar népet szeretne látni, hanem olyan országot, mely nemcsak édes, hanem emberi és igazságos hazája is a magyar népnek. (...) A nép sorsát hordozó és vállaló értelmiség kell, testvéri érzületű középosztály és öntudatos, egészséges nép”²⁰ (*Vélemény háború idején*, 1942).

Mert a gondolkodó író számára éppen ethnosz és ethosz, nép és nemzet, egyén és társadalom morális és ideális összeforradásának vágyképzete volt és maradt a legfőbb iránymutató szellemi jelzőfény.²¹ Az erőszakos anyagiasság szabados vagy uniformizáló agresszivitását egyaránt elutasította, és azokhoz a magyar népi írói mozgalom sodrában kikristályosodott „harmadikutas” felfogásokhoz, Szabó Dezső, Németh László, Kodolányi János, Szabó Zoltán, Karácsony Sándor, Bibó István, Gombos Gyula, Féja Géza, Vatai László és mások képviselte társadalomelméleti, történelemfilozófiai elképzelésekhez kapcsolódott a legerőteljesebben, amelyek egyenlősítő etatizmus (önkényuralmi kollektivismus, kommunizmus) és gáttalan szabadversenyos kapitalizmus (korlátlan individualizmus) végletei között szabadság, egyenlőség, testvériség morálantropológiai egyeztetésével és valódi szavatolásával kívánták volna orvosolni az egymásnak ellentmondó tendenciák okozta emberi és társadalmi szenvedéseket, anomáliákat. A perspektivikus utópiák azonban azóta is csak mércét kínálnak, mert megvalósíthatóságú-

17 Uo. 401-402.

18 T. Á.: *Ábel*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984. 560.

19 T. Á.: *Virrasztás*. 422.

20 Uo. 257.

21 A nemzeteszme ideálját és realitását egyszerre látja: „A magyarság története és élete annyira összeforrt a nemzet fogalmával, hogy a magyar életforma csak ebben a keretben valósítható meg” (*Erdélyi jelentés*, 1942). Uo. 425. – A szellemi értékek primátusával: hiszen belátható evidencia, hogy a „politikai nemzet európai szerepét” a „szellemi nemzet értékei és erkölcsi ereje fogják végül is meghatározni” (*Gondolat és árvaság*, 1935). Uo. 214. – Viszont „sokszor úgy érezzük, hogy az átfogó, egységes terv hiányzik ahhoz, hogy a megújítás valóban elkezdődhessék”; a „nép erős és jogos szociális igényekkel feszíti az időt; a polgári társadalom nem a természetes kiválasztódás törvényei szerint jött létre s így érdekei osztályjellegűekké váltak; a vezetőréteg sokszor a nép ismerete nélkül jogi és világnézeti szabályok szerint kormányoz” (*Erdélyi jelentés*, 1942). Uo. 425.

kat a második világháború utáni kelet-európai szovjet megszállás és a totalitárius kommunista diktatúra (s az egyenlőtlenségeket fokozó újabb világpolitikai fejlemények sora) további hosszú távra lehetetlenítette el. Elvi, eszmei igazságértéküket azonban ez nem csökkentti, hiszen tudható Karl Jasperstól is, hogy a történelem nem „holmi végső ítélszék. A történelem nem a végső fórum. A kudarc nem érv a transzcendenciában gyökerező igazság ellen.”²² Mint Németh László Szárszón, 1943-ban a háborús körülmények között Tamási Áron is a félelmeinek adott hangot (*Négyszemközt...*): „Ahogy a játékban benne bujkál a komolyság, úgy bujkál életünkben a halál.”²³ És ugyancsak külső nagyhatalmi fenyegetésekről beszélt (*Kérdés és felelet*): megfelelő társadalmi-nemzeti összefogás hiányában „könnyen megeshetik, hogy az új magyar társadalmat erőszak fogja megteremteni”. Holott „a magyar öncélúság” gondolata, az erős nemzeti öntudat lenne a kívánatos, mivelhogy „bajunkban senkire sem számíthatunk, csak a magunk erejére”; „jövendő sorsunk is erőnkön dől el, nem idegen hatalmak segítségén”. Hiszen a „politikai világnézetek” eddig is „mind a két szélsőséges idegen rendszerekkel szerettek volna boldogítani minket”. Ezért, hogy „a szellemnek pedig meg kell alkotnia az egységes és igazságos nemzeti társadalom tervét, melyben a sajátos magyar szellemiség a dolgozó tömegek természetes jogaival egyesül”, s „a békés nemzeti építésben is egy szív, egy lélekké válik a magyarság.”²⁴ Arra buzdít (*Erdély üzen*), hogy (miután az első világháborút követő Tri-

anon miatt „sínylődnünk kellett azért, mert az igazságtalan békekötés széjjelszaggatott minket magyarokat”) ne másnak higgyünk, „mert ennek a háborúnak a végén is egyedül rajtunk fog múlni további sorsunk”; két óriási feladatunk pedig: „hogy a Magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük: másodszer pedig (...) hogy ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk.”²⁵ Az igazságosság alapja mindenekelőtt a tényleges demokrácia (hiszen „a liberális demokráciának ma már nálunk sincs meg az a biztosan megjelölhető és félre nem érthető fogalma, amelyet valamikor takart”) – vagyis az olyan társadalmi szerveződés és berendezkedés a vágyott irány, amelyben „az összes erkölcsi, szellemi és anyagi javak igazságos és helyes felhasználása a társadalom javára” történik.²⁶ (*Hősökhöz, nehéz időben*, 1937). Keresztény, nemzeti és szociális megújulást sürget az író minduntalan, váltig hangoztatva ezt a hármas meggyőződését: „Keresztény a szónak ősi értelmében, mely a hitet és a hitért a halált rejti magában. Nemzeti a fogalom emberi és dicső magyar értelmében, mely örök virágokat nyitott végvári katonák sírján. Szociális a Nemzet megszületéséért, melynek címere a nép”²⁷ (*Jelünk, a háromágú csillag*, 1940); „nem tehetek mást, mint hogy hirdessem azt a szellemet és szorgalmazzam azt a szellemi magatartást, melyet a nemzeti érzés, a keresztény erkölcs és a szociális felfogás jellemez”²⁸ (*Időszzerű tanítás*, 1940). Ezeket a vezéreszméit még a szovjet invázió után sem feladva, rendü-

22 Karl JASPERS: *Bevezetés a filozófiába*. Bp., Európa Könyvkiadó, 1987. 126.

23 T. Á.: *Szellemi őrtség – Esszék, cikkek, útirajzok 1936–1965*. Szerk. NAGY Pál. Bp., Palatinus-Könyvek, 2001. 320.

24 Uo. 311–314.

25 T. Á.: *Aranyos tekerők* – Elfelelt írások. Szerk. URBÁN V. László. Bp., Kertek, 2000. 261–262.

26 T. Á.: *Virrasztás*. 301–302.

27 Uo. 322.

28 Uo. 364. – „Többször mondtam és leírtam, hogy ezt az egységet három eszményi jel alatt kell keresnünk: a keresztény erkölcs, a nemzeti gondolat és a szociális igazság ez a három” (*Időszzerű vallomás*, 1940). Uo. 371.; „Egyik az erkölcs, melynek íratlan törvénye alatt elsorvad az egyéni önzés, de természetessé válik a közeleti tisztaság és ragyogni fog a nemzeti becsület. A másik eszme, amit hirdetünk, az emberiség gondolata: ez egyrészt Krisztus tanításaira figyelmeztet minket, míg másrészt az emberi fejlődés szemszögéből ítél egyének és nemzetek fölött. S a harmadik, ami azonban szívünknek első, az a nemzeti gondolat. Hűség, hivatás és munka jellemzi a mi nemzeti eszményünket. Hűség a földhöz és a dicső hagyományokhoz; hivatás a magyar feladatra, melyet legfőképpen erkölcsi és szellemi erőnkkel fogva kell betöltenünk; s munka a nemzetért, melynek ereje legyen a népi erő, s védelme a kard és a szellem” (*Három dokumentum*, 1940). Uo. 384–385.; „együtt kell lenniök mindazoknak, nemzedéki korhatáron innét és túl, akik a keresztény eszményiség, a nemzeti gondolat és a szociális igazság szellemében egyénileg önzetlen és a közönség szempontjából értékes munkát fejthetnek ki.” Uo. 386.

letlenül bízik a modellteremtő önrendelkezésre épülő saját magyar út esélyében: „Nemzeti: ez jelenti a józan és természetes magyar öntudatot; azt a meggyőződést, hogy a magyarság művelődési értékeire és színeire az emberiségnek is szüksége van; s hogy az emberiségnek erkölcsi kötelessége olyan élhető helyzetbe segíteni a magyarságot, melyben ezek az értékek és színek virágozhatnak. Keresztény: jelenti a kereszténység egyetemes eszméjét; a türelmet az elvakultsággal szemben; a jó győzelmét a rossz fölött; a szellemi és lelki szépség ápolását a rút tulajdonságokkal szemben. Szociális: ez jelenti az anyagi és szellemi javak igazságos elosztását, hogy olyan társadalom jöhessen létre, melyben érdemes legyen dolgozni és jó legyen élni”²⁹ (*A helyes magyar út*, 1946).

A népiség és a népi gondolat érvényszerzése nála (mint a lényeglátó népi író nemzedéktársainál) mindig is a nemzeti megmaradás kulcsjelentőségű kérdéseként merült föl. Hosszabb fejtegetéseiben, eszme-futtatásaiban (*Érzelem a népiségről*, 1942)³⁰ – lenyűgözőn tiszta és szuggesztív stílusában, az ékesszóló „tiszta beszéd” veretesen pontos szóhasználatával és kifejezőmódjának varázslatos architektúrájával – rendre a „nemzeti eszme” és az „emberies felfogás” magasatos összhangjának a lehetőségességét bizonygatja. A népiség gondolatát az első világháború végétől eredezteti, amikor is „a szabadverseny, mely az anyagi javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igazság és az erkölcs szabályait, ennek a háborúnak végén olyan világot teremtett Európában, amelyet sem erkölcsös emberek, sem öntudatos nemzetek nem tudtak s nem is tudhattak tartósan elviselni”; noha en-

nek is megvoltak az emberi vívmányai (főleg az anyagi művelődés, de a tudományok és a művészetek terén is). A materializmus nemzetfölötti értékkel emelése – és általában a homogenizáló nemzetfölöttiség türelmetlen fantazmagóriája – azonban morális képtelenség, azzal a tanulsággal, hogy „az emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet. Az emberiség eszme csupán, mely él és mindig élni fog az emberi lélekben, de ezt az eszmét igazán szolgálja csak az tudja, aki maradandó formában fejezi ki nemzetének építő erőit.” A nemzeti és emberi megújulás forrása Tamási szerint a nép (s a hangzavartól megtisztított népiségfogalmat vállaló törekvése), amely megőrizve szellemi egészségét (s eddig kizárva, kirekesztve az élet értelmét a matériába helyező, a teremtett világtól elszakadó és az Istent is otthontalanná tévő társadalmi és világrendből) most mégis fel tudja mutatni az „emberi lét alapvető törvényét”: „ha Istennel való kapcsolatunkat megtartjuk és gondozzuk; ha benne élünk a teremtett világban, a fákkal, a virágokkal, az éggel és a földdel együtt; s ha olyan társadalmat alkotunk, amelynek tagjai rendezték már a viszonyukat az Istennel és a természettel.” „Ez hát a népiség?” – teszi fel a kérdést az író, majd megállapítja, hogy a harmonikus, egyszerű, derűs és egészséges élet feltételeit kereső világkép vagy hitvallás régi, elfelejtett eszméket újít fel, amelyekkel rendet lehet teremteni az „emberi lélek egész területén”. S „rendet teremteni a lelkekben: ez igazán költői hivatás, melynek méltó jutalma egyedül csak az lehet, ha az eszme jegyében megújul a nemzet, s ha a rendből társadalom lesz. Megújulni, embernek és nemzetnek egya-

29 T. Á.: *Eszmélj, Ábel!* Szerk. URBÁN László. Bp., Helikon Kiadó, 2016. 255–256. – Kijelenti: „nem vagyok marxista felfogású író (...) az ember nemcsak társadalmi lény, hanem természeti teremtmény és lélek (...) a székely mese és ballada világában nőtem fel s azt a világot magamban hordom. Ez misztikus és metafizikai vonásokat ad írói műveimnek, melyet mindig ki akarok fejezni” (*Beszélgetés*, 1949). T. Á.: *Emberi szavak*. 234. – S még az össznemzeti önrendelkezés Kárpát-medencei területi elvéről – a második Trianonnak számító 1947-es párizsi békediktátum után – sem mond le: „Ázon a címen, nehogy a revízió »bűnébe« essünk, még a Tiszára is olyanformán gondolunk, mintha nem érdemelnék meg. Ha egy gondolatot, mint ebben az esetben egy igazságos területi rendezés gondolatát, lejáratták, azzal, hogy helytelen úton és alkalmatlan eszközzel akarták megvalósítani, az még nem jelenti azt, hogy a gondolat megszűnt. Meg kell azt tisztítani a hamis jelszavaktól és az ártalmas ízétől, de magát a gondolatot vissza kell adni a nemzetnek, hogy országépítő és közösségi jogait a világ szeme előtt elhelyezze benne” (*A mikrofon előtt*, 1948 körül). Uo. 295. – „Mert minden nép elvész, amely magát elveszti” (*Egy óra Tamási Áronnal*, 1945). Uo. 204.

30 T. Á.: *Virrasztás*. 439–448.

ránt, csak a saját természete szerint lehet; életképes társadalmat pedig csak a fajta jó tulajdonságaira építhet bárki. Nemzeti eszme tehát a népiség? Igen, mert derűs és egészséges magyart akar; ilyen magyarokból igazságos társadalmat; és a társadalom fölé nemzetet, melyet minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillagos eget.” *A tűz világossága*(1941)³¹ című tanulmányában – szinte tömör és érzékletes krizeológiai és kultúranropológiai okfejtésekkel, magyarázatokkal – hasonlóképpen vázolja a korabeli világválság-jelenségeket: „az ember, a földi létezés legelső és tudatos fokán ugyan, de éppen olyan szerves része a világnak, mint a növény vagy az állat. Harmonikus földi létét három tényező együttesen biztosítja: az Istenhez való viszonya, a természetben való elhelyezkedése és a társadalmi együttélés szüksége. (...) Az ember már kezdetben megszemélyesítette a titkos erőket s annak a sejtelemnek kényszere alatt, hogy nem a születésnél kezdődik az élet s nem a halállal ér véget: viszonzásul ő is megteremtette magának az Istent, aki őt teremtette. Ugyanakkor a természetben megkereste helyét és szerepét, majd más emberekkel közösségbe szervezkedett. Az emberi fejlődés különböző fordulatait mindig az jellemezte, hogy a három tényező közül valamelyik uralkodóvá vált s így az összhang megbomlott. A mi korunkat mindennél jobban jellemzi, hogy az emberiség csak társadalomban él. Megfeledkezett a természetről és az Istenhez való viszonyát nem élmény alapján rendezte (...) Nagyvárosokba zárkózik s tömegesen falak közé. S miközben Isten és a természet fölött is uralkodóvá tette a társadalmat, lassan megölte a közösségi lelki otthont benne, mert az együttélés marakodássá vagy hazugsággá lett. Azzá kellett válnia, mert Isten és a természet mellőzésével az összhang megbomlott, az emberek millió számra meghason-

lottak, az élet számukra teherre változott és céltalanná.”³² A *Gond és reménység*(1942)³³ eszme-futtatásában úgyszintén a „lélek és test” – a „kultúra és anyagi rend” – közötti egyensúly helyrehozatalát, restitúcióját sürgeti: „Lélek és test: együtt a földi élet. Ha a kettő közül válságban van a lélek, mert szabad és természetes életformáját elvesztette, akkor a test világában is bizonyára zavarok vannak”; „Beteg a lélek, mert az anyagelvűség olyan világnézetet kényszerített rá, amelyben meg kellett nyomorodnia. Az egészséges és termékeny világnézetnek ugyanis három örök tényezője van az emberi lélek számára: az Isten, a természet és a társadalom. Emberhez méltó élet csak akkor képzelhető el, ha a lélek e három tényezőhöz való kapcsolatát megnyugtató módon rendezni tudja. Az anyagelvű korszak úgy rendezte ezeket a kapcsolatokat, hogy az Istent és a természetet kiűzte a lelki világunk képéből s élete színteréül egyedül a társadalmat tette meg, amelyben egyenlőtlen és gyakran méltatlan fegyverekkel folyt a küzdelem: ember és ember, osztály és osztály, nemzet és nemzet között”. A tartalmát elveszítette lélek „elhervadott”, s a „színes és erkölcsös egyéniség helyébe a tömegember lépett, az értelmes és sokszor művelt szolgál, ki felülről veszi azokat a véleményeket, amelyekre dühös meggyőződését alapítja.” A vagyongyűjtő „kapzsi vágy” anyagiassága igazta le az életet, a „lehetőleg egyforma és célszerű” házak, városok építésével, az „embert és szerszámokat” tömegben gyártó erőszakkal – s közben „olcsó mutatóványokkal” elvakítva a népet, hogy „a kalmárok gazdagodni jobban tudjanak”. Az egyenlőség-szeme eltorzulásában „a vagyon a vagyonnal, a cím a címmel és a szegény a szegénnyel volt egyenlő”; a hamis „testvériség” elválasztotta a test és vér szerint egybetartozókat, de a nyers érdekek alapján egybekötötte az uralomra és a

31 Uo. 403-407.

32 Rendkívül érdekes, mennyire egybevágón fogalmazza meg világtapasztalata summázatát (bár más alapállásból) napjainkban a felvidéki költő, esszéista Tózsér Árpád is: „A létezés nemrég még háromosztatú volt: istenből, természetből és emberből állott. Ma már csak kétosztatú. Isten meghalt. Több mint száz éve tudjuk. S haldoklik a természet is. (...) S a társadalmi-történelmi ember, a civilizáció ölte meg/öli meg az istent is, a földet is! S a föld, a természet után ki lesz soron? Feltehetően maga az ember, aki – ha már nem lesz kit gyilkolnia – önmaga ellen fordul.” In: *Hetvenhat jeles hetvenes – Napút Évkönyve 2005*. Szerk. SZONDI György. Napút, 2004/10. 101-102.

33 T. Á.: *Virrasztás*. 449-454.

szerzésre törekvőket; a megcsúfolt „szabadság” pedig, mely „mindent engedett az egyik helyen”, máshol csak tiltott. „A szavak elárulták a fogalmat” tehát, az elvek visszájára fordultak; a lélek kultúráját „produkciókkal” helyettesítettek, az anyagi javak elosztása igazságtalan és méltánytalan maradt. Az ember az anyagból teremtett „szellemet”, „mely kultúra helyett társadalmi műveltséget adott nekünk, csillagok helyett géppel kápráztatott, nyugalom helyett rohanást ajándékozott, bölcsesség helyett tudományt, természet helyett parkot és állatkertet, Isten helyett aranyat.” Holott „egyedül a lélek tesz emberré minket, tartalmánál fogva”, amelynek „színe és jellege van: egyéni színe és magyar jellege”. Ennek válsága a kereszténység hordozta „örök eszmények”, illetve az erős közösséggé forrasztó és a magyarságnak a nemzetek között méltó helyet biztosító sajátos nemzeti eszme segítségével és jegyében győzhető le. A nemzeti eszme pedig „a magyar haza történelmi határai között” újratereztendő életre irányul. Egyedül az „emberi eszmével összecsendülő nemzeti igazságban” van „rendteremtő értelem”, „mely a kevesek helyett a sokat jutalmazza és a kivételeket érték szerint válogatja meg”. S test és lélek együttes védelmi szempontja analogikusan és metaforikusan a nemzetegészre, a nemzeti létezésre vetítve „a kard és a könyv” szerepének az egyenrangúságát, a „könyv fegyverének” a felértékelődését is jelenti³⁴ (*Magyar könyv*, 1943). – Test és lélek szoros összhangjának, duális egy-

ségének ezt a kívánalmát pedig további számtalan szimbolikus vagy szentenciózus formában, példázatos történetben s minden más műfajban is nyomatékosítja az író; regényben: „ne éljen többé külön a test és külön a szellem, hanem együtt akarjon teremteni egy jobb világot”³⁵ (*Ragyog egy csillag*, 1938); drámai színjátékban: „az egész ember testből és lélekből áll, aminthogy az egész világot a föld és az ég alkotja. Az egész emberhez az egész világ talál, vagyis a testet megilleti a föld, s a lelket az ég (...) a fényben megmutatta nekem az Isten, hogy az ég nincs külön a földtől, mert egyik a másikra borul, és egybeköltöznek, mint a test és a lélek! Isten műve ez!”³⁶ (*Vitéz lélek*, 1940); „a test és a lélek együtt teszik az embert. Nő és férfi együtt alkotja az emberiséget; s az ég és a föld a világot”³⁷ (*Hegyi patak*, 1957); novellában: „egy kereszt fénylik a föld felett, a két szára egyenlő: olyan, mint egy pluszjel, amellyel össze akarja valaki adni az eget és a földet”³⁸ (*Okkersárga Ábrahám*, 1930).

E világgép „szerves elemei: az ember, a föld, melyen az ember él, és az Isten”³⁹ – vallja Tamási (*A népi irodalom*, 1942); s hogy „aki nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus”⁴⁰ (*A Jeromos-komplex*, 1936). Olyan elmélyült metafizikai organicizmus és mitikus, transzcendentális eszmélkedés megnyilatkozásai mindezek, mint amilyenek egyén és közösség együtt lélegző, titokzatosan

34 T. Á.: *Szemleli őrség*. 310.

35 T. Á.: *Jégtörő Mátyás*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986. 364. – A jobb világ igénye a Jó és a Rossz örök küzdelmének metafizikai koordinátái között bontakozik ki; a „paraszti hiedelemvilág a kozmoszt irányító nagy isteni dualitásból indázik föl, s teremt misztikus-mesei realitást, melyben az embert két tenyér, az Istené és az ördögé hordozza, »de olyanformán kell kormányoznunk az életünket, hogy apránként átalhúzódjunk egészen az Isten tenyerébe, s onnét röppenjünk el aztán, amikor megriaszt a halál.«” PAPP Endre: *Bölcső és koporsó*. In: *Jégtörő írók – Tamási Áron- és Sütő András-émlékkonferencia*. Szerk. ÁBLONCZY László. Bp., Magyar Művészeti Akadémia, 2017. 212. – „Legyőzi a jó a rosszat / S a tiszta szív a gonoszot / Mindig ezután es” (*Énekes madár*, 1933). T. Á.: *Színjátékai 1924–1942*. Szerk. Z. SZALAI Sándor. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. 254.

36 Uo. 367.

37 T. Á.: *Színjátékai 1943–1966*. Szerk. Z. SZALAI Sándor. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988. 493.

38 T. Á.: *Összes novellái I–II*. Szerk. UGRIN Aranka. Bp., Kortárs Könyvkiadó, 2002. I. 348.

39 T. Á.: *Emberi szavak*. 133. – „A világ alapja a föld, a föld meg áthatja a világot. (...) A világ a földön való nyugvásában arra törekszik, hogy felülemelkedjék a földön”; a „világban otthonának alapját a földre és a földbe helyezi a történelmi ember” – állapítja meg Heidegger is pontosan ugyanabban a korban. Martin HEIDEGGER: *A műalkotás eredete*. Bp., Európa Könyvkiadó, 1988. 75., 78.

40 TAMÁSI Áron: *Emberi szavak*. 48. – Jung szintén ebben az időben állítja, hogy „aki hű marad a földhöz, az megmarad, annak tartama van”; az elidegenítő eltávolodás a földtől és a „történelmi meghatározottságtól” viszont egyértelmű a „gyökértelenséggel”, ha a személyiség „elveszíti az összefüggést lényének (...) anyai, földszerű ősokával.” Carl Gustav JUNG: *Föld és lélek*. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1990. 53.

szerves teremtésrendi összefonódásáról is szólnak: a „népi életforma” – e „névtelen emberi mű, mint a nyelv” – „nem kezdetet lát a születésben és nem véget a halálban, hanem csak személyi változást mind a kettőben. S nemcsak az embernek emberhez való kapcsolatát szabályozza, hanem a szövetséget is, melyet a természettel és az Istennel mindnyájunknak meg kell kötnünk. Valóban olyan életforma ez, melyben a közösség az első és legfőbb személy s lelkében változatlan, csupán az atyák és a fiak cserélik egymást.”⁴¹ Az „apám és az ősök sírjánál, vajon feltehetem-e a kérdést: – A miénk ez? Nem tehetem fel, mert ez kérdés nélkül a miénk. Miénk a fény, amit lelkünkbe fogadunk; s a föld, amelyen élünk és meghalunk.”⁴² Szent és profán, mindennapi és liturgikus, idői és időtlen történések összeolvadnak az univerzális létezés infinit ciklikus-ságában és határolhatatlan, transzindividuális folyamatosságában, egyénfölötti szubjektivitásában. S a szakralizált humanitás és a szerteszágázó divinitás szféráiban kinyíló kollektív szellemiség biztosítja a morális és egzisztenciális őstudás átörökíthetőségének a folytonosságát is tehát. A szellem emberét, az író, a művészt így kiváltképpen a lényegi és felelősségteljes sorsazonosság, s az autentikus sorskifejezés ösztöne és igénye köti a saját népéhez. Az író – „mint nemzetének lelkiismerete”⁴³ (*Együttes vallomás*, 1943): „népének szenvedéseit és vágyait sűrítve”

hordozza magában⁴⁴ (*Kitűzött zászló*, 1937), s népét, a nemzeti akaratot karizmatikusan képviselve „a szellem nevében” is válaszol a kor kihívásaira.⁴⁵ (*Időszerű vallomás*, 1940). Sőt elébük is megy: „Az igazi író mindig előbb járt, mint a politikus”⁴⁶ (*Népi szellemet a Duna mentén*, 1935). Mert a „magyarság történetének egyik állandó jelensége, hogy a szellem csillaga mindig öröködé ragyogott”⁴⁷ (*Erdélyi jelentés*, 1942). Mint a túrhetetlen kommunista diktatúra ellen lázadó 1956-os forradalomban és szabadságharcban (sőt annak leverése után is) a Tamási fogalmazta *Magyar fohász*, s az egész írórtársadalom szentesítette *Gond és Hitvallás* szerint is: „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket. De a zivatarkok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklafénye, amely a magyarság számára mai tanítás. (...) A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése: ez a magyarság vágya (...) Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben, hitvallásunk alapján, gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölcs legyen munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotó ereje, az emberség, és eszméivel a kor.”⁴⁸ Évtizedekkel korábban Ta-

41 T. Á.: *Szülőföldem*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990. 121. – Egybehangzik ez a sokezer éves őstudás axiómáival, szofizmáival: „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr, a te Istened ad tenéked” – 2Móz. 20: 12.; „Ha valakinek fia elfogadja azt, amit az apja mond, annak egyetlen szándéka sem vall kudarcot; gyermekeihez éppen úgy fog beszélni, mint ahogy a tudást apjától hallotta” – az óegyiptomi Ptah Hotep (in: *Anthologia humana – Öt ezer év bölcsessége*. Szerk. HAMVAS Béla. Szentendre, Medio Kiadó, 1996. 14–15.); és mai intelmekkel is: „az embernek, ha kivonul az árnyékvilágból, embert kell maga helyett állítania. Az életnek, mint kenyéradó gazdának, így kellene szólnia: elmész hát, szolgám? Akkor szolgát állíts a helyedbe!” SÜTŐ András: *Anyám könnyű álmat ígér*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1996. 85. – Mert a szerves műveltségben az „emberi életet nem szokás két semmi közötti rövid időbeli tüneménynek érezni. Egy létezés előtti létezés előzi meg, és egy létezés utáni létezés követi.” Mircea ELIADE: *A szent és a profán*. Bp., Európa Könyvkiadó, 1987. 139.

42 T. Á.: *Szülőföldem*. 237. – A néplelek és a „nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények” (*Beszélgetés Tamási Aronnal, a székelly költővel*, 1935). T. Á.: *Emberi szavak*. 25.

43 Uo. 190.

44 T. Á.: *Virrasztás*. 312.

45 Uo. 373. – Metaforikus nyelven: „Együtt a nemzet”: „a föld: az erdélyi föld”; „a gyökér”: „a történelen”; „a törzs”: „a magyar Nép”; „az ágazat pedig a törzs fölött maga az örökdő, tanult értelmiség; s az ifjúság a rügy” (*Időszerű tanítás*, 1940). Uo. 365.

46 T. Á.: *Gondolat és árvaság*. 484. – Egybecseng ez Németh László tézisével: „A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenynek és Kossuthnak” (*Új reformkor felé*, 1928). NÉMETH László: *Sorskérdések*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. 39.

47 T. Á.: *Virrasztás*. 408.

48 *Ezerkilencszázötvenhat, te csillag – A forradalom és a szabadságharc olvasókönyve*. Szerk. MEDVIGY Endre, POMOGÁTS Béla. Bp., Püski Kiadó, 1991. 116–118.

mási általános érvénnyel vázolta, hogy „az idők forradalmi majdnem mind gazdasági okokra, illetőleg az önmaguknak kívánt jobb anyagi lét vágyára vonulnak vissza. Az emberi méltóság, a világszabadság, az egyenlőség hangoztatása legtisztább felfogásában csak takarói a tömegvágyaknak, mely egy elhajított pénzdarabért ragyogó, de kiábrándítóan ragyogó arccal hagyja ott a sixtusi kápolnát éppen úgy, mint a lélekről és a tökéletesebb életről beszélő Aranyszájú szent Jánost”⁴⁹ (*Vértanúsors és tömeghívítás*, 1926). Ettől merőben eltérően ’56 különlegesen szakrális forradalma a lélek igazságaiban fogant, a tűrhetetlennel szembeni felkelésként (s az elorzott és megcsúfolt emberi értékrend visszaszerzéséért, restitúciójáért) zajlott, alapvető emberi jogokért és tiszta eszményekért. Előző magyar szabadságharcokhoz hasonlóan. „Mert hogyan is kezdődtek a mi forradalmaink? Úgy, ahogy a remek színpadi művek: a sorstól kikényszerített cselekvés mindig igazolhatta magát a tűrhetetlen sorssal, s föladatot a szereplőknek az er-

kölcsi érzék adott, nem a történelmi”; „a fizikai leveretés és az erkölcsi győzelem” drámájaként⁵⁰ – ahogyan Csoóri Sándor fogalmazta meg (*Egy félfordulat hátrafelé*, 1978).

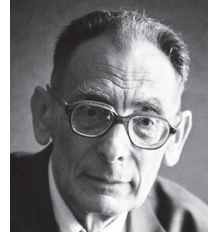
Írásainak, megszólalásainak, okfejtő és deklaratív nyilatkozatainak méltósága, elokvenciája,⁵¹ s egész személyisége révén Tamási Áron gyakran került erdélyi és ősszmagyar nemzeti demokratikus mozgalmak élére. Egyik vezéralakjává vált ezeknek a markáns szellemi szabadság- és igazságküzdelmeknek. ’56 nyaratól, aktívan a közügyekben, az Írószövetség társelnöke lett, s a forradalom napjaiban még miniszternek is javasolta Illyés Gyula. Tekintélye mindvégig megmaradt, mint amilyen hűséggel ő is haláláig kitarított vállalt eszményei mellett. Tamási Áron, a gondolkodó író eszmealkotó, eszmeösszegző írástudóként is legkiemelkedőbb klasszikusaink közé tartozott és tartozik tehát; Németh László szavával: „a fenomén maradt mindig.”⁵²

49 T. Á.: *Gondolat és árvaság*. 75.

50 CSOÓRI Sándor: *Tenger és diólevél*. Bp., Püski Kiadó, 1994. II. 787. – Amiként előtte, a harmincas évek végén Babits Mihály is fejtegette (*A magyar jellemről*, 1939): a magyar nem hódító jellem, hanem az önvédelme, a védekező identitása, s a sértésekkel és háborgatásokkal szembeni ellenállása bír kivételes, egész életét és irodalmát, kultúráját együtt mozgósító energiákkal; s ez az oka, hogy „nálunk a költészetnek oly sok köze van a politikához. Több, mint más népeknél, ahol a nemzeti cselekvés nem a megbolygatott benső, családi nyugalom védelme, hanem egy állandó, kifelé irányuló, harcok erő, nemzeti féltékenységeken, hatalomvágyon, akarhatnámságokon alapuló.” A magyarnak „minden lázadása tulajdonképp sérelmi politika volt. Mindig jogért és elvért lázadt, szabadságán is jogait értette, s történelme nem egy példát mutat, mikor nemcsak életének, hanem nemzete érdekeinek is, a közvetlen nemzeti haszonnak, elébe tette az elvet, a jogot.” BABITS Mihály: *Esszék, tanulmányok*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978. II. 655., 659.

51 Még publicisztikájára is az „igazmondó komolyság és létszeretet”, „a legapróbb tényközlést is varázsos atmoszférával átszínező kifejezésmód” a jellemző; s az érett gondolkodót és közírót minősíti „a logikusan építkező értelmi rendszer is – melynek érveléséből nem hiányozhat a kollektív lelkiület érzelmi reflexiósora vagy a személyesség hitelesítő ereje sem –, a kedélyes szemléletesség és a súlyos sorskérdéseket feszegető tételek megfogalmazásának egyensúlya.” VITEZ Ferenc: *Mindig az alkotó szellemnek van igaza – Szempontok és adalékok Tamási Áron publicisztikájának olvasásához*. In: Uő: *Angyalok a labirintusban*. Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 2016. 331.

52 *A fenomén marad nekem mindig...* – Beszélgetés Tamási Áronról (1970; beszélgetőtárs: TÓBIÁS Áron). NÉMETH László: *Utolsó széttekintés*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980. 851–854.

A posztumusz önéletrajz(i töredék)

Vadrózsa ága. Tamási Áron önéletrajza 1966-ból¹

„mert a gondolat és az aggodalom útjának²
a szélén a szavakkal játszottak.”

Egy több mint furcsa, de a korszakot jól érzékeltető irodalmi értekezleten, melyen írók, lektor, irodalomtörténész próbálták elmagyarázni Tamási Áronnak, miként lehet és kell sikeres „székelyregényt” írni,³ Tamási roppant önuralommal adta elő tervét: három vagy négy kötetben beszámolna gyermekkoráról, a másodikban gimnazista éveiről, részvételéről a világháborúban, majd az 1918 és 1922 közötti változásokról szólna. A harmadik az 1922-es esztendő eseményeivel kezdődne, akkor írta első elbeszélését. Ezt követné az amerikai három esztendő (a *Bajszszerző nagyvilág* anyagában már megkezdte feldolgozását), aztán megemlékezne az erdélyi „kisebbségi küzdelmekről”, arról a húsz esztendőről, amit regény- és drámaíróként, majd számottéví publicistaként élt végig. A záró kötet az 1945-ös évi történésekkel indítana, és egészen a közvetlen jelenkorig ívelne. 1952. július 3-án fogalmazódott meg a terv, akkor, amikor a *Bölcső és bagoly* már készen volt, csak éppen az illetékes hatóságok késleltették megjelenését. Az említett értekezleten ki-ki méltatta a kéziratot, ki-ki adott tanácsot, mit kellene még beleírni, hogy közeledjék ama

realistának elképzelt írásmodorhoz, amelyet 1952-ben nem kevesen követtek, illetőleg követeltek meg az íróktól. S ha a szocialista jelzőt elé tehetnék, már zöld utat is kapott a mű. Tamási Áron *Bölcső és bagoly* c. regénye semmiképpen nem felelt meg a hivatalosság igényeinek, mégis, közel három esztendei késleltetés után néhány mondat beleírásával megjelent, és ma úgy tartható számon, mint az egyik legjelesebb Tamási-nagyepika, egyszerre önéletrajz és székelység-regény. Az azonban a mai napig álmélkodásra ad okot, mint képzelte Tamási 1952-ben, hogy az erdélyi kisebbségi küzdelmekről szólhat, erre még 1966-ban sem nyílt esély; az sem kevésbé csodálkoztat el, mint mutathatta volna be a „fordulat éve” körüli magyarországi irodalompolitikát, mennyire híven szólhatott volna elhallgattatásáról, a rákényszerített kompromisszumokról, az olyan (fel)kérekekről, melyeket nem lehetett visszautasítani. Vele írtak választ Márai Sándor *Halotti beszédére*, úgy, hogy el kellett hallgatni az emigráns szerző viszontválaszát, miképpen szólhatott volna a rákényszerített feladatokról, mint amilyen a *Hazai tükör*, majd a *Szirom és boly* megírása volt,

1 Tamási Áron, Szülőföldem [-Vadrózsa ága], előszó: Sipos Lajos. Helikon, Budapest, 2015. Az innen származó idézeteket a továbbiakban külön nem hivatkozom.

2 Uó, Ragyog egy csillag. Révai, Budapest, 1938, 31.

3 Uó, Bölcso a hegyek közt, s.a.r. Sipos Lajos. Helikon, Budapest, 2014. (jegyzőkönyv, 301–308. Illyés Gyula és Keszi Imre írásban közölte véleményét; a bizottság összetétele: Karinthy Ferenc elnöki minőségben, Réz Pál, Király István, Seberényi Lehel.) A kötet tartalmazza a Bölcso és bagoly c. művet is.

mint lehetett (volna) beleszólni az előadásba az 1956-os esztendő eseményeit, máig megfontolandó megnyilatkozásait. Persze, 1952-ben sem a közeli, sem a távolabbi jövőt nem lehetett sejtetni. A többkötetes önéletrajz terve nagyszabású elgondolásként tartandó számon, de realitása sem 1952-ben, sem 1966-ban nem volt. Ma már jól látható, hogy Tamási Áron visszafogadása a Hatalom részéről merőben taktika volt, egy teljes joggal kivételes tekintéllyel rendelkező, nemcsak magyarul olvasható szerző integrálása az 1952 és 1966 között hektikusan változó irodalomba, irodalmi életbe kölcsönös haszonnal kecsegtetett. Tamási Áron ifjú hitvesével megmenekült a nyomortól, s a maga módján találkozhatott olvasóközönségével, jelentékeny példányszámban megjelent regényei és elbeszélései jelezték, hogy a termelési kis-és nagyregények fölött, a hivatalosan alaposan megtámogatott szerzőkön túl létezik egy olyan magyar irodalom, amely a legjobb hagyományok folytatása, és amely olyan nyelven szólal meg, melynek „költőisége” egyben mentes a „népiesség”-től. Ellenben a *népiség*nek mélyebb értelmet képes kölcsönözni. Az „irodalompolitika” pedig nagyvonalúságát, toleranciáját adta hírül, hogy olyan alkotások (is) napvilágot láthatnak, amelyek nem a hivatalos „vonal”-at képviselik, hanem valami olyan egyedit, egyénit és sajátosat, amelyhez ugyan „kritikával kell viszonyulni”, de amelyet azért az olvasók elé lehet bocsátani.

Tudható, hogy Tamási Áron terve nem válósult meg, és ennek nem az volt elsősorban az oka, hogy feladatokat kapott, vagy hogy ismét közéleti szerepre kényszerült, hanem az, hogy nála valószínűleg senki nem tudta jobban, lényegében megírhatatlan ez az önéletrajz, bármely történelmi vagy irodalmi esemény tisztességes megírása szigorú cenzurális tiltásba ütközne. Még 1966-ban is jóval inkább az elhallgatás, a mellébeszélés volt jellemző az Erdéllyel, a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos hivatalos megnyilatkozásokra, legfeljebb na-

gyon óvatos, „kódolt” beszédben lehetett távolabbról érinteni ezeket a problémaköröket. Olyan példával illusztrálnám az 1960-as esztendők irodalmi lehetőségeit, melyekkel – ha valaki – Tamási Áron tökéletes tisztában volt. Az 1960-as esztendőben, mikor már betegeskedett, ugyan időszerűnek vélte, hogy megkísérje élete egyik-másik fázisának rögzítését, de mint a *Vadrózsa ágából* kitetszhet: az elkészült részletek tanúsága szerint egy-két kivételtől eltekintve a leginkább problematikus történetek, viták, magatartásformák, államközi viszonyok, kisebbségi létlehetőségek elhallgatásával kaphattak formát (Makkai Sándor *Nem lehetje*, Reményik Sándor *Ahogy lehetje*); társadalmi ellentmondások és szellemi irányok ügyében szükséges volt igen erőteljes szerzői öncenzúrával élnie. Mert ha nem él, akkor működésbe lép a cenzúra, amelyet sem esztétikai, sem szorosabb értelemben vett irodalmi szempontok nem érdekeltek, kizárólag az, egy mű miképpen illeszthető be (és egyáltalában beilleszthető-e) a hivatalos meggondolások közé, nem tartalmaz-e valami olyasmit, ami sérti egy szomszédos nemzet „érzékenységét” (ilyen megfontolások szlovák vagy román részről nemigen vetődtek föl), megfelel-e egy többnyire vulgármarxista eszmerendnek.

A *Vadrózsa ága* tervével, készülésével nagyjában-egészében párhuzamosan dolgoztak irodalomtörténészek a Sőtér István főszerkesztésével kiadandó *Magyar irodalomtörténet* utolsó kötetén, mely az élő irodalom egy részének értelmezésére és értékelésére is kitért. Tamási Áron – csak helyeselhetően – külön fejezetet kapott, az órála szóló portrét, ugyancsak helyeselhetően, Czine Mihályra bízták,⁴ aki arra törekedett, hogy, némileg rejtve félreérthetetlen rokonszenvét az írói életmű értékei iránt, tárgyilagosan nyilatkozzék meg. A jórészt ma is vállalható, az 1960-as évek kutatásainak megfelelő fejezet tanulságos abból a szempontból, mit tartalmaz, de abból a szempontból is, mit hagyott ki. Aligha eldönthető, hogy szer-

4 Czine Mihály, *Népiség és mítosz. Tamási Áron*, in *A magyar irodalom története VI*, szerk. Szabolcsi Miklós. Akadémiai, Budapest, 1966, 691-707.

kesztői, lektori nyomásra-e, vagy eleve a portré ilyen alakú-módozatú publikálása érdekében. Az teljesen elfogadható, hogy az értekező a talán párhuzamos (regionális) jelenségként bemutatható francia íróról, Jean Gionótól határozott mozdulattal választja el Tamásit, már csak azért is, mivel Giono a háborút követően rövid ideig tartó börtönbüntetést kapott. Ám hamar tért vissza az irodalmi életbe, és foglalta el nem jelentéktelen helyét. Regényeinek hangvétele, tematikája, regionális elkötelezettsége az 1920-as évek végének francia irodalmában megérdemelten keltette föl az olvasók és a kritika érdeklődését, s lett több irodalomban ünnepeztetett szerzővé. Magyarra több regényét Illyés Gyula fordította.⁵ Más kérdés, hogy egy összehasonlítható szemlélet, amely azt célozza meg, hogy Tamási prózáját európai kontextusban láttassa,⁶ nem mellőzheti az összevetést (persze, ez nem bizonyosan ennek az irodalomtörténetnek volt feladata, ekkor még elemi előmunkálatok hiányoztak a Tamási-kutatásban, inkább kritikai, mint irodalomtörténeti jellegű visszhangja volt ekkor a Tamási-könyveknek).

Kifejezetten bátor megállapítás a Czine-portréban az alábbi: „kisebb hajlatait, a nacionalista eszmekörrel való érintkezéseit a történelemmel nagy kanyarai s maga a kisebbségi helyzet magyarázza.” Még az ellen sem lehet tiltakozni, amit egy kiegyensúlyozottabb Tamási-kép érdekében megállapít Czine: „Művészi útját ragyogó eredmények és eltévesztett kísérletek egyaránt jelzik.” Itt valószínűleg a *Magyari rózsafa* című regényre gondolhatunk, e művéről maga Tamási is önkritikusan írt, mint egy tervezett dilógia első kötetéről, amelynek sosem megvalósult második kötete sok mindent megválaszolt volna, ami így elmaradt. Ellenben

a Tamási-értekezések még ma sem megnyugvásra érkezett vitapontjáról, a misztikumnak számon tartott felfogásról, világszemléletről (ezért már az 1930-as években szót emeltek, inkább Tamási ellen, mint mellette) ezt írja (Itt a *Jégtörő Máttyás*, majd a *Ragyog egy csillag* jöhet szóba): „regényében a folklorisztikus-mitikus szemlélet sem elégséges a testté lett szellem teljes eredményű ábrázolásához. A nyelvi erő káprázatos, a tréfák, mókák, sziporkák szintén, de a fényes bravúrok közben a regény szinte megfoghatatlanná válik.”

Ahogy ma mondani szokták: „érteni vélem”, mi a baja Czine-nek (nyilván ki akarja fogni más értekezők szelét a regény vitorlájából), de ezúttal (s ez ritkaság nála) nemigen érthető, mi az, hogy a regény megfoghatatlanná válik. Nem „szabályos”, nem hasonlítható Móricz társadalmi regényeihez, nem krónikás híradás a kisebbségi sorsról, és nagyon kevés felel meg a Szerb Antal által „Hétköznapi”-nak nevezett, (nagy)epikába kívánczó tárgyak feldolgozási módjának. Hogy mitikus áll a misztikus helyett, ez jó megfigyelés, jól lehet veszedelmes időkben is vállalta Tamási a „misztikát”: „A misztikumra való hajlam és képesség, jobban mondva ez a tulajdonság, hogy a valót és a valószerűtlent együtt ábrázoljam, nem eltanult vagy kölcsönvett formai tulajdonság nálam, hanem írói természetemben rejlik. Ilyen tulajdonság ellen küzdeni, majdnem egyet jelent azzal, hogy az író ki akar a bőréből bújni.”⁷ Ilyen módon az író a misztikumot, de a mítoszt is nem elsősorban a „kifejezés”, hanem a „tartalom” szintjén érvényesíti, nem egy epikus anyagra kívülről illesztett nyelviség keresi a helyét, hogy irodalommal, olvasmánnyá váljék, hanem (egyszerűen szólva) a „világ”-ról, benne

5 Néhány cím az Illyés Gyula fordította magyar nyelvű Giono-kötetek közül: Zeng a világ, 1939, ezt a kötetet Illyés előszóval látta el. Új kiadása a nagy példányszámú Olcsó Könyvtár sorozat darabjaként: 1983, Illyés Gyula előszóval, Bajomi Lázár Endre utószóval, Valaki a hegyekből, 1940, Sarju, 1943, Magasban, 1944. Az 1940-es években a Révai Kiadó gondozásában jelentek meg a kötetek.

6 Az 1930-as esztendő európai irodalmaiban megnövekedett az érdeklődés a bibliai történetek, az antik mítoszok és a helyi mitológikus-mitikus történetek iránt. Itt csak utalásra telik Thomas Mann tetralógiájára és még inkább John Cowper Powys Magyarországon is sokat, például Németh Lászlótól olvasott regényeire: Wolf Solent, 1929, Glastonbury románc, 1932. Ebben a kontextusban lesz jelentős Jean Giono magyar megjelenése.

7 Tamási Áron 1950 májusában írt előszavából a tervezett, de akkor meg nem valósulhatott Bölcső és bagoly-kiadás-hoz, ebben próbált meg felelni az ellene szegezett vádakra, igazolni írói törekvéseit. A 3. sz. jegyzetben i.m. 293.

a legszűkebb környezetről szólva a Czine által szerencsésen „folklorisztikus-mitikus” szemlélet az epikai anyagból következik (és nem megfordítva).⁸ Ugyancsak a Czine által emlegetett regénykísérletek, hozzátehetjük: „színháték-kísérletek” sem csupán nyelvi-formai játékoknak könyvelhetők el, bizvást értekezhetnénk Tamási „funkcionális nyelvhasználat”-áról. A *Szűzmaria királyfi* vagy az Ábel-trilógia nyelvhasználati módjaira kérdezve adható meg a válasz, a szereplők, az alakok (státusuk, a falu, a város, a község) a társadalom megfelelő helyén elfoglalt pozíció meghatározta beszédmód alapján válnak személyiségekké. A „mítosz”-oknak a narrátor többnyire ugyanúgy „tudó”-ja, mint a szereplők, miután beavatódtak a mítoszba. S a „folklorisztikus-mitikus” epika cselekményének éppen a mítoszba beavatódás ad távlatot, a test és a szellem találkozásáé, kettejük megfeleléséé.⁹ Hogy a kritika a *Jégtörő Mátyás*ban, valamint folytatásában, a *Ragyog egy csillagban* a lélekvándorlás gondolatának buddhista változatára vélt ráismerni, másutt és bővebb vitatást érdemelne. Mindenesetre megfontolandó (hogy a *Vadrózsa ága* egy fontos helyére térjek), Tamási Áron feltétlen szükségét érzi életműve futólagos áttekintésekor két állandó vitahelyzetbe kényszerült művéről kifejtteni jelen álláspontját. Fontosnak hitte, hogy az Ábel-trilógiával összefüggésben Nyirő *Uz Bencéjéhez* fűződő furcsa viszonyát, valamint a *Jégtörő Mátyás* emlékeztétét beiktassa az önéletrajzba. Az előbbiről szólva Illés Endre nekrológ-számba vehető könyvismertetésére¹⁰ azért érdemes figyelni, mivel Illés már az 1930-as évek második felében Tamási pesti kiadójának lektoraként te-

vékenykedett, kortársi kritikusként, lektorként, utóbb jó barátként kísérte figyelemmel Tamási pályáját. Illés tanúságtételének hitelét némileg csökkenti, hogy a *Vadrózsa ága* írása-kiadása éveiben Nyirő emigrációban élt, menthetetlen politikai szereplése 1944-1945-ben lehetetlené tette a tárgyilagos-tárgyszerű szólást a meglehetősen egyenetlen, ám vitathatatlan értéket is tartalmazó életművéről. Illés hangvétele ebben a helyzetben kevés méltányosságot árul el. A *Vadrózsa ága* sem laudálja Nyirőt, a róla szóló, egyébként közszájon forgott anekdoták nem túlságosan kedvező színben állítják be. Az meg kíváltképpen szemet szúrhat, hogy az *Uz Bencét* egyesek az Ábel ellenkönyvének szánták. Az Ábel után egy esztendővel adták ki az *Uz Bencét*, Tamási úgy emlékezik, hogy: „Könyvének nagy sikere volt, melyet főleg azok az emberek csináltak, akik majdnem urak voltak, s akik a vicces, tréfás megjegyzéseken irodalmi szinten tudtak derülni.”

Ez az utolsó mondat sokat elárul a *Vadrózsa ága* nyelviségéről, e nyelviségbe rejtve nem pusztán a fordulatos életpályán megszenvedett bölcsességet közvetíti, hanem ítékezés helyett a sejtetést, megnevezés helyett a beavatottak előtt ismerős szituáció érzékeltetését. Valójában két irodalom- és nyelvfelfogás áll szemben egymással, a nyelvi humorkeltés sematizálódása, durvábban szólva: a góbé-tréfák kevésbé találekony komikuma, valamint az említett „tartalmi szint” nyelvileg adekvát szellemisége, melynek messze nem lényegtelen eleme a népnyelv szembesülése az irodalmi nyelvvel, a művek nyelviségének dialogikus jellege. Nevezetesen az, hogy a kérdés és a felelet egymásra hatnak, a beszéd

8 Tamási már az 1930-as években foglalkozott a népszokások, a hiedelmek, a babonák, a néphit, az innen fakadó világlátás irodalmi megközelíthetőségének problémakörével. Nemcsak a népköltészet (Krizsa János), a népleírás (Orbán Balázs) ismerője volt, hivatkozott Róheim Géza népszociológiai kutatásaira is. Feltehetőleg az 1925-ben kiadott Magyar néphit és népszokások jutott el hozzá.

9 Illés Endre, Egy félbeszakadt vallomás (Tamási Áron utolsó írásáról, a *Vadrózsa* ágáról). Kortárs 1967, 554-558. Tág asszociációkra kínál lehetőséget az alábbi mondat: Tamási Áron „az «új térfogatban» (...) megszólaltatja az eddig hiányzó hangszert is: egy fűzfásíp csúfolódását”. Az idézőjelbe tett «új térfogatban» mintha Márai Sándortól kölcsönzött kifejezés volna.

10 Nemcsak a magyar, hanem például a szlovák irodalomban is találkozunk hasonló jelenségekkel, ott a kritika részben Giono hatástörténetébe sorolja, és lírizált próza címszó alatt tárgyalja. Az erős lírizáltság, a balladára emlékeztető drámaiság, a párbeszédék szüksézszerűsége valóban emlékeztethet Gionóra, csak hogy Tamási az Illyés fordította kötetek előtt, eleinte erős avantgárd jellegzetességekkel dúsitva dolgozza föl szűkebb régiója történeteit, rekonstruálja az ember és természet viszonyából, egymásrautaltságából eredeztethető életrendet és -szemléletet. A rokonításnak az kedvezhet, hogy egy jól körülhatárolható régió gondolati és nyelvi világa lesz irodalomká.

(stilizáltan vagy kevésbé stilizáltan) mindig valamilyen elhangzott vagy elhangozható kérdés-re adott válasz.

A *Jégtörő Mátyásról* szólva előbb egy aforisztikus megjegyzés: „Nem misztikus, hanem a kitágított valóság ábrázolása.” Ami a megelőző két lapon olvasható, nem önmentés, jóllehet önmagyarázat, nem visszalépés, sem a sziporkákat vagy csattanót előkészítő (odavetett) megjegyzések tagadása, hanem a létezés élményének fölmutatásához szükségesnek bizonyuló nyelviség keresése, mely keresés végső fokon olyan műfaj megteremtődéséhez járult hozzá, amely elfordult a hagyományosnak és folytathatónak gondolt prózai epikától, és mesét, mítoszt, kalandértelmezést egybefogva igyekszik új elbeszélői módra lelni. A kortársi kritika, valamint az irodalomtörténet kevés megértéssel fogadta Tamási Áronnak ezt a kereső korszakát, még a vele rokonszenvező Illés Endre is a *Jégtörő Mátyás* kudarcáról tett említést.¹¹ A *Ragyog egy csillagban* viszont már egy – szerinte – tisztuló világ-, irodalom- és nyelvlátást sejtetett, noha inkább csak megterveztve, elgondolva, mint megvalósítva. A *Vadrózsa ága* regényszemléje válaszol a baráti és a nagyon kevésbé baráti bírálatnak. Rónay György ismertetésében¹² teljes mértékben azonosul a Tamási által előadottakkal, ezt jelzi, hogy ismertetésében a szokásosnál többet idéz szó szerint, méghozzá egyetértőleg, azonosul az önéletrajzban írtakkal, „a legszebb, legvonzóbb művek közé tartozik” a Tamási-életműben, állítja, magasra értékeli azt a (regény)nyelvet, amely a Tamási-művekből köszön az olvasóra, „eredendően képi és metaforikus látás”-sal jellemezve Tamási előadómódjának különleges érdemeit.

Mindez az önéletrajz-írás nemcsak Tamásival összefüggő dilemmáit hozza az előtérbe. Kazinczy Ferenc vagy Goethe óta nemcsak az ún. „vallomásos”, azaz rousseau-i típusú önéletrírás versus „Költészet és valóság” – „Pályám

emlékezete” típusú író és kora, illetőleg írói—irodalmi pályakép-elképzelés kínál eltérő alakzatot. Tamási Áron „önéletrajzi” jellegű műveiben nem tér ki a kihívás elől, miszerint egyik változat ugyan nem zárja ki teljes mértékben a másikat, a végsőnek szánt forma eldöntése mégis választást igényel: mit tart a vállalkozó lényegesebbnek, saját, bizonyára nem érdektelen életeseményeinek többnyire kronologikus följegyzését, vagy azt, amelyben a magát az írósnak szentelő személyiség és ama korszak szinte azonos jelentőségű, amelyben kirajzolódik élete; amelynek jellegét tevékenysége is meghatározza, de amely az ő tevékenységének szintén megfelelő vagy kevésbé megfelelő keretet ad, megkísérli összefüggéseiben átlátni és átláttatni, valamilyen arány kialakítása révén, amely a személyiség önleírását és a korszak eseménytörténetét egymáson át tükrözteti. A *Szülőföldem* elkerüli egy leegyszerűsített családtörténet csapdáit, leíró jellegű előadómódja a nem tudományos szociográfiához kapcsolja. Ugyanakkor az a szemlélet, mely leírásban a hiteles megközelítés záloga, más műfaji alakzatokat is gazdagíthat, méghozzá az irodalmi nyelvé emelt többnyelvűség révén. Nevezetesen több nyelvi regiszteren megszólalva sikerülhet a szélesebb perspektíva fölvezetése, a megszólaltatottaknak, az elbeszélőnek, a kommentároknak nem kell kilépniük abból a nyelvből, amely létük határa, viszont a létezés egésze ezzel a többféleséggel mutathatja föl lényegét. Azt ugyanis, hogy minden szóló rendelkezik a maga módján a maga nyelvi igazságával. Ennek nemcsak a személyiség önkonstrukciós igyekezetében van, lehet számottévo szerepe, hanem abban is, hogy mely műfaji alakzat válik alkalmassá ama nyelvi igazság közvetítésére.

Amikor egy jóindulatú ismertető¹³ azzal indokolta, hogy a *Vadrózsa ága* „rendhagyó könyv”, mivel nincsen „hagyományos szerkezete”, feltehetőleg arra célzott, hogy az önéletrajz-

11 Illés Endre, *Regények margójára*. Nyugat 1938, I, 453–456. Illés Németh László, Tamási Áron, Móricz Zsigmond egy-egy regényéről ír, Tamásiról: 455–456.

12 Rónay György, *Az olvasó naplója*, Vigilia 1968, 56–58.

13 Réti Tamás, *Irodalomtörténeti Közlemények* 1968, 492–493.

ban elbeszélte élettörténet nem kronologikusan halad előre, nem kínálja a szabályos pályarajzot, jóllehet az irodalmi kezdet, a beérkezés, a kiadóra találás, az irodalmi életben helyet foglalás éppen úgy része az eseménytörténetnek, mint az erősen megválogatottan elbeszélte magánéleti epizódok; ám az előadás valóban nem igazodik azokhoz az elvárásokhoz, amelyek egy „hagyományos” élet- és/vagy pályarajzzal szemben támaszthatók. Ugyanis a *Vadrózsa ága* elbeszélője nem kötelezte el magát egyik műfaj mellett sem. Az bizonyára feltűnő, hogy mekkora helyet foglalnak el az anekdoták és a más jellegű rövidebb, csattanós történetkéik, melyek egy sietősen előre haladó epikus alakzatban inkább gátoló, mint a jellemzést szolgáló tényezőkként volnának felrohatóak. Részekre töredezettség, epizódokra széttagoltság volna említhető, itt éppen az inkább célravezető, hogy igen tudatosan osztja meg az elbeszélő az egyes megszólalási módokat a bemutatandó helyzetek és szereplők értelmezését megkönnyítendő. Visszatérve a *Vadrózsa ágában* a más szereplőkhöz képest jókora térhez jutó Nyíró József, az ő jellemzése, személyiségének érzékeltetése valójában nem más, mint egymást követő anekdoták sora. Ezek az anekdoták különféle élethelyzetekben állítják elő az író, nem feltétlenül szoros összefüggésben, az idő előrehaladtával jelenik meg az író otthon, családjában, társaságban, Tamási Áronnal kettesben mindaddig, amíg ki nem rajzolódik a Nyíróre jellemző magatartás. Ez az anekdotás előadás természetesen nem ítélezés, de nem hallgatja el az elbeszélő inkább sugallt, mint kimondott véleményét, minek következtében Nyíró József íróága lesz áll arról a magaslatról, ahová egy bizonyos irodalompolitika helyezni akarta. Anélkül, hogy az önéletrajzban róla kialakult kép teljesen negatívvá válna. A *Vadrózsa ága* elbeszélőjének bravúrja, hogy a Nyíróról közzétett anekdotákból valami olyas személyiségkép kerekedik ki, amelyhez

hasonlót az 1930-as esztendőkből sűrűn olvasott, divatosnak is mondható Nyíró-regényekben/elbeszélésekben lelünk. S hogy látványos ellenpéldát hozzak: a Babits Mihálynál tett látogatás szintén eredményez író-portrét, itt azonban az anekdotáknak semmiféle nyomára nem bukkanhatunk, a tisztelet mellett érezhető a távolság, amely a két írónak nemcsak írói világot választja el egymástól. Ám ez nem akadály a kölcsönös nagybecsülésnek.¹⁴ Az azonban beszédes, hogy az elbeszélő nyugtalanodik, nehogy Babits a maga műveiről kérdezze, mivel az elbeszélő semmit nem olvasott tőle, s a beszélgetés kínos véget érhetne. Nem kevésbé fontos közjáték volt Tamási és a budapesti írók egy részének kapcsolatában Karinthy Frigyes méltánytalan és nem eléggé megfontolt írása az erdélyi irodalomról, valamint Tamási Áron túlreagálása (a *Brassói Lapok*ban): a méltatlan vitában aztán Kosztolányi Dezső közvetített. Csakhogy a *Vadrózsa ágában* vajmi keveset olvashatunk arról, mit tévesztett Karinthy, mit felelt valójában Tamási, és miért kellett Kosztolányinak beleavatkozni. Az 1960-as esztendő „légköre” nemigen kedvezett az efféle viták föllemegetésének, és bár Karinthy Frigyes a kanonizált-elfogadott szerzők közé tartozott, Tamási irodalmi pozíciójához sem fért kétség, a két világháború közötti irodalmi életet értelmezve még a jeles-színvonalas szerzők között kirobant viták újragondolása, történetbe helyezése előtt is akadály volt. A kisebbségi sors is csak többszörös áttétellel bukkanhat föl a *Vadrózsa ágában*. A *Szűzmáriás királyfit* létrehozó fájdalom-indulati elem emlegetése célozhat ide. Érdekes találkozást elevenít föl Tamási Áron meghívása Vaida Voivod Sándorhoz Kolozsvárra, aki nemcsak első osztályú vasúti szabadjegyet biztosít az írónak, hanem meglepően színvonalas beszélgetésbe elegendik vele az Ábellel kapcsolatban, egyáltalában nem kifogásolva Surgyelán és Fuszulán megjelenítését. Ha belelapozunk a

14 Érzékelhető Babits rövid ismertetésében az Ábel a rengetegben kötetről: Nyugat 1933, I, 125–128. Eszerint „Kuncz Aladár Fekete kolostora mellett a második remeke az új erdélyi irodalomnak.” Állást foglal az általam is érintett kérdésben: „Az író itt is mítoszt csinál, és sikerül neki, ami magyar írónak alig sikerült még, egy népi figurát csinálni, aki mítosz és zsáner.” Babits magasra értékeli, hogy e Tamási-műben „Népének régi, iratlan kultúrája él és újra virágzik.”

Virrasztás című publicisztikai kötetbe, végigkísérhetjük Tamási Áron küzdelmét a nemzeti-ségi kérdésben és a magyar főnemesi vezetésű politikai elittel szemben. Ehelyett csupán a balatoni IGE-héten elhangzott beszédből kapunk kivonatot. Tamási Áron az erdélyi írók nevében állt föl Albrecht főherceg és megyei hatalmaságok jelenlétében, és fejtette ki anti-feudális, anti-kapitalista nézeteit, s bírálta a hivatalos magyar irredenta politikát. Tamási Áronnak ezt a megnyilatkozását jó barátja, Szántó György is megörökítette *Öt fekete holló* című önéletrajzában. Azt állíthatjuk, hogy Tamási harca egy demokratikus világréndért „megfelelő” előadásban helyet kaphatott, a múlt bírálatát szívesen vette az 1960-as évek magyar hívatlansága. Az ún. „kényes kérdések” felemlegetését azonban tiltotta. A *Vadrózsa ága* elkészült fejezeteiben Tamási tapintattal és óvatossággal járt el; semmi olyan rögzítésére nem vállalkozott, amit bármikor nem vállalhatott. De az például feltűnhet, milyen keveset ír Bánffy Miklósról, aki nemcsak könyveinek kitűnő illusztrátora volt, hanem maga is kiváló író, szerkesztő, a marosvécsi írói összefüggések egyik mozgatója. A marosvécsi találkozók közül Tamási csak az elsőt említi, a leginkább a külső körülményeket, lényegesen kevesebbet szól arról, hogy mennyi és milyen kérdéseket vitattak meg, miféle álláspontok alakultak ki. Mondanom sem kell, hogy a transzszilvanizmus az 1960-as esztendőkből nem tartozott a főlelegethető témák közé.

Az eddigieket nem cáfolva, mégis némileg ellentmondva a leírtaknak, szükséges közbevetnem, hogy miután a *Vadrózsa ága* a második fejezet vége felé a baráti írók rövid jellemzésével félbeszakadt, ezért minden határozott megállapítás csak feltételes lehet, hiszen nem tudható, mi maradt az író tollában, pontosabban szólva, mit akart még és nem tudott lediktálni. Ami megmaradt, abból látható, hogy az élet- és a pályarajzot igyekezett nem teljesen szétírva, mégis egymástól külön tartani. Magánéletének némely epizódja kevésbé érinti az írói pályát, s

ha mégis, összeköti íróságával (például a *Lélekindulás* kiadására előfizetők gyűjtése, melyet későbbi első felesége vállalt magára), ugyanakkor kitér regényei kiadástörténetének néhány eseményére, ugyanúgy, mint némely magánéleti kalandjára. Több regényének keletkezés-történetéhez fölleveníti, mi készítette egyik-másik műve megírására: igen érdekes a *Czímereseknek*, e több oldalról rosszul fogadott és a Tamási-regényvilágban különálló műnek eredeztetése. Egy román ügyvéd elbeszélése nyomán írja meg Tamási nem annyira az impériumváltást, mint inkább a magyar uralkodó osztály tehetetlenségét, felelőttségét és felelősségét az 1918 utáni átrendeződésekért. Hasonlóképpen a már érintett, az 1930-as években regényeiben felvetődő kérdés: a test és lélek (szellem) viszonyáról – jelentőségéhez képest talán túlságosan röviden – fontos gondolatokat közöl, érezni lehet, részletesebb kifejtésre már nem maradt ideje. S ha egy pillanatra felidézzük *A magyar irodalom története* Tamási-portróját, akkor nem zárkozhatunk el attól a gondolattól, hogy a *Vadrózsa ága* egy írói pálya önigazolása, önértékelése, elfogadtatása egy olyan korszakban, amely nagyon kevésbé kedvezett a Tamási Áron-típusú, azaz nem a javallt realista módszert érvényesítő törekvéseknek. S ha önironikusan szemléli is Tamási pályáját, nem látja okát annak, hogy elforduljon még legvitatottabb műveitől sem. A három-négykötetes önéletrajzra nem maradt semmi esélye, ezért szakított a tervezett kötetek időbeosztásával, sőt, a szoros kronológiával is, és inkább körkörös szerkezetben kísérelte meg pályája és élete regényi színre vitelét. A *Vadrózsa ága* – s ezt több megemlékezés is megörökíti – az idővel versenyzett, meddig tart ki élete, meddig ér el az emlékezés. Rónay György idézett ismertetésében¹⁵ joggal szól a szellem diadaláról. Az irodalomtörténetben azonban ez a mű még nem foglalta el méltó helyét a XX. század jelentékeny autobiográfiái között, Kassák Lajos, Márai Sándor és mások mellé helyezve. Hozzá kell tennem, hogy a *Bölcső és bagoly* remeklése

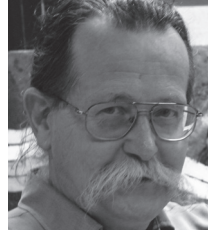
15 A 11. sz. jegyzetben i.h.

(mely bízvást összevethető Móricz Zsigmond Életem regénye című alkotásával) szűkebb térre és időre lokalizálódott, és egyben megalapozta (volna) a folytatást. Ennek elmaradása pótolhatatlan veszteség, hiszen sem a gimnáziumi esztendők szépirodalmi feldolgozása nem valósult meg, de az 1918-1921. közötti évek regényes krónikájának rögzítésére sem került sor. Ami a *Vadrózsa ágában* napvilágot látott, még megközelítőleg sem ad teljes képet egy küzdelmes (írói, közéleti) pályáról. A kutatásnak szerencsére a Tamási-publicisztika a rendelkezésére áll, ebből mind az életrajzra, mind a pályafordulatokra lehet következtetni. Töredékes voltában is kísérletnek minősíthető a *Vadrózsa ága*, olyan pályarajz, amelybe beékelődnek az életrajz némi elemei. Egyben olyan életrajz, mely a pályarajz alakulástörténetét (is) szolgálja. A Helikon Kiadó vállalkozása figyelmeztet bizonyos Tamási-művek olvasásának módjára. Ugyanis

a *Szülőföldemmel* egy kötetben jelent meg a *Vadrózsa ága*, ilyenmódon az utóbbi az előbbi folytatódásának (is) olvasható, a kétféle megközelítés Tamási Áron íróságának két lehetőségével ismertet meg. De avval is, hogy a könnyűnek igazán nem mondható nemzeti-kisebbségi helyzetben mit lehetett megírni, megint mit az 1960-as esztendőben. Ennek okán még az író korára, a megélt történelmi korra is vethetünk egy pillantást.

A magam részéről nem állítanám, hogy a befejezetlen művel ért volna fel pályája csúcsára Tamási Áron, azt azonban megkockáztatnám, hogy nem ereszkedett le onnan, méltán sorolódik (nemcsak az önletrajzok, hanem) a szívesen olvasott-forgatott Tamási-művek közé. Az információk hasznosíthatósága mellett a mértéktartás és a (világ)szemlélet bölcsessége kivételes nyelvművészettel párosul.¹⁶

16 A Tamási-könyvek befogadástörténetében elhanyagolhatatlan az 1930-as években a Nyugatban rendszeresen közölt ismertetés-sor, mely tárgyyszerűségével alapozta meg Tamási sikertörténetét. Benedek Marcell novelláskötetet és regényt méltatott, melyet tézis—antitézis egyesítésével jellemezett: lázadozás „Isten földi és mennyei igazságszolgáltatása” ellen „és gyermeki katolicizmus, a proletárnak úr- és intellektuelgyűlölete és a magasban hívő egyéniségnek és a keménynyakú székely parasztságnak eltörölhetetlen úrisága, a hódító hatalomnak bátor ostorozása, típusainak pellengérező kigúnyolása”; erdélyi hazafisága szemben áll az „itthoni szájirredentáság”-gal. Sárközi György a népmesékkal rokonítja a Tamási-novellákat, amelyeket „a valóság határait messze kitoló primitív képzelet, a természetet a maga totalításában átérző és átlekésítő ősi szemlélet, a naív lélek ösztönösen kifakadó érzései, vágyai és hangulatai születtek.” Az erdélyi írótlás, Szentimrei Jenő az Ábel-trilógia harmadik darabját köszönti, megállapítva, hogy „először jelentkezik az érett, tudatos művész.” (Nyugat 1933, I, 62-63, 1930, I, 219-22, 1935, I, 333-334. Ezeket követi Illés Endre terjedelmesebb ismertetése, amelyet följebb már idéztem).

„Öntözés tavasszal”

Válogatás a *Műgyűjtők Klubjának gyűjteményeiből a VLS 50 éves jubileuma alkalmából – Aknay János, ef Zámbo István, feLugossy László, Waborn András és Bukta Imre kiállítása*¹

„A szentendrei VAJDA LAJOS STÚDIÓ: magyar szabadalom!” Ez a meghatározás a VLS 2002-es műcsarnoki jubileumi kiállításának meghívóként használt programfüzetében szerepelt először Bernát/y Sándor intenciójaként és invenciójaként, amelynek szellemi előzményét, gondolati megfogalmazását Konkoly Gyula *A csodatévő szentendrei ikonosztáz* című tanulmányában olvashatjuk. Tudniillik a szerző azt állítja: „hogy a kortárs szentendrei művészet leghatározottabb megvalósulásában kizárólagosan magyar művészet, a magyar szellem specifikus létesülése és ugyanakkor az egyetemes művészet része, az egyetemes korszellem létesülése, vagyis teljesen magyar és teljesen egyetemes világnézet.”

Osztozom e véleményben, mert a VLS olyan egyéni karaktert tudott teremteni működése során a magyarországi neoavantgárd vagy egyszerűen csak újító tendenciájú, eredetiségre törekvő képzőművészeti mozgalmak körében, amely az olyan unikális életművek létrejötte által, mint amilyen *ef Zámbo Istváné, feLugossy Lászlóé, Waborn Andrásé, Aknay Jánosé, Holdas Györgyé, Matyófalvi (Matyó) Gáboré, Mosonyi Kiss Gusztávé, K. Kovács Imréné, Gosztola Gáboré, Joláthy Attiláé, Bereznai Péteré, Lois Viktoré, Bukta Imréné, Bernát/y Sándoré, Balogh István Vilmosé, Gyórfy Sándoré, Imreh Tiboré, Selényi Károly Istváné, Tóth Istváné, Gubis Mihályé, Szirtes Jánosé* – hogy csak a régieket

emlegetsem – megkülönböztetett figyelmet érdemel.

Történetükkel kapcsolatban mindenképpen fel kell hívnunk a figyelmet az ún. kecskeméti előjátékra (1966–1968), mely a későbbi Vajda-stúdió szellemi arculatának kialakulásában igen fontos szerepet játszott, s amelyhez olyan állomások, események és fogalmak tartoznak, mint a *Nalaja* és a „*nalajázás*”, valamint a *Purgatórium Klub*, illetve az *Első Edwinista Kiáltvány*, vagyis az *edwinizmus*. Ugyanis itt ismerkedett össze s kötött szinte „lélektestvéri” barátságot feLugossy László és ef Zámbo István, a későbbi VLS két vezéregyénisége. Persze a rövid életű (mindössze néhány napot élő) fiatal és öntörvényűen fiatalos Purgatórium Klub a hatalom számára nem volt olyan ártatlan dolog, mint amit naiv létrehozók elgondoltak róla. Meg is történtek az első rendőrségi kihallgatások, de ezt még megúszták a „fiúk” egy megfélemlítő tartalmú „ejnye-ejnye” figyelmeztetéssel. A korabeli szocialista sajtó is foglalkozott az ügygel, atyai szigorral és hatalmi göggel ítélező hangnemben: „Purgatórium, Nalaja – Talán egy éve, hogy tudomást szereztünk két, fiatalokból álló társaságról. Az egyik, a *Purgatórium* elnevezésű klub tagjai a szesz mértéktelen fogyasztásával kívántak „megtisztulni” mindenfajta értelemről és lakásokon gyülekezve vádolták a kort, amely számukra nem biztosít teret. A *Nalaja-társaság*beliek vallási mítoszokat élesztgettek, szintén

1 Bodó Galéria és Aukciós Ház, Budapest, 2022. március 31. – április 14.

a lehetőségeket hiányolták, de aki láthatta festményeiket, hallhatta verseiket, jól tudta, hogy elsősorban tehetséggel nem áldotta meg őket a természet. Azután egy ideig működött a *fiatal művészek klubja*, de megszűnt, mert itt feltűnési viselkedésben szenvedő dilettánsok lettek a hangadók. Bizony sok gondot okoztak, a velük folytatott vita alig hagyott időt arra, hogy az igazi tehetségekkel foglalkozzunk.”

Mindenesetre ef Zámbo István, aki akkor képződő szakmát tanult a helyi nyomdában, ki nyomtatta a klub első (és utolsó!) programját és az *Edwinista Kiáltványt*, ami persze főbenjáró bűnnek számított abban az időben. Míg Öcsi az edwinizmussal (*edwinációval*) mint „korunk rejtett betegségével” foglalkozott, addig Laca a *Leleki ösztön, avagy a Teljes Szórakozottság Állapota* című, ironikus írásában foglalta össze „városi-folk-filozófiai megérzéseit”. efZámbo „a nyomdai kötésheten csináltatott egy méter szer

hetvenes könyvet, mintegy ezer oldal csomagolópapírból”, amelyet fotókkal és szövegekkel szándékoztak megtölteni, s egy „elképzelt nyelvnek” kezdtek el szótárat készíteni.

A második periódust, még mindig csak az előzményeknél maradva, a szentendrei előjátéknak nevezhetnénk (1968–1972/73). Ez az az időszak, amely az első és második *Szabadtéri Tárlaton* (1968, 1969), az *Első és Második Edwinista Képzőművészeti Táboron* (1960–70) és az ehhez kapcsolódó *Nalaja happeningen* (1970), s az olyan említésre méltó kis- és nagycsoportos kiállításokon keresztül, mint amilyen az Aknay János–Holdas György–Matyófalvi Gábor–Zámbo István-féle, a *BUKTATÓ* és az *IDEG* című volt (1972), elvezették a társaságot a Stúdió megalakításához és a Vajda Lajos név felvételéhez...

1968 nyaráról így emlékezik vissza feLugossy a *Gesztus és terápia* című írásában: „A parton áll-

Bukta Imre: *Krumplievők* (2021; tempera, tus, vízfesték, grafit, színes ceruza, akril, papír, MDF lemez; 65×100 cm; Kozák–Stomp-gyűjtemény)

Aknay János: Órangyal (2003; pasztell, farostlemez; 75×75 cm; Völgyi–Skonda-gyűjtemény)

tunk [mármint a Balaton partján efZámbó Istvánnal] és a vihar utáni lemenő napot néztük, ami vérbuborékszerűen, nehéz kaptár illattal az orrunkban folydogált nyugat felé. Ekkor beszéltük meg, hogy október első vasárnapján csinálunk egy szabadtéri kiállítást Szentendrén.” Úgy is lett. Az első templomdombi tárlatról Szánthó Imre (1925–1998) grafikusművész írt nagyon meleg hangú ismertetést: „A várdombi templomlépcsőn fiatal festők szabadtéri tárlatot rögtönöztek a szentendrei barbakánon. (...) A meglepően ötletes, merész vállalkozás és a nálunk szokatlan közvetlenség óriási közönség-sikert aratott. Zámbó István, Tóth Dezső, Lugossy László, Zádor Péter képeit több százan fényképezték a remek napsütéses fotóidőben és a kirándulók özönlöttek e szabadtéri tárlatra. A filmesek is kameravégre kapták ezt az újszerű, de Szentendréhez illő látványt. Fiatalok százai vitatkoztak a műveken és a délutáni órákig több ezren szemlélték meg a festményeket, rajzokat és fémdomborításokat.” Az első Szentendrei Tárlaton tehát még csak négyen állítottak ki,

s az ugyancsak a Zámbó–Lugossy duó által szervezett másodikon már több tucat önkéntes vállalkozó aggatta műveit a barbakánra. Azonban a járókelőkkel, turistákkal, báméskodókkal zsúfolásig megtelt templomdombi lépcsők látványa, a televízió képes híradása, valamint a megjelent publikációk mindkét irányban megtették a hatásukat: nemcsak a minden önállóságra és öntevékenységre felszisszenő hatalom, de a fiatal „művészársadalom” is felkapta a fejét. A folyamatot most már csak radikális úton lehetett megállítani! Miután efZámbó 1969-ben három évre tervezett NDK-ás kinn tartózkodását megszakítva 1970 márciusában „három tarisznya vasalkatrésszel” hazajön Magyarországra, Kecskeméten a „Skizofrén Patkánynak” becézett kocsmában újra találkoznak a régi barátok, és megtartják a maga vidékies realizmusában is ösztönösen újdadaista ízű *Paródie/4* – kongresszust, ahol „cigányzenész mellett” megisznak néhány sört, felolvassák egymásnak új verseiket, szövegeiket, amelyeket – „a hangos zenétől alig lehetett érteni”, bár Laca szerint „a cimbalmos önkifejezése és a szövegek felolvasása varázslatosan passzoltak egymáshoz”. Ezt követően a nyarat újra Szentendrén töltik a Duna-parton. efZámbó „szekrényekbe, bőröndökbe, kenyérdagasztó teknőkbe festette onirikus képeit. Egy sorozaton munkálkodott a »Nagy átkelés pszicho-pre-naturális előkészítése« címmel” – emlékezik vissza Laca a már említett *Gesztus és terápia* című írásában, majd így folytatja: „efZámbó megérezte különös átkelésének eljövételét. Volt valami idegesítő Ómen a levegőben. A Pop Art és az akkori pop kultúrának »underground« vonulatát teljes mértékben asszimilálta. Minden pszichedelikusra sikerült. Szabályosan kiszélesedett a valóság érzékelésem, és Szentendrén csónakázás közben kiléptem a csónakból, mintha tudnék a Duna vizén sétálni, ami még csak egy embernek sikerült, de velem sajnos nem történt csoda, és néhány nap múlva egy zárt osztályon kötöttem ki. Pár hónapig, mint pszichopata működtem. efZámbó ezt egy műalkotásomnak fogta fel és arra inspirálta, hogy megcsinálja a *Nalaja Happeninget*,

aminek a szellemidézés volt a motívuma.” A *Zöldfa söröző* vendéglőben megszületett a meghívó szövege is, amelyet a művésztársak néhány tucat példányban kézzel sokszorosítottak: „Meghívó egy nalaja happeningre, amelyet egy eszme zárt osztályba vonulásának tiszteletére rendezünk Szentendrén, a szabadtéri színpadon 1970. július 26-án vasárnap, amikor szétgurulnak a Nap kövei. A műsor a nézőktől és a szereplőktől függ. Biztosított program nincs. Arra tévedt meghívottak, barátok, költők, festők, dilettánsok, szobrászok, fotósok, járókelők is felléphetnek. A tisztelt meghívottak élelmet és sörre valót hozzanak magukkal. Találkozás a Zöldfában 10 órakor.” Zábó a Fő téren művészbarátai társaságában: „felolvasta az *„Utolsó Nalaja, avagy ne kövessetek el lobotómiát”* című írását, azután szójátékokat gyűjtött és furulyá-

zott, közben sámfákra, ágy és fotel lábakra festett képeket ajándékozott a natúr érdeklődést árasztó nézőknek. Végül felolvasta az *Üzenet a XXI. századból* című visszaemlékezését.” Az előadás (valószínű) egy túlbuzgó önkéntes rendőr intézkedése nyomán hat hónap előzetes letartóztatással, majd egy nyilvános bírósági tárgyalás során kiszabott börtönnel, vizsgálati fogsággal, elmeszakértői megfigyeléssel és vizsgálati kényszergyógykezeléssel – kinek-kinek mi járt! – végződött.

Érdekes a pártállami sajtó reagálását és vélekedését hosszabban idéznünk, hiszen olykor a negatív kép segítségével pontosabb rajzot alkothatunk a korról és az eseményről is. A Pest Megyei Hírlapban megjelent a *Próféta és az E/4-es gyülekezet* című újságcikkkel indíthatnám a sort: „Kezdjük az ismerkedést szellemi

efZábó István: *Dinnyeszeleten repülő huszár* (1989; olaj, farostlemez; 100×125 cm; Nóra-gyűjtemény)

vezérükkel. A Próféta: Zámbó István, 20 éves.” (...) „Eredeti akart lenni, egyedülálló elméletet agyalt ki: az »edvinizmust«. Hogy ez micso-da? A feltaláló tömör meghatározása szerint: »Zászló, mit olyan szél lobogtat, mely nem fúj«. (...) „Hogy kinek mi a hobbyja, végül is magánügy. Próféta és E/4-es gyülekezete azonban nyilvános szereplésre szánta el magát, s ebből már bűnügy lett. A szentendrei városi és járási ügyészség Zámbó István és még 9 fiatal ellen garázdaság és más bűntettek miatt adott ki vádiratot.” (...) „A nalaja játék a következőképpen zajlott. Zámbó értelmetlen mondatokat kiáltozott, amire hasonló értelmetlenséggel kellett válaszolni.” (...) „A helyesen válaszolók között egy bőrröndből jutalmakat osztottak ki. Rossz rádiócsövet, pléhkanalat, sezlonlábat... A szentendrei főtéren időközben már vagy kétszáz kíváncsi sereglett az edvinisták köré. Megjelentek a Theatrum rendezői is, felszólításukra azonban senki sem mozdult a színpadról. Hasonló eredménnyel járt egy rendőr is. Aztán több rendőr érkezett. Mint a vádirat említi, az edvinisták drasztikus, gúnyos kiáltásokkal fogadták őket, nem igazolták magukat, ellenálltak. Végül mindenkit, aki részt vett a happeningben, előállították a kapitányságra...” A Magyar Ifjúság is részletesen beszámolt az eseményről, több értékes felvétellel gazdagítva a „tényanyagot”: „A bíróságon feltették a kérdést:

– Zámbó, miért nem próbál reálsan gondolkodni, miért akar mindenáron álomvilágban élni?

– Én az álmokat tartom reálsnak.

– Mivel magyarázza, hogy mindig akadtak rajongói, akik érdeklődtek ezek iránt a zavaros eszmék iránt, amelyeket maga sem tud pontosan megmagyarázni?

– Mert mindig misztikusan, érdekesen éltem, nem úgy, mint a többi ember...”

Íme: „a bíróságon őrzött egyik Próféta-ereklye, a happeningesek »alkotásait« tartalmazó 30 kilós biblia” – mutatja a meggyőző bizonyítékot az Ítélet Próféta-ügyben – Happeningesek a bíróság előtt című „tényközlő” cikk reprodukciója. Az ítélet pedig így hangzott: „A bíróság

a happeningeseket együttesen elkövetett garázdaságban mondta ki bűnösnek. Ezért Doór Ferenc gépkocsivezetőt (...), valamint Puskás Levente újságíró 10–10 hónapi szabadságvesztésre, Barnabás Sándor alkalmi munkást, Balázs Imre grafikust és Nagy Ernő betanított munkást 8–8 hónapi, Matyófalvi Gábor segédmunkást 6, V. [Vértes] László tanulót 5, B. Ilona eltartottat pedig 4 hónapi szabadságvesztésre ítélték. Tugyi Miklós műszerészt bizonyítottság hiányában felmentették a vád alól. A büntethetőséget kizáró ok miatt ugyancsak felmentette a bíróság a happeningesek vezérét, Zámbó István is, ugyanakkor elrendelték ideggyógyászati kényszergyógykezelését.”

Ez a megalázó meghurcoltatás a politikai hatalom részéről, bár nagyon alantásra sikeredett, mégse érte el a célját, sőt, inkább az ellenkezőjére fordult: növelte az ítélték népszerűségét (még a Szabad Európa Rádió is foglalkozott az ügygel), s a társaságot szorosabb egységbe kovácsolta. A helyi hatalomnak nem volt más választása, ki kellett találnia a renitens közösség számára egy olyan csoportosulási formát, amellyel legálissá teszi működésüket, s amelyet ellenőrizni tud: így született a „Stúdió”. efZámbóék részéről azonban Vajda Lajos neve – a hazai és egyben a szentendrei progresszív képzőművészeti hagyományok felvállalásának szimbólumaként – mintegy menekülési útvonalként merült fel. Ilyen értelemben tudatos választás volt 1972 második felében. Ez a periódus tehát a *Vajda Lajos Emlékest*-el (1973. március 27.), és az első ilyen néven futó kiállításokkal (1973 márciusa és áprilisa), valamint a VLS Pinceműhely átadásával (Péter-Pál utca 6.), 1973. december 8-án fejeződött be.

A harmadik periódus a nagy jövés-menések és lemorzsolódások, valamint a kisebb munkaközösségek, művészbárságok (művészpárok-művészcsoportok) és a „vajdás” élcsapat, az ún. „vajdás” gerinc kiformalódásának az időszakaként írható le, s tartott az *A. E. BIZOTTSÁG* együttes magalakulásáig (1980), és az utolsó, csak VLS tagokat tömörítő Pinceműhely-kiállításig (1981). Ugyanakkor ez a periódus a

feLugossy László: *Antibróker pszichopasztorlányok* (2006; akril, vászon; 100×140 cm; Nóra-gyűjtemény)

kollektív (és az „egyéni”) tárlatok, a közösen készített installációk, a tiszta és a kevert műfajú experimentális művek, happeningek, akciók, performanszok, keskenyfilmek, „felolvasóestek”, a zenélésekkel egybekötött kreatív házibulik és az intuitív ötletek stb. megvalósulásának a rendkívül termékeny időszaka volt, olyan tematikus tárlatokkal és közösségi programokkal, mint a *Minden Relatív – Álomi Reményfűző Intézet* (1976), a *Téma* (1977), a *V-stúdió Leninvárosi Kísérleti Műhely* (1977) és a *Lapos* (1978), valamint az olyan „Living Theatre”-szerű fellépésekkel, mint a *Sajna de Mahorka-i-vacsora* és az *Érdekházasság – A vágóhídtól napjainkig: A Mágikus Mészárszék* együttes jutalomjátéka stb. (1978, 1979) voltak.

Ez az „alternatív életstílust” megvalósítani igyekvő, a korosztályában szerteágazó, virulens

kapcsolatokat teremtő, maroknyi társaság tehát a Magyarországra is beszivárgó hippy mozgalom általános eszméiből és életfilozófiájából vagy inkább annak morzsáiból, töredékeiből, de legfőbbképpen a rock- és beatkultúra zenei és irodalmi mintáiból merítette és építette fel, alakította ki underground jellegű magatartásformáját.

Ez az együttlétet folytonosan igénylő és fontosnak tartó szubkulturális művészeti közeg, széles tűrő határokat épített magába, így tulajdonképpen személy- és egyéniségközpontú is volt egyben. Aki hajlandó volt „együtt főni” a társasággal és „leszállt” ide az underground katakombába, a VLS Pinceműhelyébe, az végül is a „szubművészet” és „szubéletforma” antiesztétikai (vagy esztétikai) és szociális (vagy antiszociális) „deviancia-mátrixán” keresztül

megvalósíthatta önmagát. A magán- és a társasági életforma közötti természetellenesnek nyilvánított (minősített) határvonalak elmosódtak, a művészeti és szociális normák felcserélhetőkké váltak: az otthonból „kiállítás”, azaz művészetfilozófia, a kiállítóterem közönségéből pedig „otthonos” mini-társadalom lett.

A példákat sorolhatnánk: Az 1974–75-ös időszakban Holdas György műterme egyszerre töltötte be a bulizó hely és a kreatív műhely szerepét, s jó néhány „vajdás” képzőművész lakása úgy néz ki még ma is, mint egy-egy speciális életfilozófiát kifejező totális tér- és környezetszervező műalkotás. Elsősorban efZámbó István (a lakás mint „szürrealista mátrix” vagy a szó szoros értelmében „szürrealista design”), feLugossy László (a lakás, mint DOJÓ OTTHON – bárhova költözik is), és Lois Viktor (a saját lakókörnyezet mint a saját bútor-, szélgép-, jármű-, hangszer- és erógépprogramot befogadó, társadalomkritikai szellemi és erkölcsi beállítottságot tükröző „egofarm”) esetét említhetnénk. Tudniillik a szellem mindig ott van, ahová költözik!

Az agyonideologizált, központosított iskola-rendszert elvető autodidakták szellemes replikája és ironikus bohóctréfája nyilatkozik meg az alábbi „filmkészítési fotó happening” szöveg mellékletében: „Az Álomi Reményfűző Intézet, a világegyetem több pontján, azonos időben alakult meg. Tagjai olyan lények lettek, kiknek léte az űrben speciálisan-bizonytalan, ezért kenyerük a Mindenkor-Mindenhez való folyamatos reményfűzés lett. Mozgó Hivatalukat, melynek homályba vesző szárnyai a képen alig láthatók, később, 2003. Vugyoárnéhány alapították, egy bizonyos Jövevény segítségével. Az ÁRI tagjai, kisebb számban a földön is előfordulnak, ezek művészeknek nevezik magukat.” S természetesen „az Álomi Reményfűző Intézet új tanszaka diplomát biztosít a végzős hallgatóknak.”

De idézhetnénk Wahorn András szállóigévé váló megfogalmazását is egy szórólapjáról 1976-ból: „A Művészet se nem ez, se nem az, hanem

az, amit én csinállok.” Vagy esetleg Bukta Imrét, aki ezzel a merészen patetikus kijelentésével indult pályáján: „1952-BEN SZÜLETTEM HEVES MEGYÉBEN, AUTODIDAKTA KÉPZŐMŰVÉSZ VAGYOK.”

A VLS korai korszakának két legfontosabb művészeti stílusát, vagyis neoszürrealizmusát és neodadaizmusát sem pusztán stílustörténeti szempontból kellene levezetnünk és megmagyaráznunk, hanem sokkal inkább lét- és magatartásformaként értelmeznünk. S ez már nemcsak az úgynevezett romantikus attitűdnek mint egyéniség- és személyiségkultusznak az újjászületését jelenti, hanem a pszichedelikus („tudattágító”) művészeti életfelfogást is magában foglalja.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra, hiszen olyan fogalmakkal találkoztunk és dolgozunk, amelyeknek jó lenne megismerni eredetét és jelentését. A VLS esetében nincs ennél fontosabb lépés! Aki képes újra összekötni az *edwinizmus*, az *E/4*, a *lelkiűrhajózás*, s a „*kozmosz IDEG*” elnevezések hajdani jelentésszárait, az újfent megszövi azt a „lingvisztikai hálót”, amely egykor egy elképzelt semmiben, egy ellenlétben volt képes megkapaszkodni azért, hogy foglyul ejtse az igazi, az újrafogalmazott, a hazugsággal szembeni másik valóságot!

Ezek a kamaszos és szertelen fantáziálások – minden gyermek, olykor infantilis és magamutogató vonásuk ellenére – komoly emberi problémákat feszegettek. S bár a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején (amint láttuk) a hivatal megpróbálta e nézetek legfőbb képviselőit az elmebetegség sanda gyanújába keverni, ez végül nem sikerült neki, de nem is sikerülhetett, mert ez az életérzés és kreatív világszemlélet olyan filozófusok és írók nézeteire és gondolataira támaszkodott, mint Schopenhauer, Hamvas Béla, Apollinaire és Matei Călinescu. – És ezt a legkomolyabban gondolom!

Ezt az irányvonalat a VLS-en belül leginkább efZámbó és feLugossy művészetfilozófiája és életszemlélete képviselte. Tevékenységükkel így vagy úgy, de rányomták személyiségük bélyegét

társaik művészetére és működésére, tehát életfelfogásuk jó értelemben találkozott, együtt élt kevésbé szélsőséges gondolkodású alkotótársaik elképzeléseivel. S ahogy az említett nagy elődök ismerete nélkül e költői világszemlélet rekonstrukciója el sem képzelhető, úgy Zámbó és Lugossy nézetei nélkül a korai VLS alapvető művészeti karakterét se tudjuk megérteni. Ez a művészetszemléleti- és életforma-vírus a '60-as évek végén és a '70-es évek elején keletkezett, s azóta itt van közöttünk. Nevet cserélve, „masz-kot” változtatva talán a hetvenes-nyolcvanas években „fertőzött” a legeredményesebben, a '90-es évek elején pedig a legérettebben, mintegy kristálytiszta megfogalmazottságban. Ami valamikor furcsa, nevetséges, kigúnyolni való és érthetetlen volt, azt mára az idő igazolta.

Maga az edwinizmus, fogalmilag az *IDEGⁿ* elnevezésű kiállítással kulminált. Az *IDEGⁿ*, olyan találó kifejezés, amely alkalmas arra, hogy sajátosan összegezze mindazokat a nézeteket, amelyeket a szóban forgó generáció képviselt. – Edwin! – Tulajdonképpen egy éjszakai vihar által, egy verandára sodródott lótetű kapta ezt a megtisztelő nevet „Öcsikétől”, még Szentendrén, akit különös érzés szállt meg e „titokzatos jövevény” láttán. A kb. tizenöt-tizenhat éves kamasz fantáziálásának eredményeként Edwin azt az „ismeretlen úrlényt” és „hírhozót” személyesítette meg, azt a „kozmosz idegent”, akivel egy helyét kereső ifjúnak azonosulnia lehetett. Zámbó Kecskeméten, Nagy Ernő (Napernyő) író barátja hatására, aki Apollinaire bizonyos költői (az új tudományos-fantasztikus elképzelésekben és felfedezésekben gyökerező) hasonlatait és fantáziaképeit közvetítette felé, „Szent Edwin” gondolatát átformálta a „négy szárnyú madár” képére. Így lett az edwinistákból E/4-es gyülekezet, majd így lettek 1972-ben, a budapesti Metró Klubban, *IDEGⁿ*-ek! Nemcsak egy adott politikai berendezkedésű társadalomban és társadalomtól *IDEGⁿ*-ek, hanem egyszersmind az „n”-edik fokra emelt érzékenységüknél fogva, új életérzés *IDEGⁿ*-ek!

Az edwinisták – s ezt az empatikus készség mondatja velünk – tulajdonképpen úgy élnek

Wahorn András: Szépség új vizekre evez (1975; akril, kasírozott vászon; 48×38 cm; Nóra-gyűjtemény)

itt ezen a földön, ebben a számukra eléggé érthetetlen és irracionális világban, mint egy átutazó, mint egy „idegen”, a saját költői túlzásukkal élve, mint a hol inkarnálódó, hol meg el-eltűnő, az örök körforgáson játékosan kifogó, a dimenziók között ki-be járó, négy szárnyú „lelkiúrha-jósok”. „Kik ezek az emberek?” – fordítja meg szellemesen a kérdést Laca, egyszerre négy vagy öt Einstein megtestesüléseként a *Jégkrém-ballett* című film egyik jelenetében, 1984-ben.

Matei Călinescu esszé-regénye – a *Zacharias Lichter élete és nézetei* – az „edwinisták” szinte gyakorlati útmutatójává és legolvasottabb kézikönyvévé vált. Ezt a könyvet efZámbó és feLugossy még ma is majdhogynem bibliikus áhítattal emlegeti. S az már csak anekdotikus adalék, hogy „Öcsike” az 1971-ben megjelenő kötet minden példányát felvásárolta a szentendrei könyvesboltban, hogy szétosztgathassa barátai és ismerősei körében. efZámbó István szíves közlése szerint, amikor Matei Călinescu fülébe jutott a hír a nevezetes Nalaja-botrányról, s az azt követő perről és ítéletről, sajátkezűleg de-

dikált egy példányt a Magyarországon frissen megjelent könyvből Zámbónak, a „szentendrei Profétának...” címezve. Gesztusa nem a gúny, inkább a részvétnyilvánítás, az együttérzés jele volt. Ennek ellenére – bár a VLS elhíresült triászának (efZámbó–feLugossy–Wahorn), valamint Bukta Imrének, illetve Aknay Jánosnak a kanonizációja véleményem szerint az idők során megtörtént – a többi vajdas esetében (néhány más kivételtől eltekintve) ez az elismerés, ez a törvényesítés, ez a „szentté avatódás” még várat magára...

A Vajda Lajos Stúdió – mint szigorú értelemben vett csapat- és kortörténet – 1981-ben kétségtelenül „megszűnt”, vagy jobban mondva átalakult. Azaz számtalan más formában és formációban, új és új manifesztációban, valamint egyéni teljesítményben megöregedve és újjászületve, sőt, a tagságát többszörösen kibővítve és megfiatalítva kulturális egyesületként a mai napig él és virágzik. S többek között a gyűjtők jól időzített és jól irányított figyelmén is múlik, hogy mire jut és mivé lesz, s hogy milyen értéket képvisel majd a jövőben.

A jó színvonalú, számtalan szellemi izgalmat kínáló, vibráló, a régít (a korai időszakot) az újjal frissen, elevenen keverő tárlatot egy, a BODÓ Galéria és Aukciósház kiadásában megjelent hasonló című, 144 oldalas, színes, reprezentatív, keménytáblás kiadvány kíséri, amelyet Nagy Zsófia Nóra (ő egyben a kiállítás kurátora is), Kozák Gábor és Völgyi Miklós szerkesztett (Öntözés tavasszal – Válogatás a Műgyűjtők Klubjának gyűjteményeiből a Vajda Lajos Stúdió 50 éves jubileumi évfordulója alkalmából, 2022).

Bodó János rövid előszavából kirajzolódnak a rendezői szempontok: „csoportos tárlat révén nem egy alkotó több korszaka, vagy témavilága kerül bemutatásra, hanem különböző művészegyeniségek látásmódjai tárulnak eléink (...), izgalmas feladat nyolc műgyűjtő személyes ízlésvilágát, szabad válogatását statisztikailag összerendezni és egységgé varázsolni”. Ez a „statisztikai összerendezés” gyakorlatilag azt jelenti, hogy a kiállított vegyesen elrendezett (itt

névsorban kezelt) 43 munka közül 5 Aknayt, 11 Buktát, 13 efZámbót, 8 feLugossyt és 6 Wahorn-t találunk a teremben. A könyvben, ugyanebben a sorrendben a számok hasonlóképpen beszélnek. Tehát az arányok lényegében ugyanazok, s ez azt jelenti, hogy a darabszám szerinti „rangsor” reprodukciós növekménye így alakul: Aknay 7 > Wahorn 10 > feLugossy 24 > Bukta 30 > efZámbó 32! Ezek a gyűjtői érdeklődést jól tükröző mennyiségek, különösen az írásom elején közölt, egyáltalán nem preferált „ősvajdas” névsor (vagyis a nem gyűjtöttek) ismeretében roppant mód tanulságosak. (Bár lehet, hogy ez az ügy inkább közgyűjteményi feladat lenne, amelyből, amikor a Ferenczy Múzeum kötelékében dolgoztam 1985 és 1998 között – a szűkös anyagi körülményekhez képest – elég derekasan kivettem a részemet, s erre a tényre máig büszke vagyok.)

Az album kitér a Műgyűjtők Klubjának közös credójára is, ezzel kapcsolatban Skonda Mária így fogalmaz: „Élj eredeti művekkel, keresd és találd meg a saját utad, figyelj a téged körülvevő világra, a kortársakra, vásárolj boldogságot. A gyűjtő célja nem a pénzügyi befektetés, hanem a kulturális értékteremtés.” – S ez az ars poetica (véleményem szerint) egy figyelemreméltó, lényegi álláspont és megszívlelendő, követendő példa minden valódi gyűjtő számára!

Bodonyi Emőke művészettörténész (Ferenczy Múzeum Centrum) *Gondolatok az ötven éve megalakított szentendrei Vajda Lajos Stúdió történetéhez* című tanulmánya korrekt, ámde száraz „próza”, tömörített át- vagy lefordítása mindannak, amelynek forrását nem jelöli meg.

Nagy Zsófia Nóra művészettörténész Bukta Imre egyik műcímét használó – Öntözés tavasszal – jelölésű írása (amely az olvasott forrásait is megjelöli), inkább a Bodó Galéria és Aukciósház szempontjaiba ágyazva, egyenként mutatja be az öt alkotó művészetének egyéni sajátosságait.

A kötet végén találhatjuk a gyűjtők ábécésorrendben közölt alakjainak egy-egy „hívó mondat” alá rendelt önvallomásait. Illő megemlétenünk ezeket a neveket:

Hradzski László gyűjteménye: „Olyan alkotások érdekelnek, melyekben jelen van a Rock and Roll.” Ő közgazdászként, a pénz világában mozogva 2005–2006 körül kezdte el gyűjteménye építgetését, amely jelen pillanatban mintegy 150 festményt és grafikát, illetve 250 darab kerámiát számlál.

Juhász László 320 fokgyűjteménye: „A saját szememnek hiszek igazán!”. A tanári, népművelői végzettségű, kereskedelmi vállalkozással foglalkozó úr gyűjteménye 2005-től teljesedett ki, amelynek törzsanyagát több száz kortárs festmény és fotó alkotja.

Dr. Kacsuk Péter gyűjteménye: „Társadalomkritikus irónia párosulva groteszk, szürreális álmvilággal!” Az informatikus kutató tudatos gyűjteményépítése 2011-ben kezdődött és ma már mintegy 280 darabot számlál. Kollekciónak egyik különlegessége, hogy 2021-ben megvásárolta az első magyar NFT (non-fungible-token = nem helyettesíthető zseton) digitális művet.

Kovács Nimród gyűjteménye: „Különösen érdekelnek az emberi arcok, a lélek tükrei.” Az Amerikai Egyesült Államokból hazatért kábel-tévés és telekommunikációs szakember érdemben 2000-ben kezdte el a gyűjtést. Ma már 250 darabot számlál kollekciónja, amelyből mintegy 80 alkotás művészek önarcképeit reprezentálja.

Kozák Gábor és Stomp Sára gyűjteménye: „Folyamatos megújulás! A gyűjtemény jelenleg a harmadik arcát mutatja.” A műkereskedőként és galériavezetőként ismert szakember a képzőművészeti alkotások gyűjtését 1998-ban kezdte el, mely törekvését felesége is segíti és támogatja. Kortárs kollekciónja mintegy 150–200 darabot számlál.

Simon Nóra és Dr. Szabó András gyűjteménye: „Keressük a jelenen túlmutató, öntörvényű gondolatokat és érzéseket hordozó alkotásokat!” A

szolnoki orvos-tanár házaspár a tudatos gyűjtést 2006-ban kezdte el. A Nóra-gyűjtemény ma már közel 200 művet számlál.

Völgyi Miklós és Skonda Mária gyűjteménye: „Nyitott gyűjtemény, mecénatúra.” A mérnök-közgazdász végzettségű házaspár több mint harminc éve kezdte el a kultúrmisszióként is értékelhető gyűjtését. Érdeklődésük gyűjtőpontjában a hazai kortárs képzőművészek alkotásai állnak.

Vértés Gábor és Sziklai Gyöngyi gyűjteménye: „Hívó mondat” helyett a következő magyarázó sorokat olvashatjuk az 1987 óta gyarapodó műegyüttes létrehozójáról: „Vértés Gábor [a PAUKER Nyomda alaptulajdonos ügyvezetőjeként] fiatalon, 59 éves korában tragikus hirtelenséggel távozott el 2021 decemberében. Komoly életművet hagyott maga után mint vállalkozó, mint kultúráért rajongó és azt széleskörűen támogató műgyűjtő egyaránt. Igazi reneszánsz ember volt.”

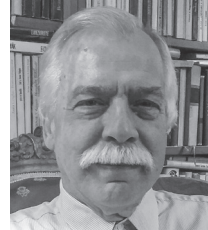
A nyolc gyűjtemény felhozatala – a VLS egykori és jelenlegi tagjainak régi és új művei által – szakmai értelemben is komoly figyelmet érdemel.

Felhasznált irodalom:

„A szentendrei Vajda Lajos Stúdió: magyar szabadalom!” – A VLS korai időszaka. In. Novotny Tihamér: *Értékhalászat – Művészeti írások* (2010–2020), Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2021.

A szentendrei Vajda Lajos Stúdió (antológia), Szentendre, 2000. Szerkesztette: Novotny Tihamér és Wehner Tibor

Szentendrei Vajda Lajos Stúdió: 1972–2002 (Dokumentum- és szöveggyűjtemény), VLS Kulturális Egyesület, Szentendre, 2002. Szerkesztette: Novotny Tihamér

A másik magyar képzőművészetről

Novotny Tihamér *Értékhalászat* című kötetéről

Kétségtelenül súlyos könyv. Súlyos és tömör. Csak a prózai része több mint hatszáz oldal. És ki van használva szinte minden lap minden négyzetcentimétere. A súlyosság fizikailag is igaz. Ugyan papírborítású a kötet és nem keménytáblás, mégsem olvasható csak úgy egyszerűen kézbe véve... Rá kell készülni. Novotny Tihamér hozzáállása a kortárs magyar képzőművészethez *nem semmi*. Nagyon komolyan veszi. Hosszú évtizedek óta ismerjük mindig alapos, elmélyült, minden részletre kiterjedő kiállítási megnyitóit, tanulmányait, kutatási anyagait, esszéit, könyveit. Ugyan ebben a legújabb kötetében megenged magának némi iróniát (s ezzel visszakapcsolni engedi tudatunkat az 1998-ban megjelent *Pontos időrendben* című, képzőművészeti írásait először egybefoglaló kiadványa hangneméhez), de ő alapvetően – minden szempontból – egy komoly szerző. Komoly, mert amivel foglalkozik, azt a viláért nem venné félvállról. Bármely képzőművészeti jelenséget, művészt, csoportot vizsgál, tolla sosem enged meg magának bármiféle pongyola fogalmazást, legfeljebb egy-egy picit jótékony iróniát. Elmélyültsége kivételes (persze szorgalma is). Komolysága abban is megnyilvánul, hogy nyelvezete tudományos, de nem tudományoskodó, érveléseiben sokszor használ forrásokat (filozófiaiakat és művészettörténetieket), de azok mindig szervesek, hangneme egy pillanatra sem válik bizalmaskodóvá, noha több művész – akiről szót ejt – sok évtizede barátja.

Az olvasónak azonban azonnal feltűnhet ezen – recenzióknak szánt – írás címének külön-

legessége (állítja „szerényen” épp a szerző...), pontosabban, abban *egy szó*, amit tudatosan kurzívval kértem „szedni”. Magyarázokdnom nem, de magyaráznom kell. Mi az, hogy a „*másik* magyar képzőművészetről”? Természetesen, ha van másik, akkor van egyik, ezt tovább gondolva: első. Legalábbis bizonyos értelmezés, értelmezések szerint. Talán formális lesz az egyik (az első) indoklása, de azonnal érthető. Az *egyik* kortárs magyar képzőművészet, amiről a magyar meghatározó (?) képzőművészeti sajtó ír: az Új Művészet, a *Balkon*, az *Artmagazin*, s a legutóbbi időig a *Műértő*. Ez az *egyik* képzőművészet. Most nem megyek bele a részletekbe, hogy az-e a kánon vagy trend vagy valami ilyesmi vagy netán a mainstream-re utalás. Most nem. Ami most itt a lényeg, hogy Novotny Tihamér meghatározóan és jellemzően egy *másik magyar kortárs művészetről*, meghatározóan festészetről ír! Olyanról, melynek nyomait az elébb idézett lapokban nem vagy csak kevésbé érzékeljük. De hát kik ezek? Tehetségtelenebbek? Ügyetlenebbek? Korszerűtlenebbek? Nos, egyik sem igaz. Ők is ugyanolyan tehetségesek (vagy még inkább), ám mégis róluk a kortárs magyar képzőművészeti sajtó immár sokszerzős szcénájában szinte csak Novotny ír (talán még Szokolczay Lajos). Hogy mi ennek az oka? Tudjuk is, meg nem is. Novotny Tihamér hosszú évtizedek óta valami olyan értéktartományt kutat, s olyan művészek (művészcsoportok) teljesítményeit veszi górcső alá, akikkel a mainstream nem (annyira) foglalkozik, mint amennyire megérdemelnék. Mondjuk az iménti kifejezést

magyarul: főáramlat, fősodor. Tudjuk, hogy manipulált világ ez. Novotny ettől immár évek óta távol tartja magát. Korábban jeles szerzője volt az Új Művészetnek, de annak hátat fordított, s immár több mint egy évtizede a *Kortárs* című, jellemzően irodalomközpontú nagy múltú folyóiratnak lett szerkesztője, meghatározó szerzője. Olyannyira, hogy a *Kortárs* immár nem mellőzhető, ha kortárs magyar képzőművészetről van szó. De kétségtelen: ez is egy másik képzőművészet...

De hát ki is Novotny Tihamér és mit is jelentetett meg a közelmúltban a Napkút Kiadónál? Ő egy olyan művészeti író, szerkesztő, aki lassan fél évszázada figyel a kortárs magyar képzőművészet elsősorban progresszív jelenségeit. Mondhatjuk azt is, hogy jó helyen volt jókor, mert azt hiszem a hetvenes évektől „Erdély-járó” ember, a nyolcvanas évektől a szentendrei múzeum munkatársaként pedig első kézből figyelhette például a Vajda Lajos Stúdió körüli történéseket, s vált szépen lassan ennek az egyedülálló szellemi-művészi műhelynek legfőbb kutatójává, egészen odáig, hogy a 30 éves jubileumát ünneplő VLS monumentális műcsarnoki kiállításának, 2002-ben ő lehetett a külső kurátora, s ő volt a társszerkesztője a kiállítás kapcsán megjelent, s máig is alapvető tudományos forrásként is rendelkezésünkre álló nagyszabású tanulmánykötetnek. Ez azonban csak tevékenysége egyik vonulata. Érdemei megkérdőjelezhetetlenek abban is, hogy elsőik közé tartozott, aki felismerte a Marosvásárhelyi Műhely, a MaMű fontosságát, jelentőségét az egyetemes kortárs magyar képzőművészetben, s már korai írásaitól kezdve folyamatosan rajta tartotta ujjait a MaMű ütőerén, akár még a kezdeti erdélyi időszakban (sok erdélyi személyes jelenléttel és még bőven a rendszerváltás előtt!), akár a későbbi hazai folytatásban. Nem hiszem, hogy volna szakember Magyarországon, aki e két jelentős művészeti közösség múltjáról, történetéről, jelenéről és – ami talán a legfontosabb – művészeti jelentőségéről többet tudna, mint

ő. Ennek is tudható be, hogy a Szentendréhez közvetlenül, „munkaviszonyilag” is kötődő majd másfél évtizedes munkássága legjelentősebb szakmai eredményei a vajdas alapítók életútjának, életívének mély ismeretéhez kapcsolódnak (efZámbó István, feLugossy László, Wahorn András), de ebben az időszakban gyökereződik az az egyedülálló ismertanyaga, amellyel ő vált Aknay János monográfusává, életútja legjobb ismerőjévé, kurátorává, de szinte egyedülként tartja számon máig is például Gosztola Gábor vagy Mosonyi Kiss Gusztáv sok szempontból deviáns, de ide kapcsolódó, egyedi értékű és minőségű életművét, de ugyanez mondható el például a MaMű-ből eredeztethető, elmélyült, kivételes ismeretanyagára például Krizbai Sándor életművéről, igaz, Erdélyből történő áttelepülését követően ő is Szentendrén telepedett le.

Novotny e két meghatározó közösséghez kapcsolódó nagyszabású írásaival indítja kötetét, amely sokféle szempont szerint értékelhető, de már itt rögzítenünk kell, hogy hosszabb-rövidebb írásai közül – hevenyészett számításaim szerint százhusz körüli ezek mennyisége – nagyságrendjüket és súlyosságukat is tekintve messze kiemelkednek a Kis-Tóth Ferencről és a Varga-Welther Júliáról készített tanulmányai. Ezen írások olyan nagyszabásúak s olyan nagy volumenű kutató és rendszerező munka rejlik bennük, hogy a művészekről szóló önálló albumok bevezetői is lehetnének (hátha lesznek egyszer...). E két hatalmas írás kapcsán érzékeljük, hogy a szerző milyen sokrétűen érzékeny nem csak a művészeti kérdések iránt, de milyen mély empátiával helyezi be ezeket az életművet az adott korszak társadalmi, politikai, magánéleti, családi közegébe. Kis-Tóth Ferencről tudtuk, hogy a nyolcvanas évektől szinte folyamatosan milyen fontos a személyisége a magyar képzőművészeti életnek, tán azt is, hogy milyen határozottak a politikai nézetei, de hogy milyen harcos közreműködője volt a rendszerváltás körüli évek magyar átalakulásának, az az olvasó számára most válhat világossá. Novotny múlha-

tatlan érdeme, hogy bátran idéz. Például folyamatos levelezésben áll alanyaival, s a megkapott vallomások írásai fundamentumaivá válnak. Ez más írásai esetében is munkamódszerére általánosan jellemző, de ebben a két tanulmányban a levelezésnek fokozott a jelentősége. A szerző ebben szinte gátlás nélkül dolgozik. Ha olyanak ítéli a szöveget, akkor akár oldalakon keresztül is idéz a művésztől, s ez most nem negatív, hanem pozitív megfigyelés. Kis-Tóth, aki tanyán született (1949-ben), édesapja kovácmester volt, aki a budapesti Madách Gimnáziumban érettségizett, aki a Magyar Képzőművészeti Főiskolán Sváby Lajos növendéke volt, aki korán kialakult erdélyi kapcsolatait politikai és művészeti téren egyaránt bőséggel kamatoztatta, aki később meghívást kapott, hogy legyen a Magyar Képzőművészeti Egyetem oktatója (bár ezt a tevékenységét idő előtt befejezte), a kortárs magyar képzőművészet állócsillaga, aki jelenleg tanyán él. Rendkívüli kreativitásával s a génjeiben lévő képességekkel az ősi, népi, folklór gyökerekre építkezve hozta létre változatos, variabilis és súlyos *tárgyi* életművét (ez a kifejezés szinte kimeríthetetlenül sokféle technikára utal). Leginkább Bukta Imre vagy Samu Géza életútjával hozhatjuk párhuzamba munkásságát (bár ő főiskolát végzett), ám – s most ez döntő szempont – a kortárs képzőművészeti kánon erről szinte semmit nem tud. Illetve, hála Novotny Tihamérnak: ez az életút feldolgozott, noha a művek nagyrészt még (?) rejtőzködnek előlünk... Ennek okai után kutatva hadd idézzük Kis-Tóth Ferenc egy erősen polemikus (vitát is nyugodtan kiváltó), ám alapvetően fontos mondatát, melyet írása felütéseként Novotny Tihamér is tanulmánya elejére helyezett: *„A hazai 'liberális' ideológia helyi művészetté és művészekké degradálta és degradálja azokat, akik nem hajlandók a nyugati liberális, modern, demokratikus, nemzetek fölötti művészethez kapcsolódní. Szerintem éppen ebből, a gazdasági és politikai centrumhoz való igazodásból következik a provinciális művészet. Magam részéről remélem, elérem azt a művészi önazonosságot, amikor lokális művésznek tarthatom magam.”* Figyelem: a mondat

keletkezésének időpontja: 2015. november-december! Nos: Kis-Tóth Ferenc művészete fokozottan és kiemelten foglalkoztatja Novotny Tihamért, s alanya gondolatából végképp kiderül, hogy itt egy *másik* képzőművészetről van tehát szó. Mindez vonatkozik a Varga-Welther Júliáról írt esszére is, akinek Erdélyből induló életútját a könyv szerzője gyerekkorától folyamatosan és igen alaposan végigkíséri, egészen az Ausztriába történő áttelepülésen át (1984), a máig ott folytatott értékkeremtő tevékenység elemzéséig.

Novotny e két nagy ívű írása is szinte már önálló könyvterjedelem, s még mi minden olvasható és látható a kötetben! Jelentős része munkájának, amikor egy-egy ügyet folyamatosan, éveken át képvisel, s beavat minket egy sajátos kontinuitás munka ívébe. Ilyen az Érdi Művésztelep évről évre ismétlődő folyama, melyeknek záró kiállításait mindig ő nyitotta/nyitja, s melyek során izgalmasan figyeli azokat a teljesítményeket, melyek alkotói azonosak, ám Novotny érzékeny szemmel veszi észre évről-évre az újat, a mást, az értéket. Bár egész más tematikában, de hasonló azon írásainak a válogatása, melyek az *Ars Sacra* évről-évre ismétlődő fesztiválhoz kapcsolódó csoportos kiállítások megnyitó szövegeiből jöttek létre, melyek a fővárosi Vízivárosi Galériában hangzottak el. Ezekben a szerző elmélyült megfigyelései, historikus, teológiai és teoretikus okfejtései kötik le az olvasó figyelmét.

De többi kortársáról írt tanulmányai is újszerűek, felfedezettő erejűek, melyek nagy részének alapja az adott alkotó kiállítása vernisszázsán elhangzott megnyitó szövege, melyet később alig kell átszerkesztenie publikálásra. Bár erről itt nem esik szó, de Erdős János és Eöry Emil munkásságáról a szerző önálló (és úttörő!) *monográfiákat* írt, mégis a két művészről szóló írások ennek ellenére hangsúllyal szerepelnek kötetében.

Vannak régi „szenvedélyei”. Ilyen a már sajnos korábban elhunyt Kovács László életműve, akinek és amelynek elismertetéséért a szerző hosszú évek óta szinte monomániás küzdel-

met folytat (igaza van!). Bár a helyszínek, ahol kiállítás nyitászai kapcsán megfordul, nem túl sokfélék (sokat szerepel Érden, Szigetszentmiklóson, Törökbálinton, tán még Zalaegerszezen, s persze Szentendrén), ez nem jelenti azt, hogy érdeklődése ne terjedne ki az egész ország progresszív, minőségi eseményeire, művészeire. Külön izgalmas értéke kötetének, a két nagy őstehetségről, a Miskolcon élő Drozsnik Istvánról és a Békéscsabához kötődő Baji Miklós Zoltánról (BMZ) írt tanulmánya, de mindig talál valami új szempontot, például akkor, amikor Gnandt János vagy Nagy Árpád Pika művészetét elemzi.

Általánosan jellemző munkamódszerére, amelynek ilyen nyílt hivatkozásával hasonló típusú kiadványokban még nem nagyon találkoztam, hogy egy-egy művész esetében, ha információkra van szüksége, elsősorban – ahogy ő fogalmaz rokonszenvesen – *a világhálón* kutakodik. A számítógép, a világháló, a honlapok világa minden szempontból alapvető munkaeszköze, forrása, hivatkozási alapja, így tudja „rendben tartani” és rendszerezetté tenni kivételesen hatalmas információs anyagát.

Kötetének írott részéhez szervesen kapcsolódik egy ismét csak sűrű szövésű színes képanyag, amely szinte egyedülálló módon lehetővé teszi az olvasó számára, hogy egy-egy adott íráshoz minden esetben (!) színes vizuális információkat szerezzen. A tájékozódást megkönnyíti a jól alkalmazható kitűnő és hatalmas névmutató, amely – hevenyészett összegzés szerint is – jóval több mint ezer nevet tartalmaz! A hatalmas anyag technikai rendszerezéséhez Novotny Tihamér egyszerű megoldásokat alkalmaz, a kronológiát és az abc sorrendet, így az olvasó jól tud akkor is tájékozódni, ha nem folyamatosan kívánja végigolvasni a művet, hanem csak *valaki* vagy *valami* érdekli. Azt azonban végig tudatosítsuk magunkban, hogy mindez egy *másik* kortárs magyar képzőművészet.

Egyben köszöntjük a szerzőt hetvenedik születésnapja alkalmából. Isten éltesse!

Novotny Tihamér: *Értékhalászat, művészeti írások (2013-2020)*, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2021.

efZámbo István: Love doll (1988; olaj, farostlemez; 130×130 cm; Nóra-gyűjtemény)

Nibelungok

Második rész – Kriemhild bosszúja

Negyedik felvonás

Első jelenet

Mosonvár környéke. Balról jönnek a burgundok és Rüdiger, jobbról Dietrich és Hildebrand.

DIETRICH

Isten hozott benneteket Hunniában! Meglátjátok, milyen szép ország.

GERNOLD

Ez a birodalom nekem egy kicsit lapos. Olyan, mint Artúr király kerekasztala, csak Artúr lovagjai nincsenek sehol. De az asztal, az megvan.

GÜNTHER

Ha megvan az asztal, akkor ebédeljünk.

GISELHER *(Anonymához)*

Még az a szerencse, édesem, hogy te nem vagy olyan lapos, mint a Kisalföld. Rajtad aztán van mit megfogni.

RÜDIGER

Légy szíves, ne fogdosd a lányomat idegenek előtt. Legyen már benned egy kis mértéktartás!

HILDEBRAND

Hát, ha egyszer a jó Isten sík vidéknek teremtetten Hunniát, akkor ne keress rajta hegyet-völgyet. Mi is hegyek között éltünk Amelungiában, de aztán menekülni kellett, mert ránk törtek a vizigótok. Igaz-e, Veronai Dietrich?

DIETRICH

Még szerencse, hogy Attila befogadott minket, elűzött amelungokat, hontalan longobárdokat és földönfutó gepidákat. Az legyen a legnagyobb nyomorúságunk, hogy Attila birodalma olyan sima, mint az asztallap.

RÜDIGER

Nem bírom nézni, hogy a vejem éjjel-nappal fogdossa a lányomat.

HAGEN

Inkább örülj, hogy boldogok a fiatalok.

DIETRICH

Hagen! Te is itt vagy? Ezer éve nem láttalak. Hej, a régi szép idők, amikor együtt lopkodtuk a törpekirály kertjéből az aranyalmát! Rosszul tetted, hogy idejöttél. Nem kellett volna.

HAGEN

Tudom.

RÜDIGER

Na jó. Akkor én megyek. Lóhalálában vágatok Esztergomba, hogy hírül adjam Attilának, megérkeztek a Rajna-vidéki rokonok.

(El.)

ANONYMA

Menjél csak, apukám. Nem tart vissza senki. – Na végre!

DIETRICH

Mondd csak, barátom, Günther – ugye, te kinthetlek barátomnak, noha még sohasem találkoztunk, de hát mégiscsak én fogadlak hivatalosan Hunniában mint Mosonmagyaróvár főkapitánya –, mondd, kedves barátom: hogyan idejöttetek?

GÜNTHER

Mintha nem tudnád. Jöttünk meglátogatni a hűgunkat meg a sógorunkat. Kaptunk tőlük egy meghívást a nyári napforduló ünnepére.

DIETRICH

Azt én értem. De hogyhogy nem fordultatok vissza Pöchlarnból? Rüdiger nem figyelmeztetett benneteket?

GÜNTHER

Mire figyelmeztetett volna?

DIETRICH

Hogy mire? Például arra, hogy Attila és Kriemhild kisfiát nemrég megkeresztelték, és a szent kereszttségben a Siegfried nevet kapta.

GÜNTHER

Na és? Nekem sem tetszik ez a név, de mégsem szedhetem le róla a keresztvizet.

DIETRICH

Rüdiger szólhatott volna, hogy forduljatok vissza, mert itt, Hunniában... Na mindegy. Most már itt vagytok. Hadd fogalmazzak óvatosan: Kriemhild lelkében az ádáz bosszúvágy csillapíthatatlan vulkánkitörése tombol.

GÜNTHER

Ugyan már, kin akar bosszút állni és miért?

HILDEBRAND

Annyit mondhatok, hogy mind a mai napig siratja Siegfriedet. Mármint az első férjét. Úgy hallottam, hogy minden reggel öt és hat óra között keservesen sír. Aztán felszárítja a könyveit, és mosolyog, de az a mosoly nem egészen őszinte.

GÜNTHER

Nincs ebben semmi meglepő. Én is mindmáig siratom Siegfriedet. Közeli barátom volt, most is fáj az elvesztése. Nem igaz, amit egyesek híresztelnek, hogy valaki orvul hátbadöfte Siegfriedet. Valójában egy sajnálatos vadászbaleset volt, ami történt. Ezt a hűgomnak is tudomásul kellett vennie.

DIETRICH

Ja, vagy úgy. Akkor mindjárt más. De azért mégiscsak csodálkozom, hogy Rüdiger nem küldött haza titeket.

GÜNTHER

Minket nem lehet csak úgy hazaküldeni.

DIETRICH

Ja, vagy úgy. Akkor mindjárt más. De azért mégis szólnia kellett volna, hogy Kriemhild haragszik rátok. Furcsállom egy kicsit.

GÜNTHER

Ez tévedés. Ha tényleg neheztelne ránk, miért hívott volna ide minket? Miért üzente volna, hogy már nagyon szeretné viszontlátni a testvéreit?

GISELHER

Rüdiger átengedte nekem az egyetlen, édes lányát. Akarhat-e nekünk bármi rosszat?

GERNOLD

Lehet, hogy Kriemhild neheztelt ránk egy darabig, de azóta bőven megbocsátott. Én például ott sem voltam Siegfried halálánál.

GISELHER

Én sem voltam ott. És rólam tudja a nővérem, hogy kimondottan szerettem Siegfriedet. Engem pedig a nővérem szintén kimondottan szeret.

ANONYMA

Akkor engem is kimondottan fog szeretni.

GISELHER

Hát persze, kicsikém. Ez csak természetes.

DIETRICH

Akkor tehát nincs megoldás, mert nincs probléma. Én mint Mosonmagyaróvár főkapitánya meghívlak benneteket, előkelő burgundokat az erődítménybe, no meg ezt a bájos ifjú hölgyet is. A többi sok ezer vitéz eltanyázhat itt a szép zöld mezőn. Lakmározunk egy jót, aztán szuszszanunk. Aztán, holnap reggel irány Horány, akarom mondani, Esztergom.

Második jelenet

Attilavár, fogadóterem. Szolgák és szolgálók díszítik a falakat, mások söpörnek. Attila udvaroncái sűrögnek-forognak.

KASZNÁR

Azt mondták a költőink, Swemmel és Werbel, hogy tízezren vannak.

ISPÁN

A költők mindig hazudnak. Vagy legalábbis túloznak egy kicsit.

KASZNÁR

Igen, de Rüdiger is azt mondja, hogy legalább tízezren vannak. Márpedig ő nem költő.

JÓSZÁGIGAZGATÓ

A felséges úrnő azt parancsolta, hogy külön szállásoljuk el a szolgálattevőket és külön a lovagokat. El sem férne egy közös helyen ilyen sok ember. Az apródokat és a csatlósokat vezessétek a külső fejedelmi csűrbe.

KASZNÁR

Csűrész-csavarás? Az mindig jól jön. Hehehe.

ISPÁN

A külső fejedelmi, az jó nagy. Akkora, mint egy stadion. Akarom mondani, mint egy római amfiteátrum.

JÓSZÁGIGAGATÓ

Már intézkedtem, hogy szállítsák el a búzát és a zabot máshová. És hogy a padlóra terítsenek jó sok szalmát. Hadd feküdjenek jó kényelmesen azok az apródok és csatlósok. A nagyurak és a lovagok szállása pedig a kerek torony nagytermében lesz.– Ti pedig hozzatok a raktárból száz vég turkesztáni selymet, az lesz a lepedő. Továbbá vételezzetek fejenként három darab cobolyprémet és négy darab hermelingereznát, az lesz az ágytakaró. Hadd érezzék azok a burgund lovagok, hogy úri jódolguk van. A felséges úrnő külön megparancsolta, hogy nagyon kényelmes legyen a derékalj. Nehogy aztán álmatlanságra panaszkodjanak azok a vendégek.

RÜDIGER *(jön)*

Mindjárt itt vannak.

JÓSZÁGIGAZGATÓ

Honnan fogjuk tudni, hogy melyikük kicsoda?

RÜDIGER

Nem kell mindent tudni.

Harmadik jelenet

Külső felvonóhíd. Jön Buda.

BUDA

Szevasztok, lányok, szevasztok, srácok, én vagyok Buda, Attila király öccse. Rólam szól a *Buda halála* című költemény. Írják a nevemet Blédának, sőt Bloedelnek is, de azt nem kedvelem, mert az már egy kicsit blődli. Sőt, nem is kicsit. Most pedig elmondom, hogy mi fog történni. Itt vagyunk Attilavár előtt, a külső felvonóhídon. Itt fog sor kerülni a vendégek ünnepélyes fogadtatására. Sógornóm, a felséges királyné idáig szokott kijönni a nagyra becsült vendégek elé. Itt aztán meg szokta csókolni őket. A legmagasabb rangú vendégeket a szájukon csókolja meg, a kisebb rangúakat az orcájukon vagy a homlokukon, a többieknek meg bőven elég egy kollektív biccentés. Látjátok?

Így ni. Bicc, bicc. Sógornómet Kriemhildnek hívják, burgund származású, és a wormszi udvarban nevelkedett. Bátyámnak volt egy korábbi házassága, de az a nő hamar meghalt anélkül, hogy a házasságból gyerek született volna. Az is egy germán születésű nő volt. Ha jól emlékszem, bajor vagy sváb. Bátyám kedveli a germán hölgyeket. Én jóval kevésbé, de most nem én vagyok a főszereplő. Szóval, már csak a birodalom érdeke is azt kívánta, hogy a bátyámnak fiúgyereke szülessen, mert ha nem született volna, akkor az öccse örökölné a trónt. Hogy melyik öccse? Ezt komolyan kérdezitek? Ti is tudjátok, hogy csak egy öccse van. A Blődli. És az én vagyok. Na, de Kriemhild szerencsére szült neki egy fiút, akit nemrég meg is kereszteltek a germán papok, de ezt ti jobban tudjátok, mint én. Most csak annyit akarok mondani, hogy vendégségbe érkezik Kriemhild pereputy-tya Burgundiából, egyenesen Wormsból. Akit Kriemhild elsőként megcsókol... Günther, a főfő király!

GÜTHER *(jön, karját ölelésre tárja)*

Édes húgocskám! De jó, hogy látlak!

(Besiet a várba.)

BUDA

És most jön Giselher... nem, nem, rosszul mondom. Hülye vagyok. Gernold, a középső király!

GERNOLD *(jön, mindkét kezével csókot hajigál)*

Jaj, de nagyon hiányoztál, Kriemhild!

(Besiet a várba.)

BUDA

Na de most már biztosan Giselher következik. Tudjátok, az a lányos arcú. Akinek újabban felesége is van. Amíg ideér, gyorsan elmondom, hogy bent, a vár fogadótermében Attila üdvözli a vendégeket. Ez egy régi szokás, még Mongóliában alakult ki, amikor posztósátrakban laktunk, és a királynak egyszerre több felesége is volt...

GISELHER *(jön, átkarolva Anonymát)*

Drága nővérkém, hoztam neked egy vadonatúj kebelbarátnőt!

KRIEMHILD *(jön, vele a kis Siegfried)*

Mindig is repestem az örömtől, amikor a testvéreim asszonyt hoztak a házhoz. – Isten hozott, édesem. Hogy is hívnak? Mindegy, nem

érdekes. Ugye nem zavar, ha megcsókolom a férjedet?

(Hosszú csók.)

ANONYMA

Most már hagyjátok abba!

KRIEMHILD

Miért? Mi a baj? Ne aggódj, téged is megcsókollak. Persze csak a homlokodon. Vagy tudod mit? Neked itt van ez a fiatalember. A király öccse. Blóddli, csókold meg a hölgyet!

ANONYMA *(ellöki Budát)*

Pfuj!

HAGEN *(jön, mögötte Volker)*

Én is itt vagyok, ha még emlékszel rám, szépséges Kriemhild. Meg sem csókolsz?

KRIEMHILD

Trójai Hagen. Száját kell öblítenem, ha kimondom a nevedet. Mit hoztál, milyen ajándékot, amivel rászolgálnál a nyalás-falásra? Elhoztad a Nibelungok kincsét? Mert az még jár nekem!

HAGEN

Magad is tudod, Kriemhild – úgy forgatom a nevedet a fogaim között, mint a szájöblítésre használt rózsavizet –, szóval, magad is tudod, hogy a Nibelungok kincsét, a fivéreiddel teljes egyetértésben...

GISELHER

Én nem értettem egyet!

HAGEN

Te csak menjél be szépen a várba. Attila király már nagyon szeretne üdvözölni titeket.

GISELHER

Megyek is!

(Anonymával besiet a várba.)

BUDÁ

Én is megyek! Odakísérlek a bátyámhoz!

(Bemegy a várba.)

HAGEN

...A Nibelungok kincsét fivéreiddel teljes egyetértésben elsüllyesztettem a Rajna fenekére. Kincs, ami nincs. Ha tudtam volna, hogy ilyen kapzsi vagy, akkor a privát vagyonomból elhoztam volna egy nagyobb összeget. De az erszényemet így is felajánlhatom.

KRIEMHILD

Nem kell az erszényed, mocskos gazember! Hogy merészeltél idejönni Hunniába? Ki hívott ide?

HAGEN

Nem hívtott ide senki. Mégis eljöttem. Én vagyok a bátyád leghűségesebb szolgája, és ahová Günther megy, oda vele megyek én is.

KRIEMHILD

És mi az a fegyver, ott, az oldaladon? Ugye, ugye! Siegfried kardja, a Balmung. Megismerem a markolatáról. Te gyalázatos hullarabló!

A KIS SIEGFRIED

Anya, miért haragszol a bácsira?

KRIEMHILD

Mert ez egy rossz bácsi. Nagyon rossz bácsi.

A KIS SIEGFRIED

És azt mondtad az előbb, hogy az ott, az a kard az enyém volt? Azt mondtad rá, hogy Siegfried kardja.

KRIEMHILD

Tudod mit? Menj fel szépen a szobádba játszani.

A KIS SIEGFRIED

Megyek is. Nem szeretném bámulni a csúnya bácsi pofáját.

(Bemegy a várba.)

HAGEN

Siegfried névre kereszteltetted? Ez azért szép.

KRIEMHILD

Már nem is tagadod, hogy te ölted meg Siegfriedet? Talán még büszke is vagy rá?

HAGEN

Én még ugyanaz a Hagen vagyok, aki Siegfried életét kioltotta. Muszáj volt meghalnia. A bátyáért cselekedtem. Kezdt a bátyád fejére nőni.

KRIEMHILD

Ezt ismételd meg mindenki füle hallatára, ha mered.

HAGEN

Azt hiszed, félek? Tudja csak meg mindenki! Tudja meg az egész világ! *(Emelt hangon.)* Attila előkelői! Magyarok! Én öltem meg az úrnők első férjét, Siegfriedet, ezzel a két kezemmel! Aki bosszút akar állni érte, csak engem keressen!

KRIEMHILD

Nahát, ennyi bőven elég volt belőled!

(Besiet a várba.)

VOLKER

Gratulálok, Hagen. Emlékezetre méltó alakítás volt!

Negyedik jelenet

Trónterem. Előkelő hunok, férfiak és nők vegyesen. A trónon Attila. Jön Günther, Gernold és – Anonymába karolva – Giselher, mögöttük Dankwart és Ortwin.

ATTILA

Csakhogy itt vagytok, burgund vendégeim! Is-ten hozott benneteket Hunniában! Miért nem jöttetek már tavaly vagy tavalyelőtt? Mennyi sok szép emléket őriznénk a látogatásaitokról! No de se baj, valamikor csak el kell kezdeni a rokoni kapcsolatok ápolgatását. Ugye te vagy Günther, a fő-fő király? Messziről meglát-szik rajtad. Ilyen daliás csakis egy fő-fő király lehet. Te meg bizonyára Giselher vagy. Rólad azt hallottam, hogy útközben megnősültél. Mutasd magadat, édes kicsinyem! Takaros kis menyecske vagy, igazi ínyecfalat. Mint az első feleségem, aki már húsz éve meghalt. Csak-csak jó volt fiatalnak lenni. Ma már egy kicsit éle-medett vagyok az ilyen pelyhes kicsirkékhez. És téged hogy is hívnak? Ja igen, Gernold. Azt mondták rólad, hogy szép tehetséged van, csak azt nem mondták meg, hogy mihez. Igaz is, hol van Trójai Hagen? Megismerném, ha itt volna. Amikor Tróját elfoglalták a görögök, és neki menekülnie kellett, egy vagy két évig itt szol-gált az udvaromban. Hű, de régen volt. Azóta nyilván ő is megöregedett. Ja igen, tudom már, miért nincs itt Hagen. Kriemhild mondta, hogy valamit meg akar beszélni vele.

KRIEMHILD (*jön*)

A vendégek fáradtak. Hosszú utat tettek meg idáig. A szállásukra kellene kísérni őket.

ATTILA

Mindjárt pihenhetnek, csak előbb feltárom előt-tük a víziómat a közös jövőnkről. Természetesen távirati stílusban, akarom mondani, lapidárisan, kőbe véshető velős tömörséggel. Na szóval, úgy képzelem, hogy mostantól egyre szorosabbak lesznek a kapcsolatok köztünk. Töletek, a Raj-na-vidékről tudós papok jönnek ide, akik taní-tanak és gyógyítanak. Ja, és megszerettetik a néppel Deust, a keresztények istenét. Tőlünk meg ellátogatnak hozzátok a mi nemesifjaink, hogy megtanuljanak késsel-villával enni, meg persze azért is, hogy végigkóstolgassák a híres

rajnai borokat. Így aztán a Duna-vidék mindin-kább olyan lesz, mint a Rajna-vidék, olyannyira, hogy végül már meg sem lehet különböztetni őket egymástól. És ami a legfontosabb: a hunok és a burgundok annyira fogják szeretni egymást, mint egy családban a jó testvérek. Mint például ti hárman, rajnai királyok, valamint a ti húgotok és az én feleségem, Kriemhild.

GÜNTHER, GERNOLD és GISELHER

Ámen! Úgy legyen! Szerintem is!

KRIEMHILD

Bárcsak a próféta szólt volna belőled! De én azért látok néhány komolyabb nehézséget. Né-hány olyan személyt, akik útjában állnak a ba-rátkozásnak. (*Félre:*) Hogy messzire ne menjek, az egyik ilyen személy én vagyok. Én magam.

Ötödik jelenet

*A vár belső udvara, háttérben a kerek toronnyal.
Hagen és Volker.*

HAGEN

Édes egy cimborám, Volker, te élő klasszikus költő: kérdezhetek valamit?

VOLKER

Kérdezz nyugodt lélekkel.

HAGEN

Hogyan ítéled meg a jelenlegi helyzetünket?

VOLKER

Annyi biztos, hogy furcsa egy helyzet. Kriem-hild vitézei kövérnek látszanak, miközben a pofájuk sovány. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a díszruhájuk alatt páncélt hordanak, az vastagítja meg őket. Az is furcsa volt, hogy kö-zel jöttetek hozzánk, és lökdösődni kezdtek. Az-tán, amikor előrántottam a varázserejű hegedű-vonómat, egyből visszahőköltek a gyáva nyulak. Ha arra gondolsz, hogy jó lesz résen lennünk, akkor tökéletesen igazad van.

HAGEN

Igaz, ami igaz: a hegedűvonód valóban csodála-tos egy műszer. Még én is megijedtem tőle egy kicsit.

VOLKER

Az én eszményem a harcos költő. Aki úgy versel, mintha küzdene, és úgy harcol, mintha költe-

ményt írna. Nézd csak meg a pajzsomat: a belső oldalán húrjai vannak, mert ez tulajdonképpen egy hegedű. Érzékeny hangszer, de felfog minden csapást. És nézd meg ezt a hegedűvonót! Ha akarom, szőrös, és megrezgeti a húrokat. Ha akarom, megduzzad, és vérrel telik meg. Ha akarom, kemény lesz, mint a damaszkuszi acél, és éles, mint a borotva. Ez ám a Rajna-vidéki csodafegyver!

JÓSZÁGIGAZGATÓ *(jön)*

Adjátok le a fegyvereiteket!

HAGEN

És ha nem adjuk?

JÓSZÁGIGAZGATÓ

Nálunk az a szokás, hogy a vendégek leadják a fegyvereiket.

HAGEN

Mi viszont eltérünk a szokástól. És tudod-e, miért? Hát csak azért, mert ami itt van az oldalamon, az fegyvernek fegyver, de nem az enyém, hanem a megboldogult Siegfriedé volt, úgyhogy nem kapod meg. Ami pedig nála van, ennél a férfinál, az tulajdonnak tulajdon, de nem fegyver, hanem hegedűvonó, úgyhogy azt sem kapod meg.

JÓSZÁGIGAZGATÓ *(torka szakadtából, föl-felé)*

Felséges úrnő! Ezek sem akarják ideadni! Ahogy a fivéreid sem! Valaki figyelmeztette őket!

HAGEN *(kardot ránt)*

Ha olyan nagyon akarod a Siegfried kardját, akkor megkaphatod – a bordáid közé!

JÓSZÁGIGAZGATÓ

Jaj, ne! Akkor inkább nem kell!

(Kirohan.)

VOLKER

Ezek már csak ilyenek. Ezek a gyáva szarházi hunok.

HAGEN *(visszadugja hüvelyébe Siegfried kardját)*

Édes egy cimborám, Volker, te élő klasszikus költő: kérdezhetek valamit?

VOLKER

Kérdezz bátor szívvel.

HAGEN

Ha bajba kerülünk – márpedig biztosra vehető, hogy bajba kerülünk –, számíthatok rád?

VOLKER

Amióta ismerlek, te vagy a példaképem, Trójai Hagen. Érted élek, és ha kell, érted meg is halok.

HAGEN

Ez már beszéd! Szavadon foglak, ahogy te is a szavamon foghatsz engem. Így már érdemes meghalni, édes egy cimborám.

(Átölelik egymást.)

Hatodik jelenet

Kriemhild lakrésze a várban. Attila, Kriemhild.

KRIEMHILD

Meg kell halnia. Ha életben hagyjuk, nagy baj lesz belőle.

ATTILA

Csak azt nem értem, drága szerelmem, honnét költözött beléd ez a tébollyal határos gyűlölet.

KRIEMHILD

Ő fosztott meg mindenemtől. Megölte a férjemet. Elsüllyesztette a kincsemet a Rajna fenekére.

ATTILA

Az a baj veletek, burgundokkal, hogy haragtaratók vagytok. Szívósan él bennetek a gyűlölködés. Ugyan, mi fáj neked? Mi bajod van? Elvesztetted a férjedet; most van egy másik férjed, aki ugyanúgy szeret, mint az előző. Talán egy kicsivel még jobban is. Meghalt szegény Siegfried; most itt él velünk egy másik Siegfried, akit mindketten úgy szeretünk – te is, én is –, mint a saját életünket. Talán egy kicsit még annál is inkább. Odaveszett a Nibelungok kincse; annyi baj legyen. Van nekem kincsem éppen elég. Adok belőle szívesen annyit, amennyit akarsz.

KRIEMHILD

Szükségem is lesz némi aranyra, hogy megjutalmazhassam a vitézeinket, ha esetleg helyt kell állniuk.

ATTILA

Ezt hogy érted?

KRIEMHILD

Amíg Hagen életben van, addig a mi életünk veszélyben forog.

ATTILA

Rémeket látsz, drága szerelmem. Fölösleges folyton a múlton rágódni. Ami volt, elmúlt. Felejtsük el. Foglalkozzunk azzal, ami most van.

KRIEMHILD

Most az van, hogy nem hajlandók beszolgáltatni a kardjukat és a buzogányukat.

ATTILA

Na és? Mi rossz van abban? Hiszen közeli rokonaink! Annyira örültek nekünk, amikor ideérkeztek. Csak úgy sütött a szemükből a fenntartás nélküli, őszinte szeretet. Az a baj veletek, burgundokkal, hogy tele vagytok gyanakvással és bizalmatlansággal egymás iránt. Képtelesen vagytok feltételezni a másikkal, hogy tiszta szívből jót akar. Fivérideid nyilván büszkéek a kardjuk drágakövekkel ékesített markolatára, és mutogatják. Azt még csak értem, hogy Hagenre haragszol. De a fivérideidet ugye szereted? Vagy nem szereted őket?

KRIEMHILD

Hagennek nem kellett volna idejönnie. De ha már egyszer idejött... és a markomban van... akkor nem fogom élve kiereszteni!

JÓSZÁGIGAZGATÓ *(jön)*

Uram és úrnóm! Ezek még az esti szentmisére is fegyveresen vonultak. Sisak, páncél, kard, pajzs. Olyan csörömpölés volt, hogy egy szót sem lehetett érteni a prédikációból.

ATTILA

Ejnye-bejnye. Csörömpölni tényleg nem helyes.

JÓSZÁGIGAZGATÓ

És többszöri felszólításra sem voltak hajlandók levenni a sisakjukat. Botrány!

ATTILA

Burgundiában valószínűleg úgy szokás, hogy sisakban hallgatják a misét. Igaz-e, Kriemhild? Különbén sem vagyok megkeresztelve, nem szólhatok bele a keresztény közösség belső ügyeibe.

JÓSZÁGIGAZGATÓ

Még a vacsorán is karddal az oldalukon jelentek meg, sisakban, páncélban. Egyébként báránysültet kaptak. Még a délelőtt folyamán intézkedtem, hogy és vigyék a konyhára a egész Búbánat-völgyi birkanyáját.

KRIEMHILD

Búbánat-völgy? Az a jó! Az való nekik!

ATTILA

Vacsoráról jut eszembe: mesélnem kell a kis Siegfriednek. Ha már, drága szerelmem, te nem vagy hajlandó esténként mesélni neki. Elmesélem neki a trójai háborút, ahogy még Hagentől hallottam fiatalkoromban. – Téged, jószáigazgató, megdicsérlek, amiért ilyen derekasan szolgálasz. Légy ezentúl is hűséges hozzám, és a továbbiakban teljesítsd az úrnő kívánságait.

(El.)

KRIEMHILD

Hallottad, mit mondott a király úr. Két kívánságom van, mindkettőt könnyű teljesíteni. Az egyik az, hogy vezess a kincstárba. Nyilván sejtetted, miért. A másik az, hogy utána hívd össze a testőrgárdát. Beszédem van velük.

JÓSZÁGIGAZGATÓ

Hallom és engedelmeskedem. Én csak örülök, hogy ilyen tettekre kész, férfias természetű felesége van a királyunknak.

Hetedik jelenet

A kerek torony bejárata. Hagen a falnak támaszkodik, kezében pajzs és kard. Günther, Gernold és Giselher kijön a toronyból.

GÜNTHER

Kriemhild nagyszerűen gondoskodott a kényelmünkről. Ezek a pompás ágytakarók! Ez a pihe-puha derékalj! Holnap reggel megköszönjük neki.

GISELHER

Nem is értem az aggodalmaidat, Hagen. Honnét van benned ez a rút bizalmatlanság? Nekem például büntudatom volt, amikor sisakban vacsoráztunk. Elvégre a nővérkém oltalma alatt olyan biztonságban vagyunk, mint a Jóisten ölében.

ANONYMA *(kijön a toronyból)*

Mikor lesz már csata? Mikor lesz már háború? Mikor lesz már egy jó kis összecsapás?

GISELHER

Te csak menj szépen vissza. Beesteledett, lehűlt a levegő. Még a végén megfázol nekem, és tüsszögni fogsz.

ANONYMA

Igazán kedves tőled, hogy ilyen gondosan vigyázol rám. De én egyszer már csatát is akarok látni!

GIESELHER

Majd holnap nézünk buhurtot. Az majdnem olyan, mint az igazi csata, csak éppen barátságos összeütközés. Na gyerünk!

(*Visszaviszi Anonymát a toronyba.*)

HAGEN

Nem ártana elkülöníteni a nőket.

GERNOLD

Csak egy nő van. Ez itt. Én sem vagyok elragadtatva tőle, amikor házaseletet él az öcsénkel. De hát mit csináljunk? Össze vagyunk zárva.

HAGEN

Tudjátok, mit? Menjete be, feküdjetek le aludni. Pihenjétek ki magatokat. Majd én itt örködöm. Ezt az éjszakát még valahogy túléljük. Aztán – ki tudja?

GERNOLD

Szerintem is túlzottak az aggodalmaid, Hagen. Pedig csak magad miatt van okod aggódní. Ha egyáltalán.

(*Visszamegy a toronyba.*)

GÜNTHER

De ha örködni akarsz, felőlem örködhetsz. Nem tiltja meg senki. Jó éjszakát!

(*Visszamegy a toronyba.*)

HAGEN

Miért jöttem ide, Hunniába Güntherrel és pereputtyával? Talán bizony szeretem őket? Ugyan, dehogy. Megvetésre méltó puhányok. Akkor miért vagyok mégis hűséges hozzájuk? Magam sem értem. De tény, hogy hűséges vagyok.

VOLKER (*kijön a toronyból*)

Hallom, őrségben állsz. Veled tartok, hogy ne egyedül örködj.

HAGEN

Örülök, hogy kijöttél, Volker. Jólesik nekem. Mástól nem kérném, sőt, el se fogadnám, hogy együtt virrasszon velem, de a te jelenléted boldoggá tesz. Nehéz éjszaka áll előttünk.

VOLKER

Nem félek a hunoktól. Megküzdöttem én már ádázabb ellenséggel is. Annyira nem félek tőlük, hogy a fülük hallatára álomba hegedülöm a

mi derék lovagjainkat. Egy kis ízelítő az álomhozó költészetből. (*Pajzsa húrjain hegedül.*)

Élet, álom és halál:

fáklya füstje száll.

Élet, halál:

egál, egál.

Az ész megáll.

HAGEN

Azt hiszem, mindenki elaludt odabent a nagyteremben.

VOLKER (*füfel*)

A zörejekből ítélve, Volker és a kis felesége lehet még ébren, de ők is rövidesen álomba szenderülnek egymás karjai közt. Hegedüljek még egy kicsit?

HAGEN

Inkább nézz előre. Én ott valamit látok. Valami csillog a sötétben.

VOLKER

Az bizony egy sisak. És még egy. És még legalább tíz. (*Emelt hangon:*) Mit akartok tőlünk, ti gyáva kutyák? Így kell támadni a király vendégeire? Éjszaka? Lopakodva?

HAGEN

Ne ordítozz. Az volt a tervem, hogy közel engedem és lekasabolom őket. De most már nem fognak idejönni. Viszont nyilazni bizonyára fognak. (*Nyílzápor zúdul a toronyfalára.*) – Összszve vissza lődöztök a sötétben, ti vaksi pondrók? Ide célozzatok, ahol mi vagyunk!

(*Hun vitézek lopakodnak a színpad túlsó szélén.*)

I. HUN VITÉZ

Ez Trójai Hagen. Megismerem a hangját. Hű, de nagy vitéz volt, amikor itt szolgált nálunk negyven évvel ezelőtt! Az meg Volker, a költő.

II. HUN VITÉZ

A francba! Túljártak az eszünkön. Őrséget állnak.

VOLKER

Utánuk megyek, és foglyul ejtem valamelyiket.

HAGEN

Eszedbe ne jusson! Közelharc lesz belőle, és amíg mi küzdünk hárommal vagy négygel, a többiek benyomulnak a toronyba, és lemészárolják a mieinket.

KRIEMHILD (*jön*)

Ilyen hitvány felmosórongyok vagytok? Százan sem bírtok azzal a kettővel ott a lépcső tetején?

III. HUN VITÉZ

Nem vagyunk százan, felséges úrnő, hanem csak tizenöten. És azok a burgundok ott fenn a lépcsőn igen veszedelmesek. Ha közel megyünk, lekasabolnak minket.

IV. HUN VITÉZ

Én bizony nem fogok meghalni azért a marék aranyért, amit ígértél, felséges úrnő.

KRIEMHILD

Ne feleselj! Nyomás! Előre!

HAGEN

Te is ott bujkálsz, te nőstény ördög? Miért nem hagyod aludni a testvéreidet? Mit settenkedel

itt az éjszakában? Lopni készülsz a cselédeid élén? Ha igen, akkor csak szólj nekem, szívesen csatlakozom!

KRIEMHILD

Hát jó. Most elmegyek. Majd holnap számolunk.

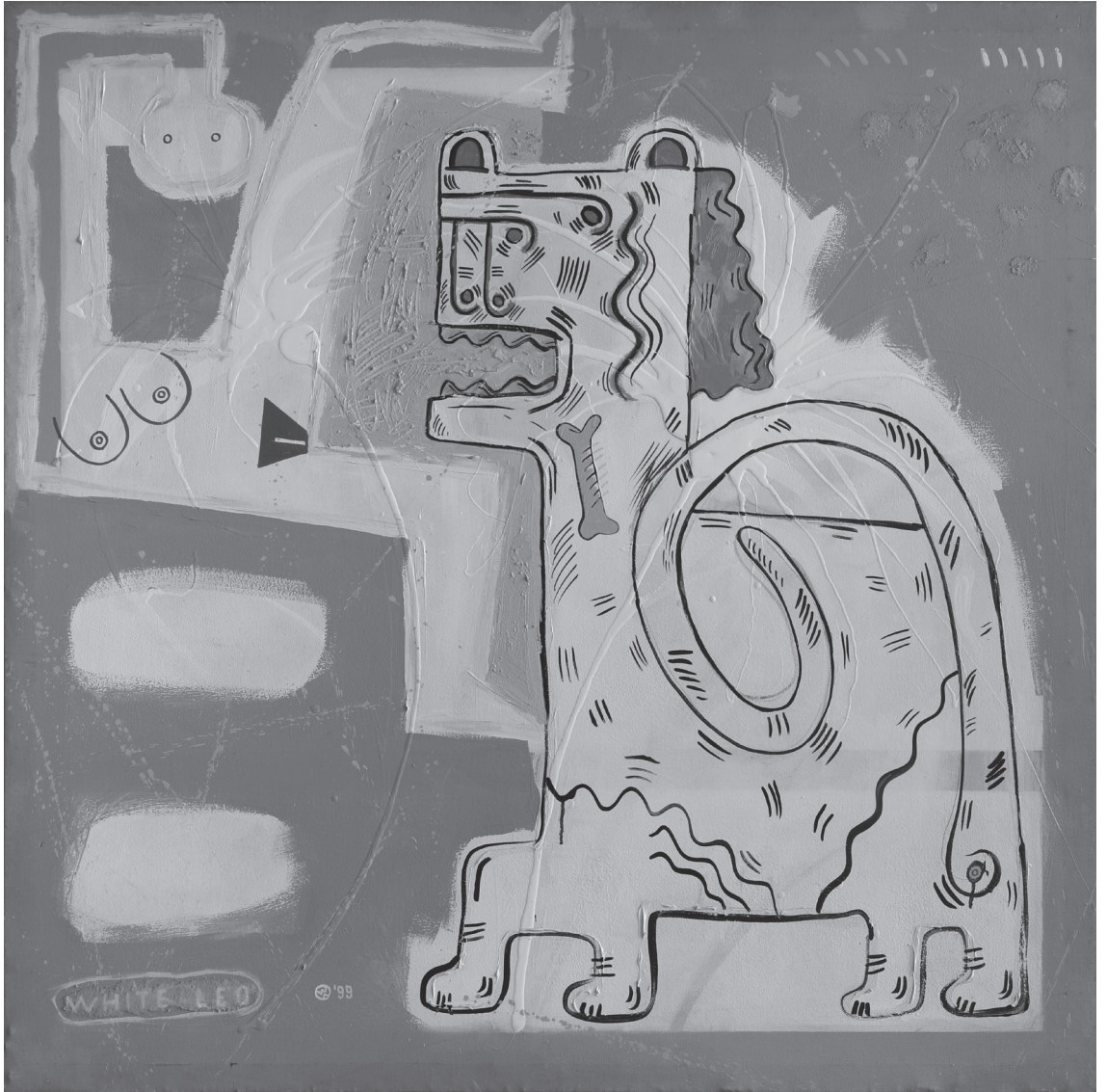
(A hun vitézekkel együtt el.)

VOLKER

Rajtam erősen kihűlt a páncél. Érződik, hogy közel már a hajnal. Ezt az éjszakát is túlélünk.

HAGEN

Attól tartok, ez volt életünk utolsó éjszakája.

Waborn András: White Leo (1999; akril, vászon; 122×122 cm; Kacsuk-gyűjtemény)

A rejtelem sugárzásához

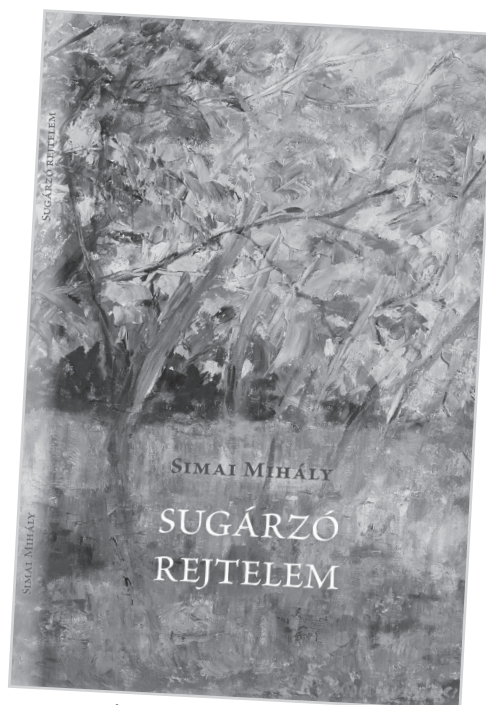
Simai Mihály: Sugárzó rejtelem

„A Rejtelem és a Remény könyvét írom évek óta, azért is, hogy a legeslegnagyobb létecsodában, az Örök Élet csodájában gyökerező hitemet-reményemet megoszthassam kortársaimmal. Lehet-e szebb költői feladat ebben a hitehagyott világban?!” Simai Mihály így fogalmazza meg új kötetének célját mint költői működésének évek óta érvényes törekvését a kötet hátsó borítóján. Békési Imre írta 2009-ben, a Szegedért Alapítvány fődíjának méltatásában: „Simai Mihály nemzedékének egyik kiemelkedő költője”. Ezúttal a huszonharmadik kötetét tartja kezében az olvasó.

A kötet kezdő fejezetének (*A rejtelem egyetlen*) 22 verse és záró ciklusának (*Legeslegvégül*) 24 verse 48-48 oldalt foglal el; közöttük rövid ciklusokban (*A hősín gyolcs toronyban, Misztériumok, Találkozások, Időkerék, Ige, Nézz az arcokra...!*) 3-8 szöveget olvashatunk. Számos ciklus a benne szereplő vers címét emeli a fejezet élére, a kivétel a *Misztériumok*.

A halott fiú emlékét idézi az *Időkerék* ciklus. A *Templom – klinika – templom* címet három sorba tördeli, s a cím szavai az első, a harmadik és a hetedik sorban újra jelezhetik a kétségbeesett reménykedés helyszíneit. A zárás a *Circumdederunt* zsoltára: „a halál gyötrelmei körülvettek engemet!” S a szavakkal ki nem fejezhető fájdalmat három gondolatjel érzékeltetheti.

Az *Ige* öt verse a költészetről, a költőről szól. *A Fogj kezet ezzel a verssel!* a nyelvben teremtett világban fogja össze az olvasót, a költőt és a verset: „tudd: benne vagy ebben a versben/ tudd: te magad vagy a vers bennem/ tudd hogy nem is

Szegedi Írók Társasága, Szeged, 2022

lehetne lennem/ ha te nem lennél verssé bennem (114)”. A vers lételeme a hangoztatás: „... mondd el/ ujjongd és súgd és zokogd el/ száddal szemekkel szíveddel”. Az *Ige* közepre zárt sorai a vers költői világát az „I G E / isteni üzenet” lényegi azonosságában ragadják meg. A *Ballada a költészetről* tízféleképpen közelíti a költészet fogalmát, az „újraélesztett szív dobogása” képétől „minden/ Tudatalatti és a Kollektív Tudat/ HARANGJÁTÉKA” képéig, s a zárás „magukat-meg-nem-adó csodák!”-ként foglal össze. Simai szerint a vers a lélek ünnepe; a szabadság végtelenje. A *Karthauzi* a mai zűrzavaros hangorgia helyett Isten csöndjében leli igazi otthonát: „– – minden csöndeknl

csöndesebb/ de minden hangnál hangosabb – –”. „Ha a létnek/ álma az Élet/ az életnek/ álma a LÉT” (*Felhőarcom szálltában visszanéz*); a létezés végső értelmét a költő az Isten–ember kapcsolat rejtelemrendszerében keresi és véli megtalálni.

A *Találkozások* ciklus a magyarság összetartozását énekli meg. Kezdése a pünkösdi lángnyelveket idézi: „...és nyelvem szám szemem szívem tüzet fogott/ anyanyelv-láng azóta lán-golok...” (És a lángnyelvek). Medgyesegyháza emlékei a „Meseegyháza” indítás szójátékát „EGY HAZÁNYI MESEHÁZBA” fonják össze. Szervesül az emlékezés a barát Schéner Mihály alakjával, a beljebb kezdett és ritmika-ilag kiemelt sorokkal. A *Találkozások* a kötet rajzos motívummal tagolt szövege. Pl. „MAGYARORSZÁG / ...lehetetlenek labirintusához/ pányvázott/ árva/ szerelmes hazám”. A megszólított haza: „te kezemből kiüthető kard/ számból ellopható gyümölcs/ kiragadható játék/ elvéthető út/ te fölgyújtható menedék”. Tüskés Tibor szerint: „Az országot megszólító szavai a Boldogasszony anyánk pátoszatát és József Attila Hazámjának racionalizmusát visszhangozzák: áhítat és harag, múlt és jelen, történelmi átok és szerelmi sóvárgás kavarog benne” (Tiszatáj 1974: 85). Az *Ige // Idő* mottója: *A nemzet – közös ihlet!* Zárása: „...igékben együtt lenni hitekben eggyé válni/ egy anyanyelv-hazában mindig hazatalálni” (87). Az erdélyi Istensegítség hangozott el a *Himnusz-töredék*, befejezése: „TESTVÉR! / SEGÍTS! / Istent segítsd/ – megvédeni Istensegítségét!!!”

„Az ember minden alkalommal valami sajátost, egyénit, egyszerit akar közölni, a fogalmak azonban csak az általánost tudják kifejezni; s így nem tudjuk nyelvi eszközökkel kifejezni, amit mondani akarunk” (Fónagy Iván: A költői nyelvről: 211). Az általános és az egyedi szemantikai paradoxona retorikai/stilisztikai alakzatokban érvényesül. Simai Mihály kötetének szavaiban, kifejezéseiben hatásra törekszik a fölépítés egyedisége: „megtörténe”, „s rózsállást mégis rózsablakultál”; a tájnyelvi íz: „vergőlődök”, „prasnyaság”, „üstöllést”, „miccenésemre”;

tréfa, szleng: „jófrancba”, „frásznagyokra” – és a példák még bőven sorolhatók. Az ismétlés fokozás, szövegszervező tényező lehet: „lesöpröm – lesöpröm – lesöpröm – lesöpröm – lesöpröm – lesöpröm – le – le – lesöpröm”, „nincs, nincs, NINCS időm elég...!”, „vívódva, verdesve, cikázva,/ surrogva, ujjongva, félve, fá-jva,/ és szállna,/ szállna,/ szállna, / szállna...!” Retorikai megfordításai hatásosak: „...Ó, te Végtelen Rózsaság! Te Rózsa-Végtelenség...!”; „...a Kép/ életre/ kelt// életre kelt a Kép”; „reménytelen anyagból,/ anyagtalan reményből...”. Számos szójáték, paradoxon gondolkodtatja el az olvasót: „megfoghatatlan okból/ megfoghatatlanokból”; „a sor(s)végnek rímelni kell,/ ...a sor(s)om végén állok”. Különböző eszközök együttesen hatnak: „...hallásotok ha volna hallomás helyett/ most hallva hallanátok hogy zokog/ a mélységben az Elszakított Egység// a Haza amit kitagadtatok”.

Kompozíciós kiemelés érvényes *Gyógyulásért gyönyörűt* című szövegében: az elvárható 4 – 3 – 2 – 1 soros strófák helyén 4 – 3 – 2 – 2 – 1 valósul meg; az utolsó előtti kétsoros: „... Gyógyulásáért templomot/ építetek neked, gyönyörűt”.

Virók Csilla festőművész nyolc színes illusztrációja gazdagítja a kötetet (Nagy Gyula engedélyével), a *Fényárban úszó Tisza* a kötet címlapborítóját is díszíti. Vers szól Van Gogh-ról: *Vincent van Gogh csillagos éjszakája*. Tegyük hozzá a festőbarátokat: Schéner Mihály, Szűcs Árpád.

A kötetbe illesztett képek színvilága, motívumai derűsek: a pasztellszínek kiegyenlítődést, nyugalmat, békét, szeretetet sugároznak. Nyoma sincs bennük kibékíthetetlen ellentéteknek, háborgó indulatoknak, halálos veszélynek, szenvedélyes veszekedéseknek, dühös szembeállításoknak. Jellemük megfelel a textusok vilá-gának.

A szerkesztés a sorok jelentéséhez társítja a mellettük elhelyezett illusztrációkat. A 48. oldalon így végződik a textus: „...fénybe borítva a Létezés Nagytemplomát!” Szemben, a 49.-en a kép címe: Éltető föld. Az 50. oldalon

a *Tengerparti alkonyat* képe, s ehhez a *Lét-meditáció a tengerparton* című vers. A 76. lap szövegének címe: *Medgyesegyháza*, benne pl. „...a szeretet-rónaságon” – és szemben a *Búzamező* illusztrációja. A 126. lap befejező sorai: „...nem ér a nevem – és nem/ érhet el a halál”, a mellette közölt kép a *Holt-Tisza* részlete.

A *Sugárzó rejtelem* versbeszédében is érvényes: „A költészet tartalmilag fogalmi, formailag auditív művészet” (Weöres: *A vers születése*).

A különböző tartalmak lényegi egységét sugallja a könyv alcíme: *Versek, látomások, létmeditációk*. Figyelmet érdemel, hogy Simai Mihály korábbi kötetének alcíme: *Képlátomások – létmeditációk* (*Titkos testvériség*, Tiszatáj Kiadó, 2008). Az egyik vers címében: *Lét-meditáció a tengerparton*. A fogalmak egymásra épülését jelezheti a *Versek, látomások, létmeditációk* alcím piramisformája: alul a *létmeditációk*, fölötté a *látomások*, a csúcson a *Versek*. Alapozók a létmeditációk, ezekre épülhetnek fogalmilag és érzéki- leg a látomások, s a látomásokból szülehetnek a versek.

A kötet az Istenhitről és a szeretetről szól, a szerző világlátását érvényesíti. Hamvas Bélával szólva: „Abban, amit a művészet tesz, nemcsak van valami idealitás, hanem éppen mintha a tevékenység értelme ez az idealitás lenne” (*Metapoiézisz*, 111). A magyarság összetartozása, a szülőföld szeretete, a fiát elvesztett apa fájdalma emelkedik ki a ciklusok tartalmi közül; az ismertetés a legtöbb figyelmet a „vers a versről” ciklusnak szentelte.

Feltűnik a címben a mély/magas hangzáselentét: a mély hangzású „Sugárzó” jelző dinamikus jelentésű, a három e-s szótagból álló „rejtelem” jelzett szó szemantikailag passzív(abb). A textusok hangzásának gyakori és hatékony tényezője a dinamizmus; ezt szolgálhatják a sortördelés változatai, ennek megjelenési eszközei a nagybetűsítések. Sajátos paradoxon érvényesül a kötetben: az Istenhit, a béke, a

szeretet egysége rendkívüli intenzitással hat az olvasóra; ez a hevület, ez a kisugárzás a dinamikus ritmika mellé társítja az írásjelek rendkívüli gazdagságát. Hogy az olvasót céljai mellé, a hit, a béke és a szeretet céljai mellé állítsa. A könyv 81 verse közül 21 központozás nélkül hat; 53 a befejező sorában három ponttal, kérdőjellel, felkiáltójellel (és ezek kombinálásával, sokszorozásával) az olvasó meggyőzésére, a fölvetett lehetőségek továbbgondolására, a gondolatok energikus továbbélésére készletet.

A címekeket csupa nagybetűvel, a cikluscímeket dőlt betűvel nyomták. A kiemelt szavak, kifejezések olykor nagy kezdőbetűvel íródnak, máskor csupa nagybetűvel. Manapság kissé szokatlan kiemelés a betűk ritkítása. Gyakori a kötőjelezés: „Szeretet-Végtelenség ... Hangvilla-Tornyokat... Harmónia-Végtelenbe”, „Virágvasárnap-gyönyörűen, létakarát-hárs... életöröm-mályva.../ jázmin-mámor... harangvirág-hozsánna...”. Számos összetétel szolgálja a jelentést: „tövisbozót – – – virágzivárvány”, „Kishercegrózsza” stb. Simai kedveli a három gondolatjel hangulati, gondolati jelzéseit. A *Sugárzás*, az *És a lángnyelvek* központozás nélkül indul, s a végén egyértelműsítik a jelek. Akad olyan szöveg is, amely csupán a befejező sorban, zárásként hoz írásjelet. (Elemzői szerint a versbeszéd világos, kristálytisztá; kár, hogy találunk olyan sajtóhibát, amely – a szerzői szándékkal ellentétben – rejtvény az olvasó számára.)

Így sugárzik tehát a rejtelem Simai Mihály új verseskötetében: festményekhez kapcsolódva, egyben látomásokat megidézve, létmeditációkat megjelenítve magyar nyelven. Békési Imre a költő egyik kötetének utószavában így nyilatkozott: „Simai az anyanyelvnek annyi húrján játszik, és olyan mesterien, úgy mondja ki a mondhatót és közelít a kimondhatatlanhoz, megnevezhetetlenhez, ahogy a mi gazdag költészetünkben is csak kevesen” (*Valaki mindent elszeret*, 2012).

A falu, és ami azon túl van

Leczo Bence: *A falu összes férfiája*

A falu összes férfiája Leczo Bence első kötete, de nem egy esetlegesen megkomponált novella-gyűjtemény a szerző eddigi munkáiból, hanem egy tudatosan összerakott, jellegzetes atmoszférát teremtő szövegegység, mely képes magához vonzani olvasóját, ahogyan azt az egyik írásban megjelenített erdő is teszi – természetesen kevésbé végzetes végkifejlettel.

Feszés novellafüzér, melyben tematikus kapcsolódások, szerves egység képződik a falu képzete köré, melyet nagyvárosi képek kontrasztjában is bemutat. Mégsem a témában megszokott közhelyeket kapjuk, Leczo Bence sajátos módon képes feldolgozni a vidék olyan toposzait, mint a szegénység (*Raguleves*), természetközelség (*Az erdő*), babonaság (*A vetés is odalett*). Szereplőinek aurát teremt, az idegen mexikóitól kezdve az Istvánokig mindenkit élettel tölt meg. Nem sablonkaraktereket vonultat fel, nincsenek közhelyek, arculcsapó életigazságok, kiszámítható cselekmény. Csak azt mondja el, ami tényleg lényeges. Ennek egyik velejárója az egyszerű, lényegre törő nyelv, mely mégis izgalmasan alakul az író tolla alatt. „A kocsmában barátai is lettek. Nem csak a sarokban ült, megismerkedett Tar Istvánnal, aki a falu szélén lakott, vadászni járt az erdőbe. Nyúlcsapdákat állított, rettegett a farkasoktól, de eddig még nem találkozott eggyel sem. Teliholdkor ki sem mozdult a házából.” (*A vetés is odalett*) A Tar István nevű szereplő csupán e pár mondat erejéig jelenik meg a szövegben, mégis ennek a jellemzésnek a segítségével szint kap az a kocsmái népség is, melyet a szerző láttatni kíván. Ezt a leírást követi egyből Kilicz

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2021

Juli bemutatása, aki pedig arról ismeretes, hogy csonka jobb karjára kancsót húz, és azzal veri az asztalt. Leczo prózája tehát nem csupán tematikusan kapcsolódik az elődökhöz, és idézi meg *Tabletta* című elbeszélésével Kafkát, *A róka és a holló* írásával pedig Aesopust, de a tragikumon is csavar egyet – fanyar humorral, groteszkkal, kiszólásokkal.

Első pillantásra egyszerű falusi életképeket látunk, a kötet végére rajzolódik ki a falu tablója, színes-rémes alakjaival és problémáikkal – de rejtetten már ott van a vidéket fenyegető urbanizáció is. *Az erdő* című novellában a természet a falura támad, körbeveszi, megfojtja, lakóit magába szippantja és eltünteti. De ez a fenyegető erdő, mely rettegsben tartja a körülötte élőket, megféleltethető a modern civilizáció általi pusztítás-

nak is, ezzel kifordított tanmesévé téve a szöveget. Ugyanis a természet terjeszkedése itt nagyon hasonlatos ahhoz a tevékenységhez, amellyel éppen az ember okoz kárt a természetben.

Bár konkrét időmegjelölést nem találni a szövegekben, kapunk bizonyos nyomokat, rejtett utalásokat a kor beazonosíthatósága érdekében. A szereplők fiákeren és szekereken utaznak, a járókelők a gázégők működésére csodálkoznak rá. Emellett több helyen is szóba kerül a város becsatornázása, mely Velencéhez hasonlatossá teszi majd az utcaképet – ez pedig azonnal egy fiktív Budapest képét tárhatja elénk. A 19. században ugyanis Reitter Ferenc mérnök tervei alapján valóban csatornahálózat épült volna a Nagykörúton – „...a konflisok helyett gondolkák és az autók helyett motorcsónakok járnának a Lipót körút és Boráros tér között, kisebb-nagyobb hidak sűrűje alatt...”¹. Ezzel az eljárással Leczo bár fikciós aurát teremt (*A széntelep felé, Macskakő*), mégis segíti olvasóját, hogy felismerje az ábrázolt időszakot.

Ebbe a 19. századi világba tulajdonképpen három novella nem illeszthető bele, mégsem válnak elütő darabjaivá a kötetnek. A *Hajacska* (értsd Halacska) egy nem hagyományos szülő-gyerek viszonyt mutat be, melyben az apa „lementette könyvjelzőnek a speciális iskolákat”, ugyanis Down-szindrómával diagnosztizálták születendő gyermekét. A modern korba helyezett történet főhősének pedig élete tragédiája lesz, hogy mégis egészséges gyermeke születik, nem pedig „különleges”. Ha a szöveget összefüggésbe hozzuk *A róka és a holló* és *A vetés is odalett* című írásokkal, a lehetséges szülői viszonyulások végleteit kapjuk. Ezen a skálán a legbrutálisabb véglet az állat – ugyanis az éhező állat kicsinyei hasát hasítja fel és eszi meg őket –, ehhez a modern ember gyermeke iránti gyűlölete párosítható (*Hajacska*), és *A vetés is odalett* Zsuzskája és Sándorja tűnnek fel a legérzékenyebb szülőknél, a falu emberei. Ők azok, akik

a leginkább gyermekre vágnak, és minden elvesztett élet a pusztulás felé sodorja őket is. A kötet tehát nem explicit módon mond kritikát a modern városi emberről, de ez is kiolvasható belőle. Emellett nem a falupoétikákba illeszthető a *Maradj itt velünk, Károly* világa sem, melyben a főhős a lélektranszplantációt is megtapasztalja. A *Tabletta* című novella pedig a kafei átváltástörténet egyszerű, csattanós átírata, melyben az egérré alakult Zsófi kalandjai mindazzal véget is érnek, hogy a konyhában elmajszol egy kétséges eredetű rózsaszín tablettát.

Leczo képes kisebb formai keretek között is izgalmas karaktereket, hangulatos légkört teremteni írásaiban, ugyanakkor azt is bebizonyítja kötetében, hogy hosszabb terjedelemben is képes fenntartani a szöveg feszültségét. A korábban is említett *A vetés is odalett* a kötet leghosszabb, egyben leghatásosabb darabja, mely egy házaspár küzdelmét követi végig a gyerekvállalás tragikus útján, a veszteségükre pedig egyetlen magyarázat, hogy Sándor meg van átkozva. A történet végére ez a feltételezés megdől, így a falu rémhíreivel, pletykáival, rosszszindulatóval szembeni kritikával is szembesülhetünk *A falu összes férfijában*.

A kötet szereplői valóban olyan középpontok, „gyűjtőpontok”, ahogyan a Hrabal-mottó² sugallja, ők a foszfor a gyufa végén, akik mozgásban tartják a cselekményt. A karakterközpontú történetekben a hősök sokszor el is érik céljukat (*Raguleves, A gramofon, Kacsaszíros cipő*), így egyensúlyt teremtve a tragikus végkimenetelű novellákkal (*Isak Isaksson élete, Petite Mort*). Nem teljességében komor hangulatú tehát Leczo Bence novellásgyűjteménye, fekete humor és ironia is jellemzi a szerző stílusát. A szövegektől nem vitatható el az egyedi stílus, amely egységessé teszi az olykor eltérő témájú novellák hangulatát is. Így válik a kötet sajátos atmoszférája lebilincselővé, elragadva vele az olvasót.

1 Lestyán Sándor: Pest-Budai regélő, Budapest, 1939, 173. https://mtda.hu/books/lestyan_sandor_pest_budai_regelo.pdf

2 „Csak Sandburg verstördékére gondoltam, hogy az emberből végül mindössze egy kis foszfor marad, ami egy doboz gyufára elég, és annyi vas, amennyiből egy kampószeget lehetne kovácsolni, olyat, amilyenre egy felnőtt ember felakaszthatná magát.” (Bohumil Hrabal: *Gyöngéd barbárok*)

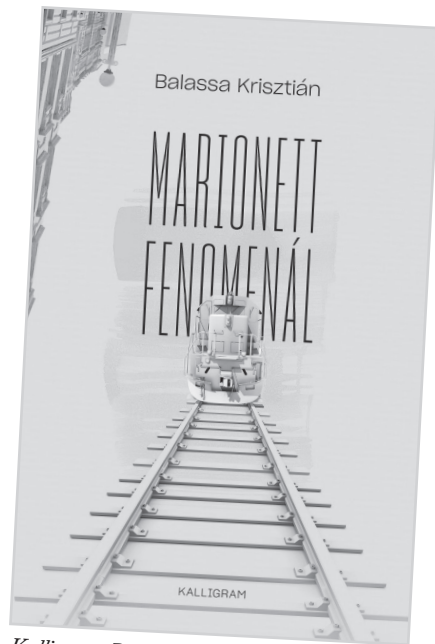

A magyar Lilliput

Balassa Krisztián: *Marionett fenomenál*

A *Marionett fenomenál* Balassa Krisztián zenész, karmester első kötete, mely meglehetősen pozitív kritikai visszhangot váltott ki. Már az angolszász irodalomban nagy hagyományokkal bíró műfaja is ritkaságszámba megy nálunk: urban fantasy, vagyis valóságos közegben, általában a jelenben játszódó, fantasy elemekkel tűzdelt mű. A kötet az alcím szerint novellafüzér, de akár lazább szövésű regényként is értelmezhető. Az elbeszélésekben ugyanis nemcsak közös motívumok, ugyanazok a szereplők és helyszínek térnek vissza, hanem az előző történetek időnként bővülnek is néhány információval – előre és hátra ugorva az időben –, vagy továbbszövődnek egy újabb cselekményszállal. Emiatt nem könnyű olvasmány, az egymástól távoli novellák kapcsolatának, a szereplők egymáshoz való viszonyának átlátásához fontos visszalapozni és felidézni a korábbi eseményeket.

Ritkán találkozunk olyan könyvvel, amelynek az előszavát nem tudjuk értelmezni – elsőre legalábbis. A lapon ugyanis csak egymástól távol álló betűk és írásjelek kavarnak, amiről azt gondolhatja az olvasó, valamilyen geometriai ábrát rajzolnak ki, azonban később rájön, hogy kiolvasható belőle a *Miért hagytuk, hogy így legyen?* mondat. Az első, *A magyarok kijövetele* című lapszemléből – utalva Feszty Árpád körképére – azonban meg is tudjuk az erősen fragmentált előszó okát: a magyar szavakat addig-addig lopkodták, míg a nyelv értelmezhetetlenné vált beszélői számára. A jelenség erőteljesen az orwelli újbeszélt idézi, és olyan

Kalligram, Budapest, 2021

sajtóorgánumok tudósítanak róla, mint például a Nemzeti Hang, a Magyar Tudat Rádió 89.6, a Kokárda TV, a Szent Orákulum Rádió 103.1, a Kreml Hírek, a Brüsszeli Terv – az unió lapja: „A rendőrség közleménye szerint az elmúlt napokban ismeretlen tettesek ellopták a bizalom, a demokrácia és a számonkérhetőség szavakat. [...] A kormány új ötlete szerint pár fontos szóval takargatnák a hiátust. Kiemelt támogatást, extra védelmet kap a haza, a család és a gyerek szó, nehogy eltűnjenek.” A lapokból az is kiderül, hogy üres transzparenszekkel tüntetnek az ellenzékiek, mire az emberek csak legyintenek, miért kellene azokra szavazniuk, akik csak ennyit tudnak felmutatni; illetve hogy a magyarok, miután nem tudták többé kifejezni

magukat, visszatértek a nomád életmódhoz, a lótenyésztéshez, majd iszonyatos nyílzáport zúdítottak Otto Liudolf nagykövet páncélozott járművére. Végül a magyar nemzet éppolyan hirtelen tűnt el a Kárpát-medencéből, ahogyan tagjai több mint ezer éve megérkeztek. Ez a gondolat az utolsó novellában is megjelenik, keretezve a művet.

Markáns társadalomkritika fogalmazódik meg tehát, és a többi szövegben is uralkodnak az elmúlt évek nagy visszhangot kiváltó közéleti és a magyar politikai élethez kötődő események, jelenségek: a Me Too-mozgalom és a nőket ért szexuális atrocitások, testi-lelki kizsákmányolásuk (főként színházi és filmes közegekben), alkoholisták, agresszív rendezők, hatalmukkal visszaélő, tehetős, de tehetségtelen vezetők, pedofil papok, rasszista, hajléktalanokat semmibe vevő polgármesterek, zsíros állami milliókért a süllyesztőben eltűnő műveket alkotó művészek, tehetségtelenségkutató műsorok, ahol az kapja a legnagyobb tapsot, aki a leginkább lejáratja magát. Az intézménynevek általában beszédesek: Vakablak Kft., Mondvacinált Színház, Boroszlán könyvesbolt, amelynek feliratából csak az OROSZ betűk világítanak. Előbbi cég csak kék és okkersárga színű ablakokat gyárt, melyeken keresztül az emberek teljesen máshogy látják a kinti környezetet, mint amilyen az valójában, megváltoztatja a látásmódjukat, gondolkodásukat.

A szerző írói hangja kiforrott, kötetének struktúrája pedig komplex, feszesen megszerkesztett, a kortárs magyar irodalomban egyedi technikák jellemzik. Zenei műveltsége megmutatkozik három novella(ciklus) felépítésében (*Gulliver sóhaja*, *Éjjeli áldozat*, *Marionett fenomenál*), még hozzá szisztematikusan a kötet elején, közepén és végén elhelyezve: ezeknél három rész- vagy altörténet szorosan összetartozik, hasonlóképpen, mint egy zenemű tételei. Szinte mindegyik novellának valamelyik eleme utal egy irodalmi, képzőművészeti vagy zenei műre. A leghangsúlyosabb ezek közül az egész kötetten végigvonuló *Gulliver sóhaja* című film, mely egyértelműen a Jonathan Swift-i *Gulliver*

utazásait idézi meg, és Balassa Krisztián ennek politikai tematikájára, motívumaira (például a lovakkal a Nyihahák országára és az ott szintén eltűnő szavakra, fogalmakra), szatíraszerű, utópisztikus műfajára, kiábrándult, ironikus hangvételére játszik rá kötete minden írásában. Már a második, a film címét viselő elbeszélésben megjelennek a Lilliputból ismerős, szimbolikus jelentőségű méretbeli eltérések, amikor Blazowits Bálint, a Filmszövetség vezetője porcányira összezsugorítja, majd eltapossa a szőnyeg szálai közt megbúvó, a férfi szexuális ajánlatára nemet mondó színésznőt. Ebből is kitűnik, hogy Blazowitsnak különleges, varázslatos képessége van: képes az embereket úgy irányítani, ahogy érdekei megkívánják, és olyanná változtatni őket, amilyenné csak szeretné. Egyszerű, tehetetlen tárgyakként tologatja őket a sakktábláján. Ezt szimbolizálják a tárgyakról szóló elbeszélések, amelyek emberi tulajdonságokkal bírnak (*A képtelenség diadala*, *Az éden kapuja*, *Az ágy titokzatos tárgya*): beszélnek, gondolkodnak, éreznek. Így a fiktív elemek ötletesen épülnek be a valóság közé, szoros kapcsolat teremődik a két réteg közt.

A sűrű szövésű irodalmi és más művészeti ágak alkotásaira való reflektálás azonban nem minden kritikusként nyerte el a tetszését. Pusztai Ilona bár ígéretes kezdésnek tartja a könyvet, a rájátszások gyakoriságában jelöli meg hibáját: „a magas kultúrára való számtalan és túl direkt utalás, irodalmi hatás is megragad a művészi-eskedő játék szintjén” (*prae.hu*). Véleményem szerint a szerző azért szerepelteti ezeket ilyen hangsúlyosan, mert a kötet egy nemzet, kultúra és nyelv eltűnését, megsemmisülését vizionálja, és ennek a kultúrának az értékét, gazdagságát, súlyát szemléltetik a beemelt utalások – emiatt nem érzem öncélúnak vagy művészi-eskedőnek. Az egyik hiányosságát inkább abban látom, hogy az említett, rendkívül tudatosan felépített és megszerkesztett struktúra ellenére a történetek összekapcsolódása laza, hézagos marad – kivéve a három, szorosan összetartozó novellát –, ami egy novelláskötet esetében alapvetően nem is lenne probléma, de így a forma és a tartalom

között kevésbé teremődik meg az összhang. A másik probléma a többször is megmagyarázott címadás, mely első látásra valóban nehezen megragadható és titokzatos, kissé transzcendens hatást kelt, de már az első oldalak egyikén kapunk definíciót a fenomenál szóhoz, majd az utolsó három elbeszélés ismétlődően, direkt módon értelmezi mindkét címbe szót (a fül-szövegről nem is szólva).

A *Marionett fenomenál* fontos társadalmi problémákat állít a középpontba. Az emberi álmokat, vágyakat, függőségeket járja körbe,

melyek – bár személyenként eltérnek – fogva tartanak minket, és folytonos kergetésük, beteljesítésük a hatalomhoz láncol, az ő szolgálataukba állít: a másoknak való megfelelni akarást, a jólétet, a szeretteinkről való gondoskodást, a féltékenységet, a kapzsiságot, a bosszúvágyat. Az évtizedek, évszázadok óta egyetlen család kezében összpontosuló hatalom pedig az egyént kiszolgáltatott helyzetbe miatt kénye-kedve szerint rángathatja, megalázhathatja, sakkban tarthatja, hogy már amúgy is tetemes vagyonát növelje, bebetonozott pozícióját tovább szilárdítsa.

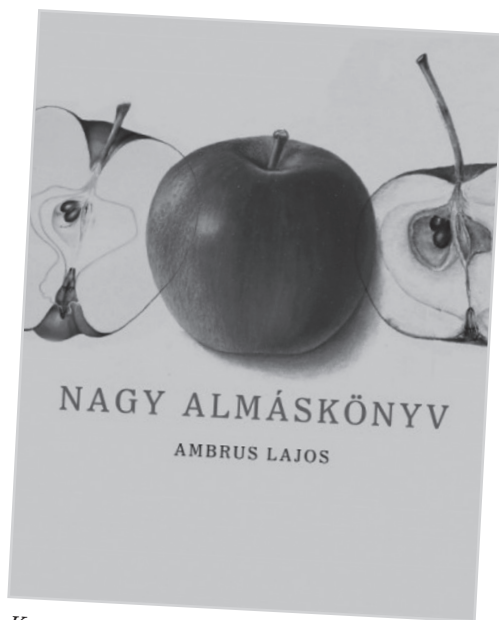

Író a kertben

Ambrus Lajos: *Nagy almáskönyv*

Milyen büszkék lehetünk íróinkra és költőinkre, akik amellet, hogy pennát forgatnak, más gazemberségre is képesek voltak! Petőfi forradalmár volt amellet, hogy ontotta a szebbnél szebb költeményeket, Zrínyi Miklós az írással nem töltött „szabadidejében” a törököket aprította, nemrég a foci műzsája ihletett meg többeket, újabban pedig gyakran kacsingatnak a gasztronómia világa felé irodalmáraink, nem megvetendő eredménnyel. Nem meglepő tehát, hogy az íróként elismert Ambrus Lajos a pomológia tudományába vetette bele magát, és 2022-ben megjelent *Nagy almáskönyve* a Kortárs Könyvkiadó és a Kaszás Attila Kulturális Hagyatékkörző Egyesület kiadásában, amely könyv a gyümölcskertészet, azon belül is leginkább az almák világába kalauzolja el olvasóját.

Könyv, mondom, mert könyvebb már nehezen lehetne, több mint négyszáz oldalas, gyönyörűen illusztrált, keményborítós, könyvjelzős, nagyméretű munka, igazi asztalbeszélgetős, reprezentatív kiadvány. Irodalmi nyelvű pomológiai (gyümölcsészeti) mű, nyelve igényes, sőt veretes esszényelv, tartalma pedig a gyümölcsstermesztés. Megtudhatja belőle az olvasó, hogy mi a különbség a bőralma, Mátyás király kedvenc almája és a Parker pepin alma között – egyébként az égvilágon semmi –, és mi a különbség Jókai Mór és a „körték palatinusa” között – ismét csak semmi. Megtudhatja azt is az érdeklődő olvasó, hogy mi az a Batul, a Pónyik, a Renet, az Aranypármén, a zavarba ejtő Leánycsecsű vagy éppen a Gyógyi (természetesen ezek olyan almafajták, amelyeket a mi jona-

Kortárs Kiadó, 2022

tánhoz szokott globalizált világunkban névről sem ismerünk). De találkozhatunk itt körtével, szőlővel, barackkal, mimózával: vadul burjánzik az élet a *Nagy almáskönyv*ben.

A kritikust, be kell, hogy vallja, hidegen hagyja a kertészkedés, nem ért a gyümölcsfákkal való pepecseléshez, és nem vonzza a pomológia, de éppen azoknak ajánlott leginkább ez a könyv, akiket teljesen hidegen hagy a kertészkedés, akik nem szeretnek a gyümölcsfákkal pepecselni, akiket nem vonz a pomológia, akik az almát sem szeretik, sőt más gyümölcsök sem hozzák lázba őket. A *Nagy almáskönyv* ugyanis nem száraz kertészeti munka, de gazdag kultúrtörténeti leírás, ha tetszik: regény. Az almák mellett foglalkozik a különböző fajták kialaku-

lásával, a kertészet történetével, híres magyarok almához, gyümölcsfához, kerthez való viszonyával, és jelentős pomológusokkal is. Olyan világ ez, ahol az almafajták kialakulásához is szinte mítoszok kapcsolódnak, mert ki tudná megmondani, honnan származik a Batul vagy a gránátalma. Olyan világ, ahol a 17. században az esztergomi érsek testvére – foglalkozását tekintve egyetemi tanár Nagyszombatban – gyümölcsfákkal bíbelődik, sőt még könyvet is ír róla, ráadásul magyar nyelven (a Zrínyi-kortárs Lippay János, az első magyar nyelvű kertészeti munka szerzője), ahol a haza bölcse és az író és politikus Eötvös József Entz Ferenchez járnak ültetést és oltást tanulni, ahol visszahúzódó természetbarátok és pomológusok világgraszoló eredményeket érnek el lepkegyűjtésben és gyümölcsnemesítésben. Elképesztően idegen és hasonlóképpen vonzó világ nyílik meg a *Nagy almáskönyv*ben, amelynek megvannak a saját kifejezései, szakszói (néha bizony ámulatba ejtő kifejezések), a saját történetei és mítoszai, és amelynek megvan a maga tudományossága is. Ezekből mind kapunk ízelítőt a könyv olvasásakor.

A jó tollal és jól megválasztott irodalmi utalásokkal megírt esszéikben külön kiemelendők azok a részletek, amikor a szerző saját tapasztalatairól számol be gördülékeny, széles szókincsű esszényelven: gyermekkorának Gyulájáról, arról, hogyan találta meg a versailles-i királyi kertben a világtól elzárt székelyföldi zsáktelepülést, Nagymedesért, vagy arról, hogyan kapta kézhez „az egyetemes magyar gyümölcstörténet határkövét”, a Bodor-jegyzéket, hogyan kutatózott az „USDA National Agricultural Library”-ben a magyar gyümölcsfajták után, és hogyan jutott el Tbilisziben a piacra egy KGB-ügynökkel, hogy gránátalmát vásárolhasson. Ezek a leírások élményszerűvé teszik az esszéket, és személyes közelségbe hozzák az elbeszélőjüket, aki a szövegekből ítélve nem csupán lelkes rajongó, de a téma szakavatott ismerője, művelt filosz és tudós pomológ is. Együtt ülhetünk egy pillanatra Ambrus Lajos kertjében, ahogy éppen hihetetlen élményeit meséli. És ha már az olva-

sóval jól szót ért, nem véletlen, hogy nagyon is jól szót ért régebbi korok hasonló érdeklődésű embereivel: Entz Ferencsel, Bereczki Mátéval, Girókuti P. Ferencsel, vagy a többi óriással, akik a hazai gyümölcsművelést igazán magas szintre emelték vagy tudomány tárgyává tették.

Ambrus Lajos stílusa irigylendően könnyed, első olvasásra délutáni igényes és finom időtöltő olvasmánynak tűnik a *Nagy almáskönyv*, ám a téma, az elvesző sokszínűség, a gyümölcs-termesztés mint életforma eltűnése, és persze a kötet súlya és mérete kellő komolyságot ad a szövegnek. Ennek a könnyedségnek és komolyságnak az ötvözete az igazi főnyeremény az olvasó számára, hiszen a mondatok izgalmas bűvészműtávjain keresztül ismerheti meg ezt az igazán izgalmas, mondhatni, zamatos gyümölcsvilágot.

A könyv szövegei nem mindig kapcsolódnak „varrásmentesen” egymáshoz, bár témájukban hasonlóak. Némileg látszik rajtuk, hogy különálló esszékként fogalmazták őket. Különösen igaz ez a jegyzetelt vagy az angol nyelvre is lefordított szövegek esetén. Ez persze nem tragédia, ám több olyan ismétlés is található a szövegben (Bereczki Máté például – persze nem érdemtelenül – minduntalan felbukkan az esszéikben hasonló jellemzésekkel), amelyek kihagyásával talán egyneműbbé, összefogottabbá lehetett volna tenni a kötetet. Ám ha a „biodiverzitás” felől olvassuk a könyvet, azaz ha már úgyis a sokszínűség diadalát zengi a szöveg a kertben, akkor miért kellene egyneművé tenni a szöveget? Legyen csak olyan, mint a sokféle fából összeálló ősgyümölcsös!

Kapcsolódik a szövegekhez két vendégszöveg is: Szávai Márton *Székely gyümölcs Etéd és Énlaka térségében* és Nagy Ferenc *Erdély ős gyümölcsei* című írásai, amelyek kiegészítik, árnyalják a „törzsszöveget”, ugyanakkor egy természetes bibliográfia (még az átlapozása is időigényes) is kiegészíti a könyvet, ha az olvasónak kedve támadna (mert támad) kiterjeszteni pomológiai ismereteit. Sajnos a képek jegyzéke is a könyv végén kapott helyet, így a nagyszerű illusztrációktól folyamatosan lapozgatni kell hátra, ráadá-

sul több kép a könyv fűzése miatt nem látható teljes mértékben.

A *Nagy almáskönyv* szövegében – néha konkrétan kifejezve, néha csak bűvópatakként – megjelennek a kerthez, a gyümölcsökhöz kapcsolódó toposzok, motívumok. Megismerjük az eredettörténetét Ádám és Éva almájának, ami eredetileg nem is alma volt, felfedezhetjük a „gazdag Magyarországot”, ami a biodiverzitás sokszínű hazája is (volt?), de itt nem kalászt lenget a termékenység istennője, nem „földet, folyót, legelni jót” látunk a Kárpát-medencében, hanem gyümölcsöket, át is írva ezzel a régi gyökerű „gazdag Magyarország”-toposzt. Ugyanakkor megjelenik a szövegben az eltűnő változatosság is, szembekerül egymással a fajtagazdag, gyümölccsel teli, természetközeli múlt és az egyneműsítő, a régi pomológiai értékeket figyelmen kívül hagyó, modern jelen. Pusztulástörténet ez tehát egyrészt, másrészt viszont – és még inkább – az értékek felmutatása, „fénybe tartása”. Értékek, amelyeket az olyan „kertészek” is felismertek, mint Bolyai Farkas, Berzsenyi Dániel vagy Jókai Mór. A kert számukra is a káoszban rendet teremtő Isten Édenének földi

leképzése, a civilizált embernek a természettel összhangban készített legfontosabb „építménye”. Emiatt az olvasó nem egyszerűen „múlt-sírató” szövegeknek érzi a könyv esszéit, és nem olyanoknak, amelyek csak átkozzák a szuper- és hipermarketek polcain álló felfújtt, génkezelt gyümölcsöket, hanem olyanoknak is, amelyek előre mutatnak. Amelyek azt is elmondják, mit lehetne tenni azért, hogy ez a megsíratott múlt, a gyümölcsstermesztés megbecsültsége valahogyan mégis visszatérjen. Beszél a könyv a Tündérműmozgalomról, amelynek éppen ez a célja, de a szerző a saját példájával is igazolja, hogyan lehet a mai, értékvesztett, gyorsan rohanó világban kert művelni.

Összefoglalva elmondható, hogy a *Nagy almáskönyv* egy rendkívül olvasmányos és alapos kultúrtörténeti és pomológiai munka, amelynek elolvasása után lehetetlen, hogy valaki ne kívánna enni vagy természeteni lédús, „kellemes savanyval telített”, esetleg bor- vagy fűszerízű (vagy legyen inkább „kedves ízű”), piros, esetleg barnáspirossal belehelt zöldessárga, kemény húsú, ropogós, de akár porhanyós, puha almát.

Az előző számunk tartalmából

Győri László, Markó Béla, Tőzsér Árpád, Kopriva Nikolett, Banner Zoltán, Ecsédi Orsolya, Acsai Roland, Kustár György, Bálint Tamás versei

Fehér Béla, Grecsó Krisztián, Kiss László prózái

Miklya Zsolt gyerekversei a *Papírhajó* rovatban

Tanulmányok a világháborús irodalmakról és a szabadkígyósi kastély átalakulásáról

Márton László *Nibelungok* című drámája – második rész, harmadik felvonás

Kritikák Ács Margit, Tőzsér Árpád, Smid Róbert, Pataki Tamás és Ilyés Krisztimka könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszek@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszbortéccal ellátott küldeményt megválaszolunk.